

Wykład udostępniam na licencji Creative Commons:

Ziemia jako zegar

Piotr A. Dybczyński

Zaczniemy od pytania:

**czy w południe jest godzina
dwunasta?**

Południk

Słońce

Data i godzina

2012

/

4

/

1

12

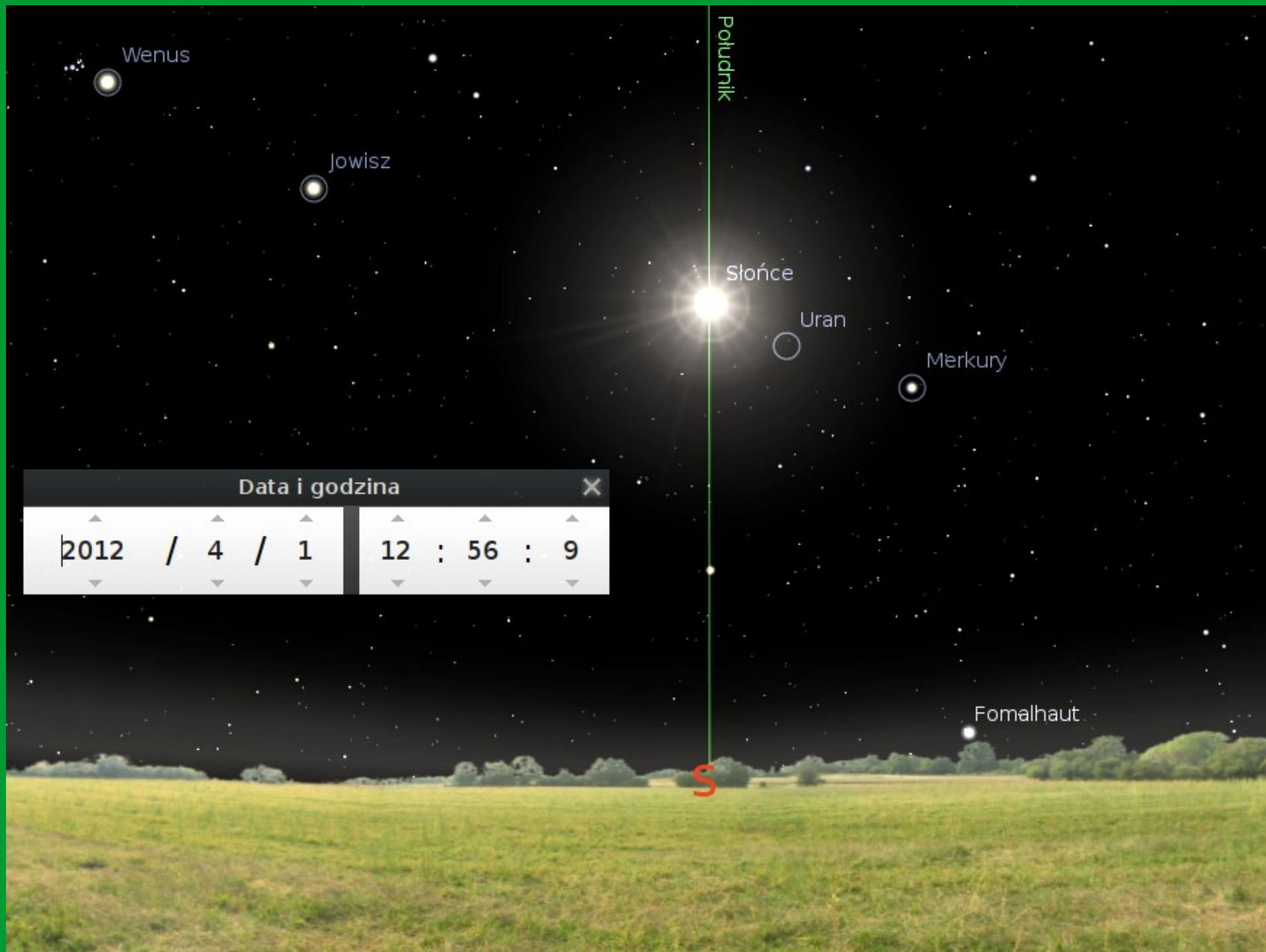
:

56

:

9

S

Data i godzina

2012

/

4

/

1

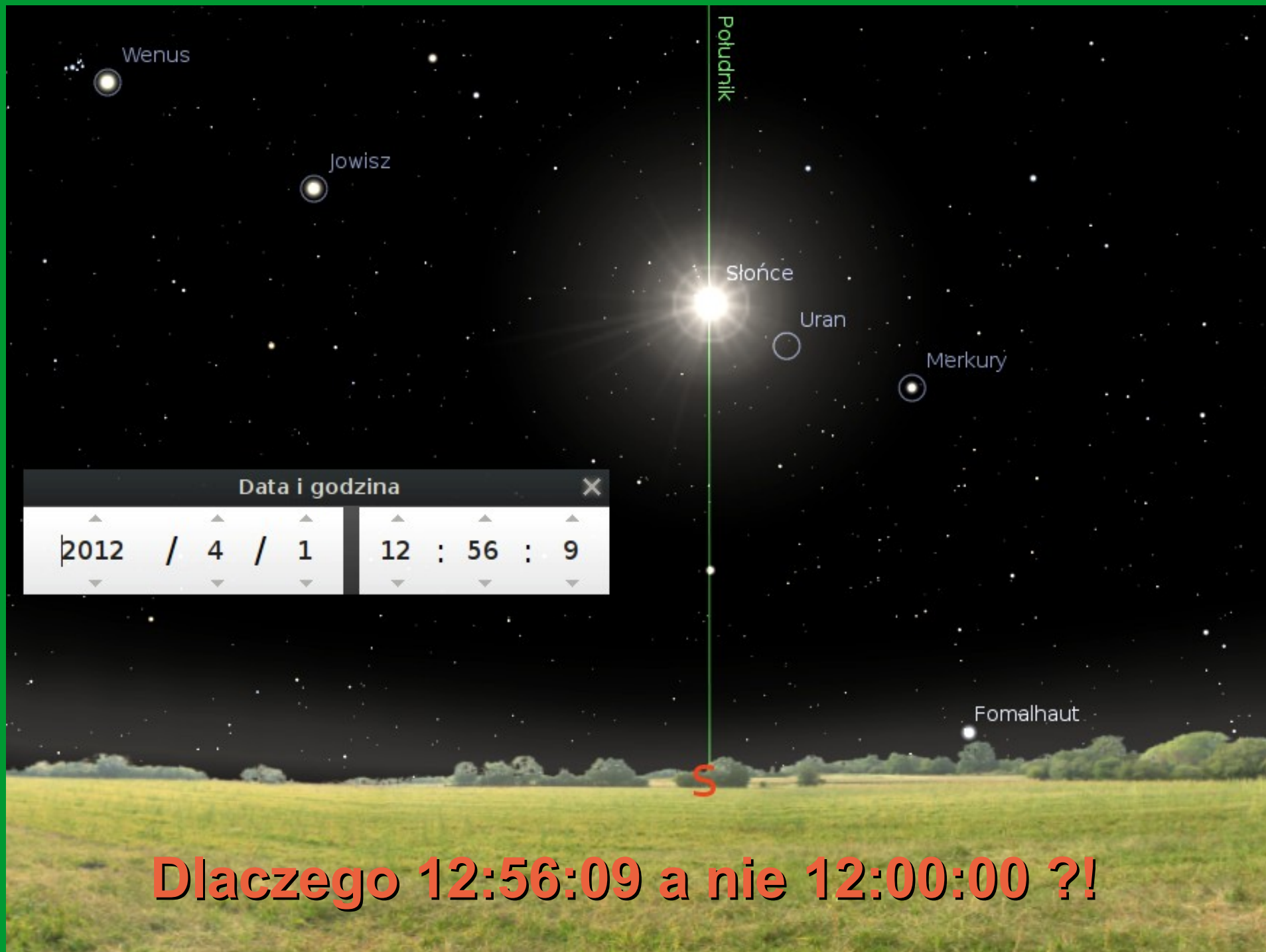
12

:

56

:

9

Dlaczego 12:56:09 a nie 12:00:00 ?!

Od zawsze...

- **Astronomia to najstarsza z nauk.**
- **A początki astronomii to obserwacje i przewidywania zmian pór roku ale również pory dnia.**
- **Przez tysiące lat podstawą były: dzień i noc, rano i wieczór.**
- **Później podział dnia dyktowały w różnych kulturach np. rytmy zmian straży miejskiej lub pory modlitw.**

Grafika:Xofc

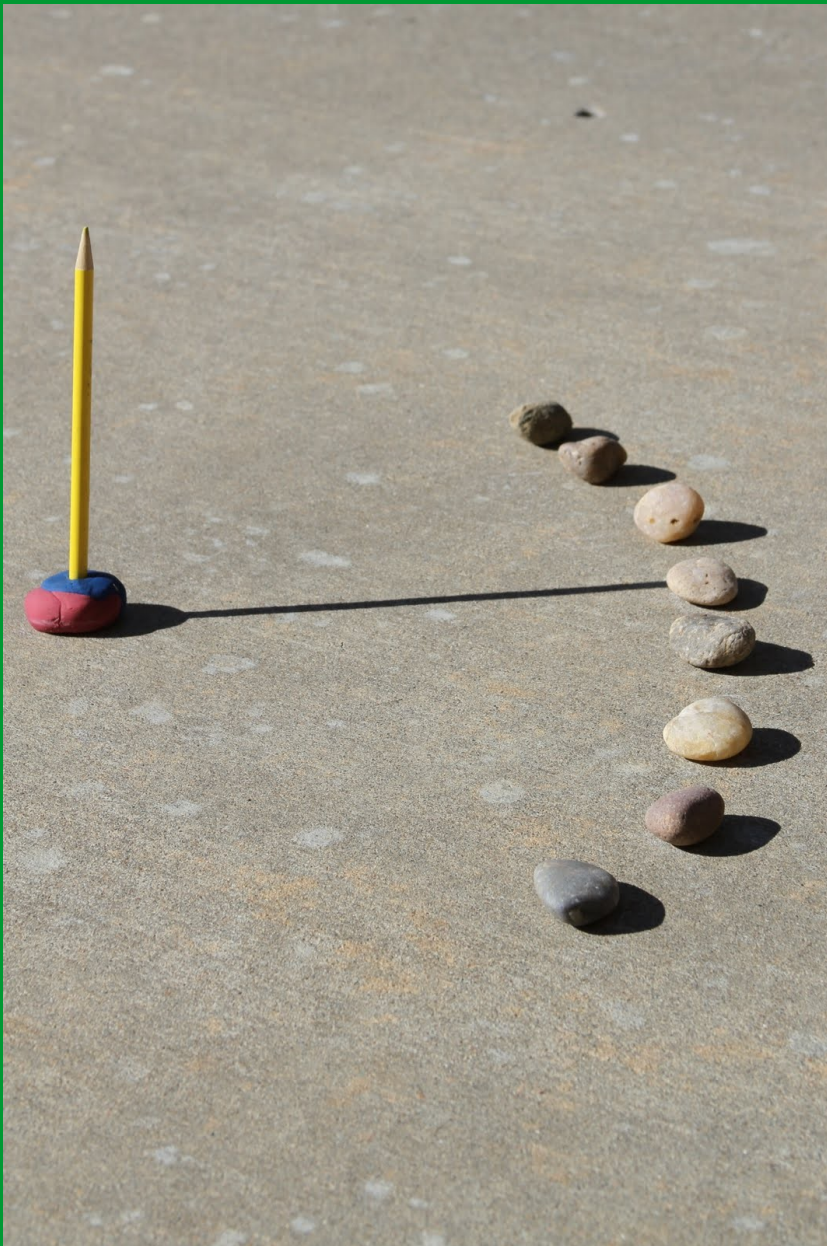
Obserwacje zmian cienia prostego patyka dają wielkie możliwości...

Cień patyka pokazuje miejscowy czas słoneczny prawdziwy...

Starożytny zegar słoneczny

Fot. Ian Boyd

Nowożytny zegar słoneczny

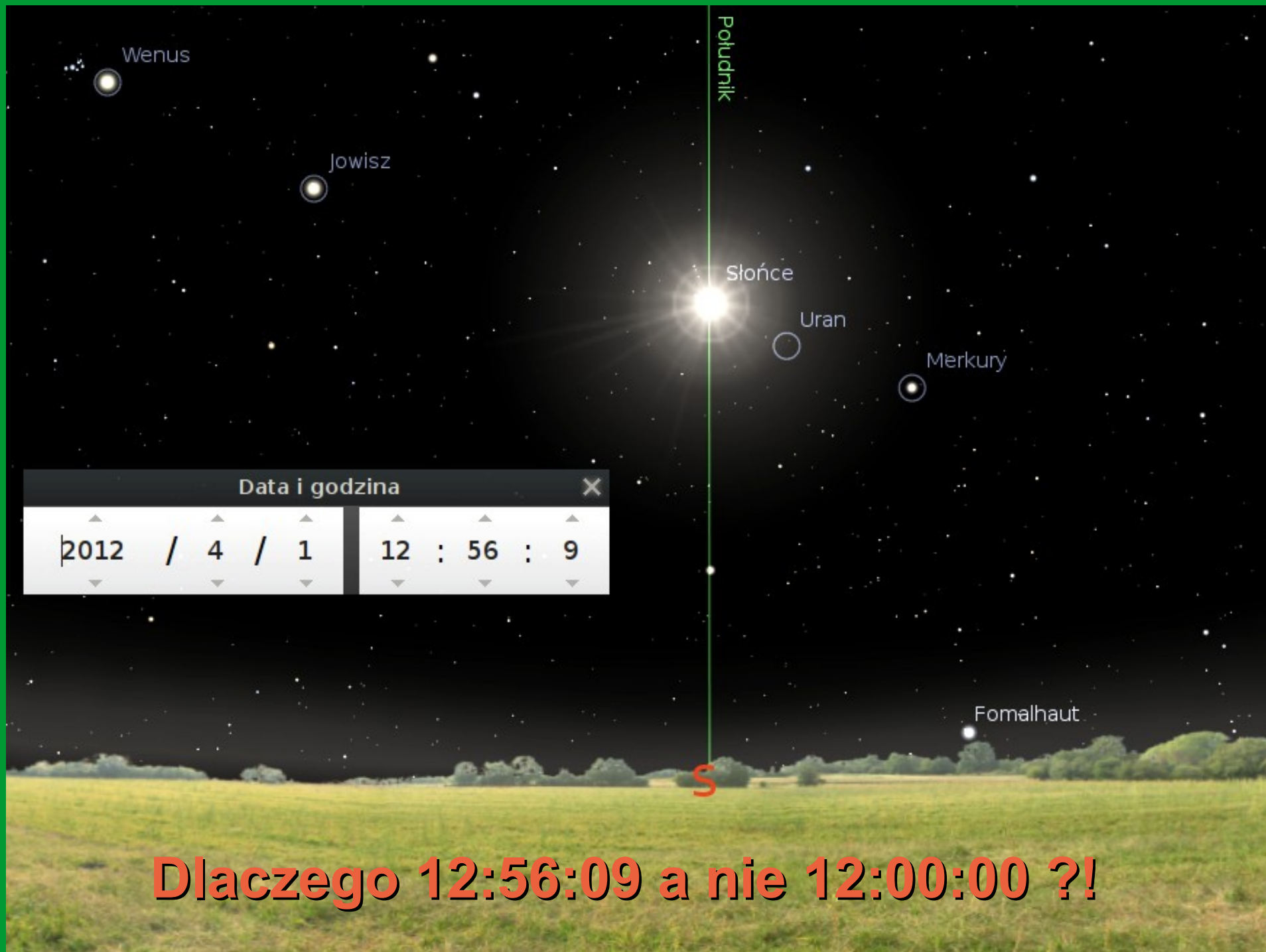
Wielki zegar słoneczny, Singleton (Australia)

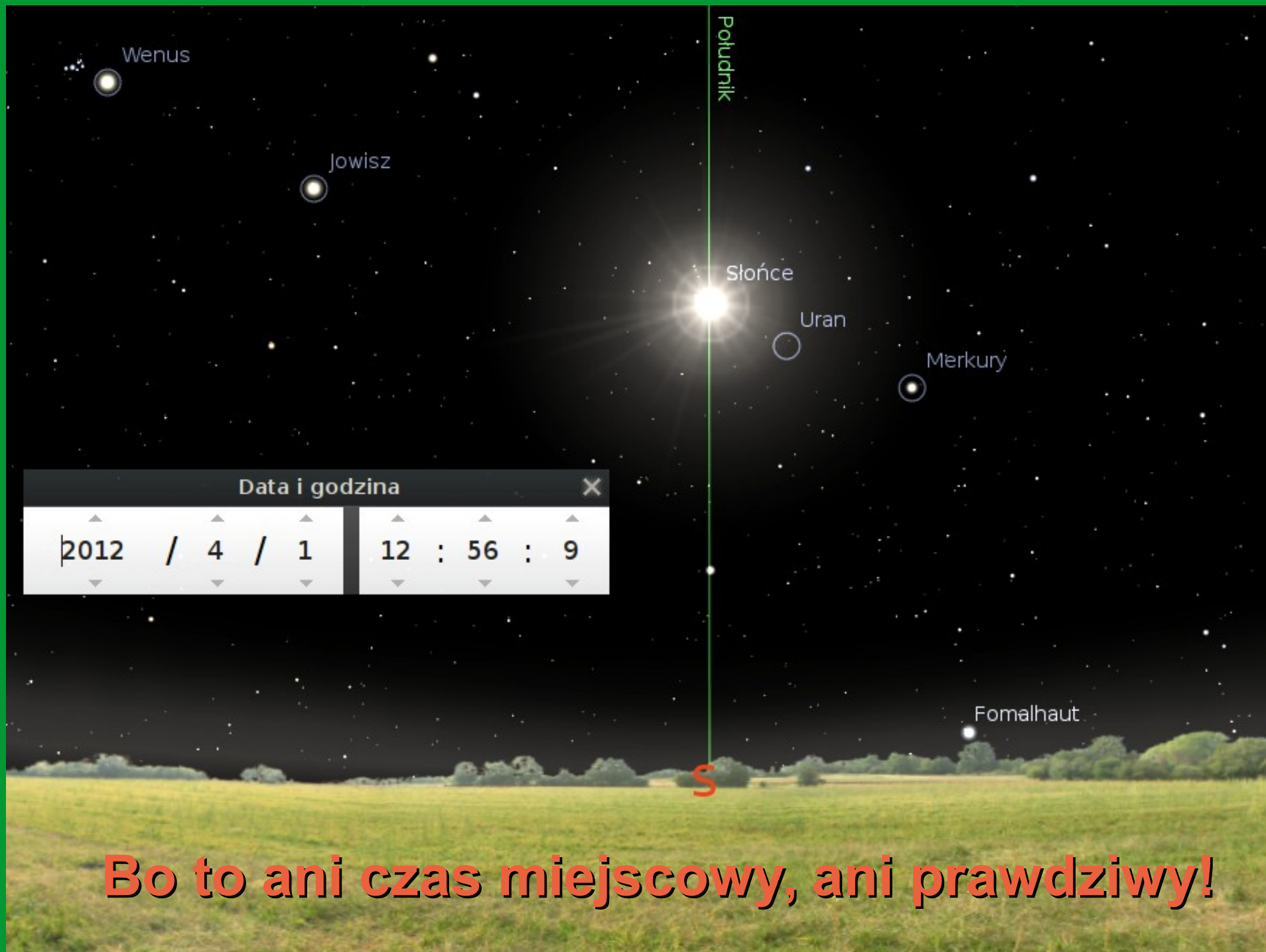

Zegar słoneczny sprzed Palmiarni...

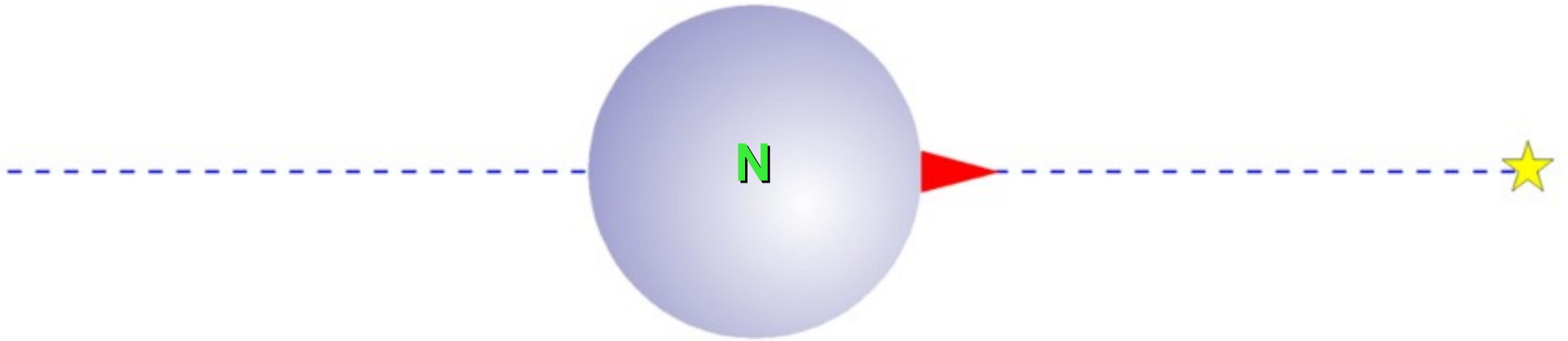
Dlaczego 12:56:09 a nie 12:00:00 ?!

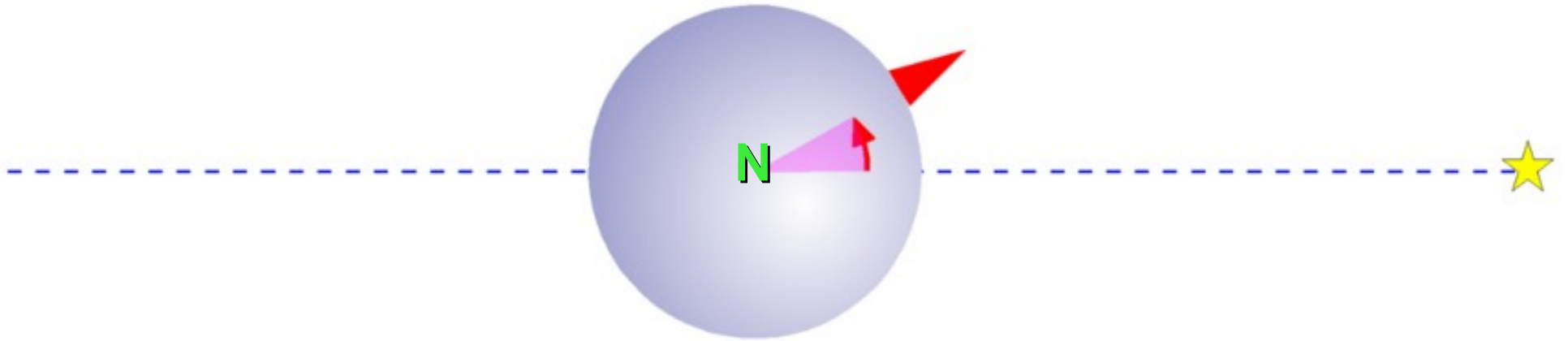

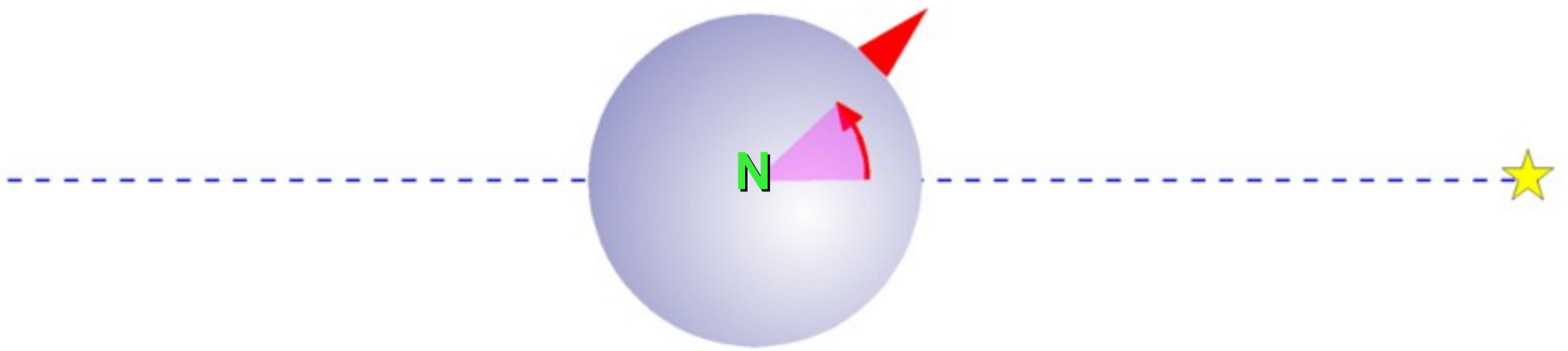
Bo to ani czas miejscowy, ani prawdziwy!

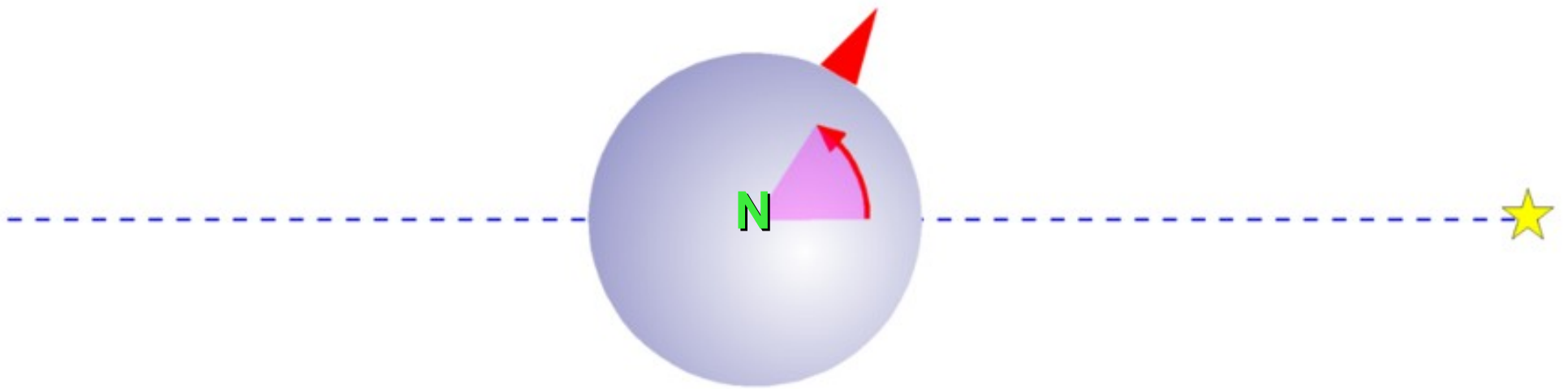

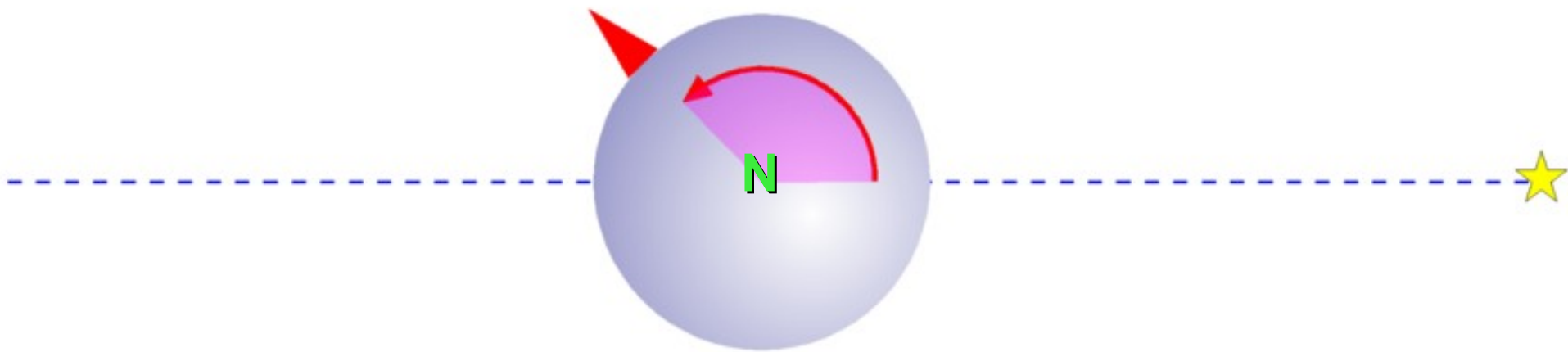
Czas gwiazdowy

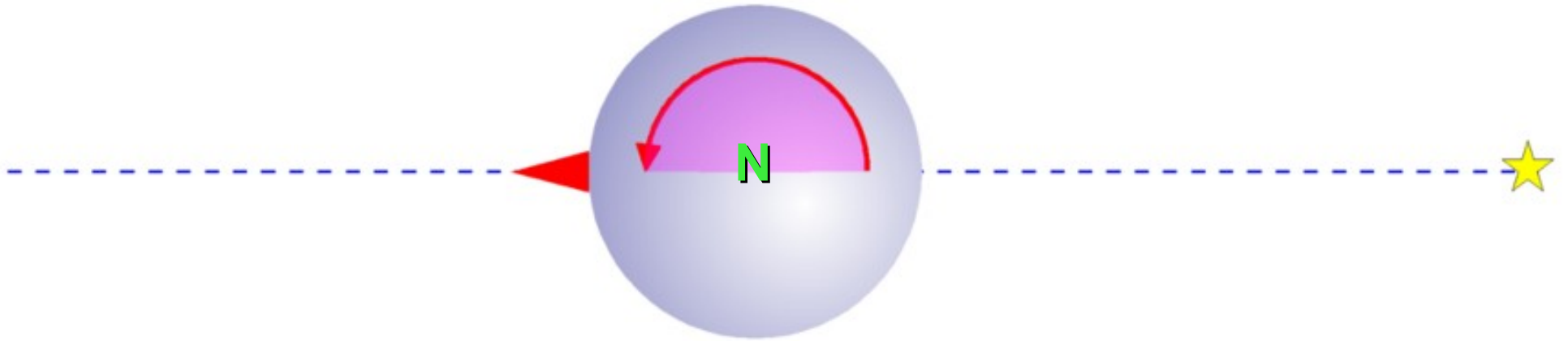

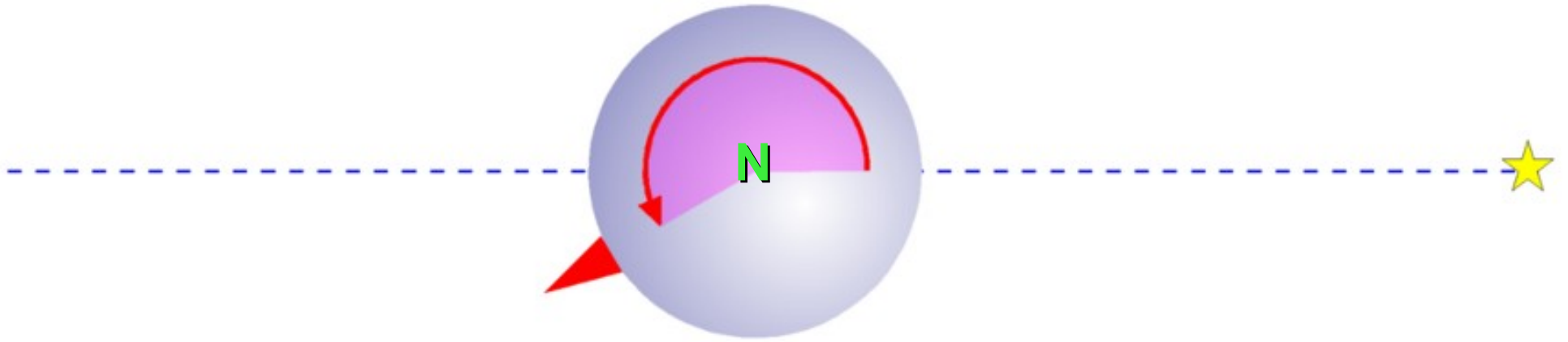

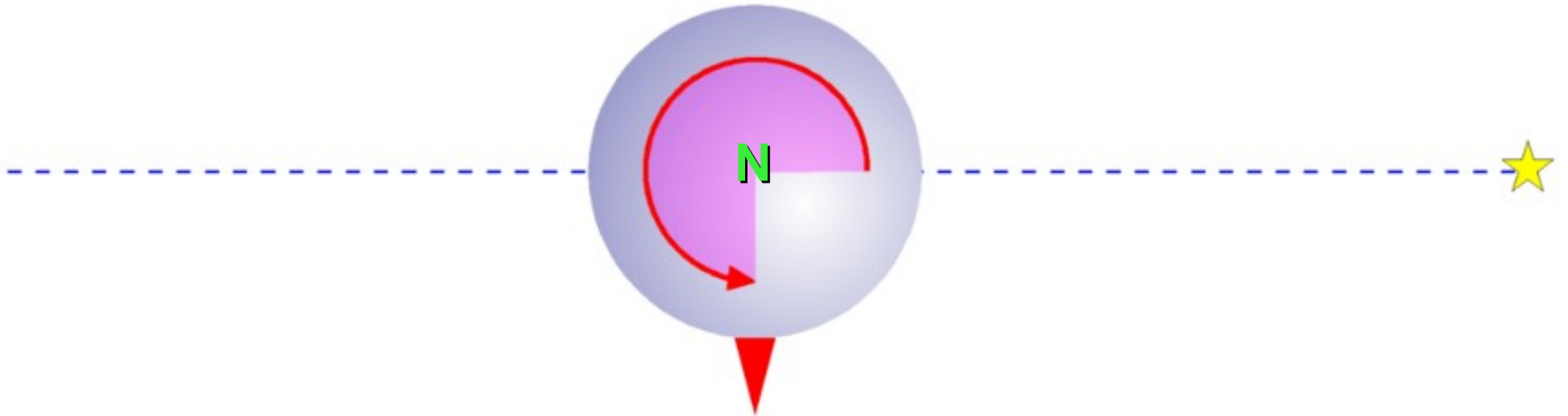

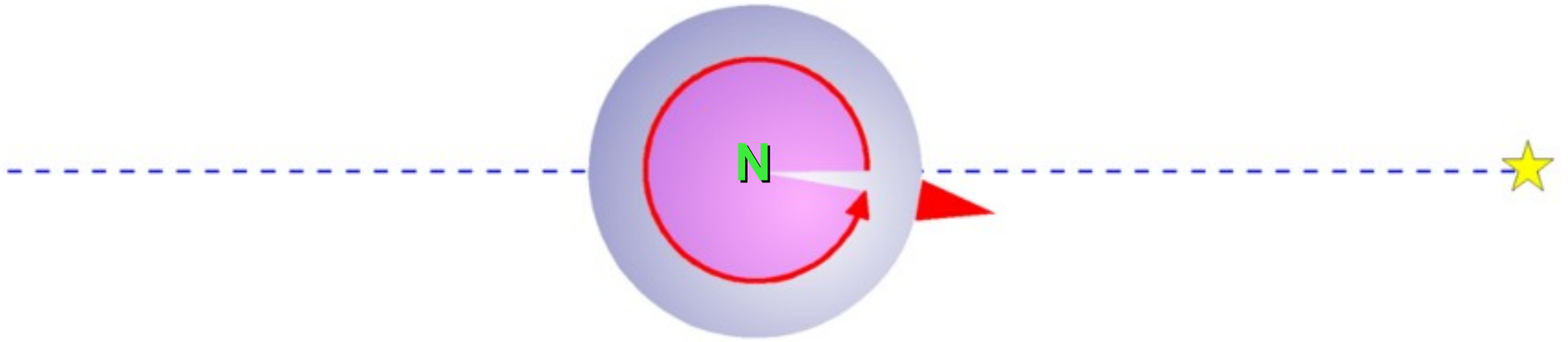

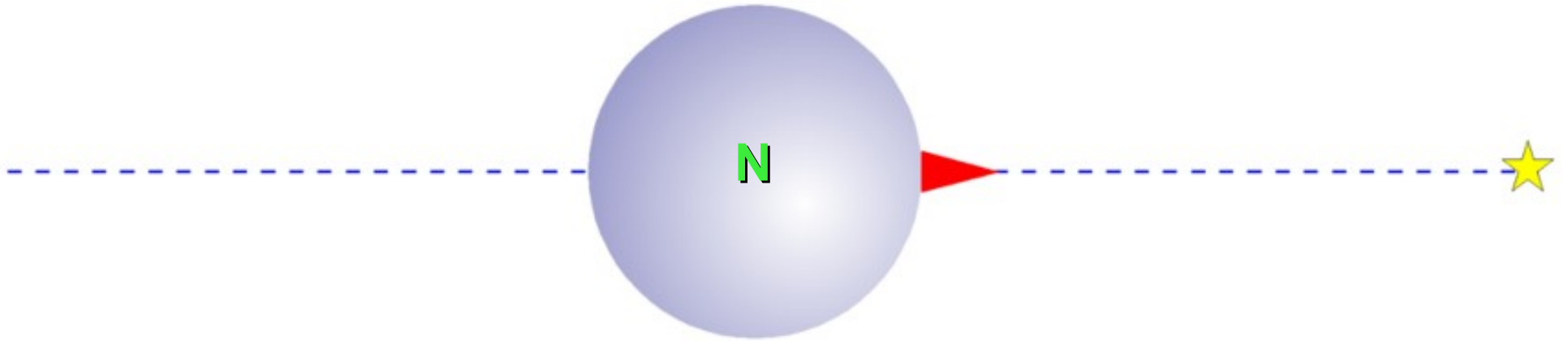

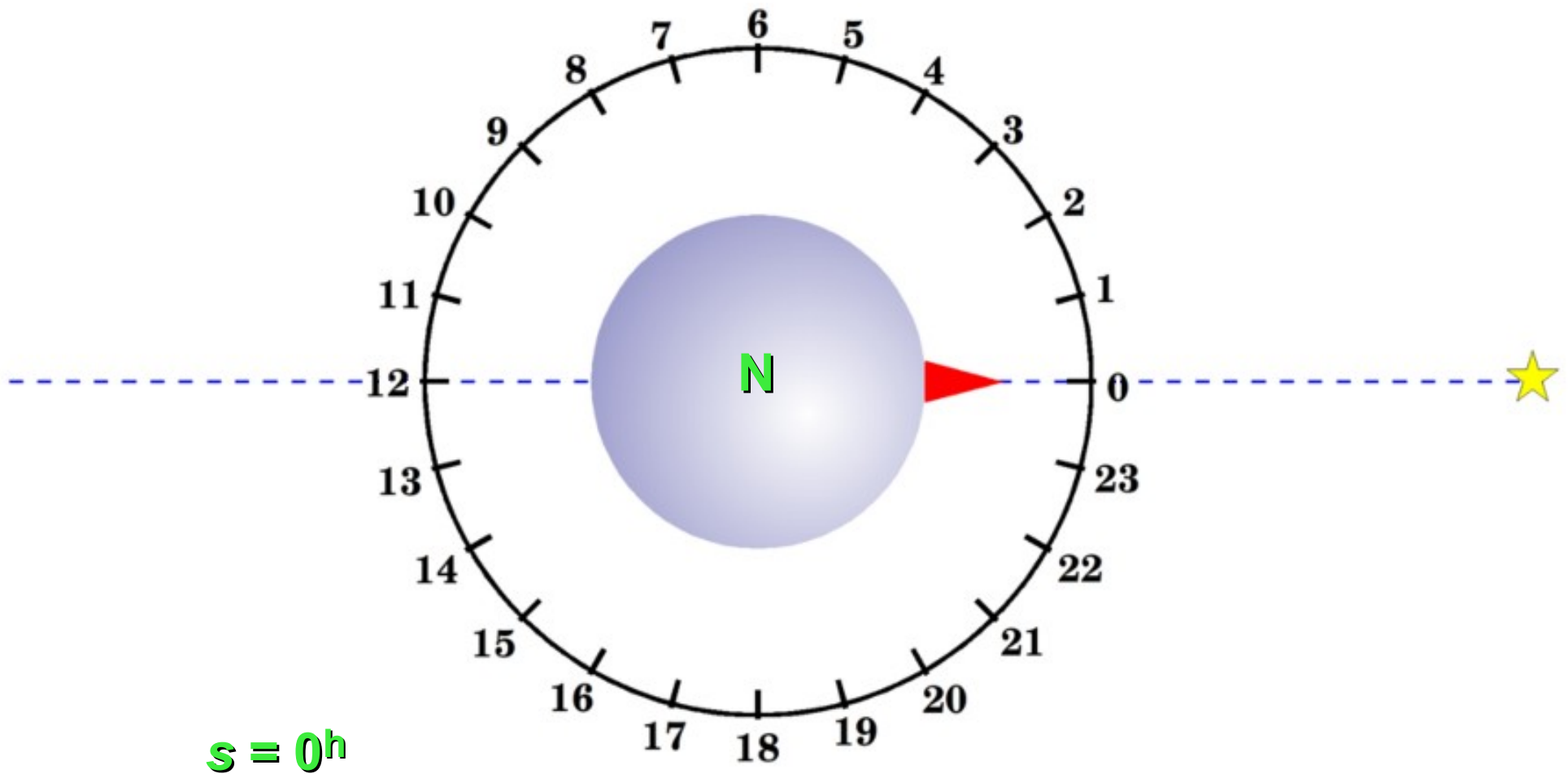

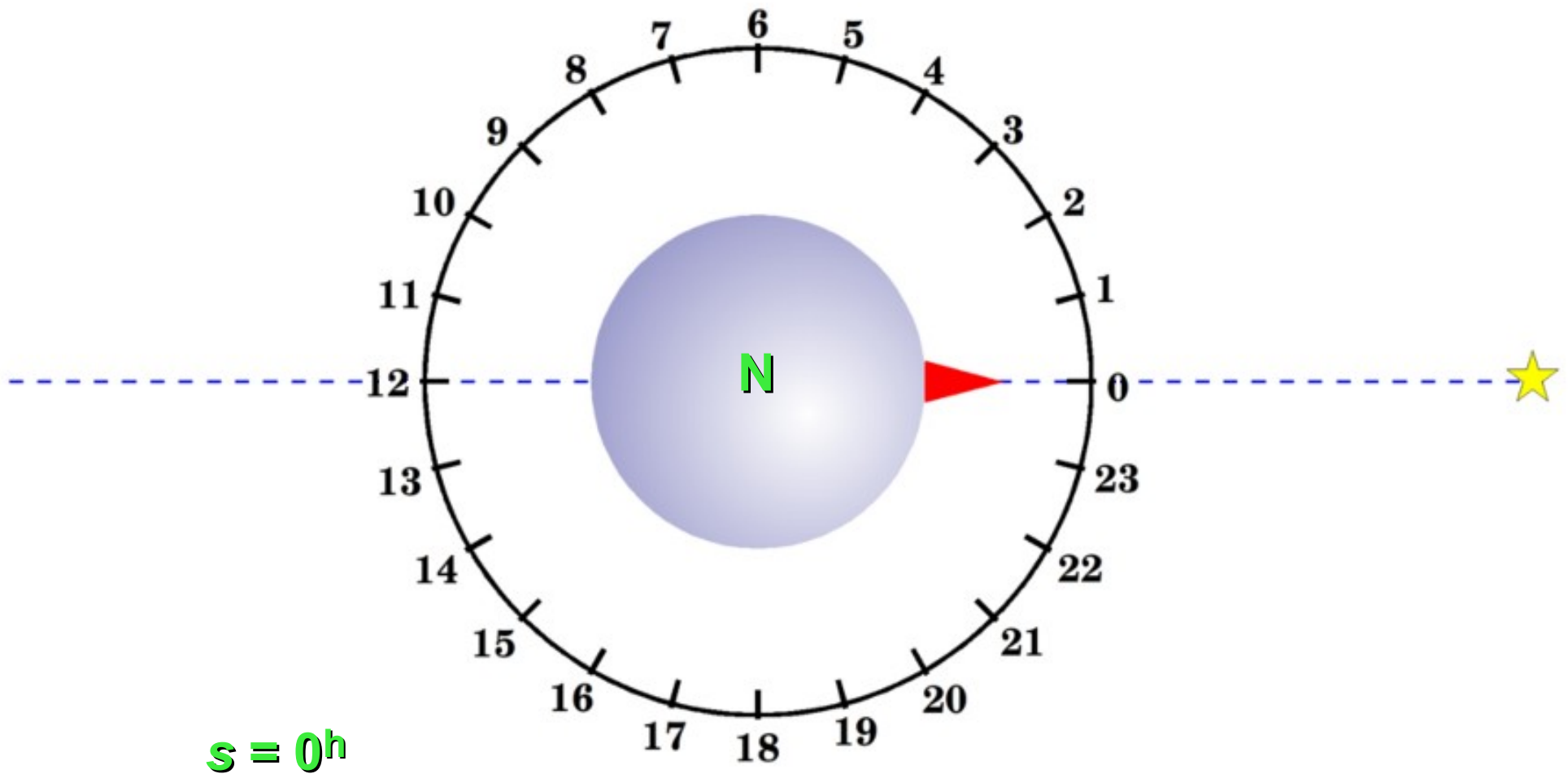

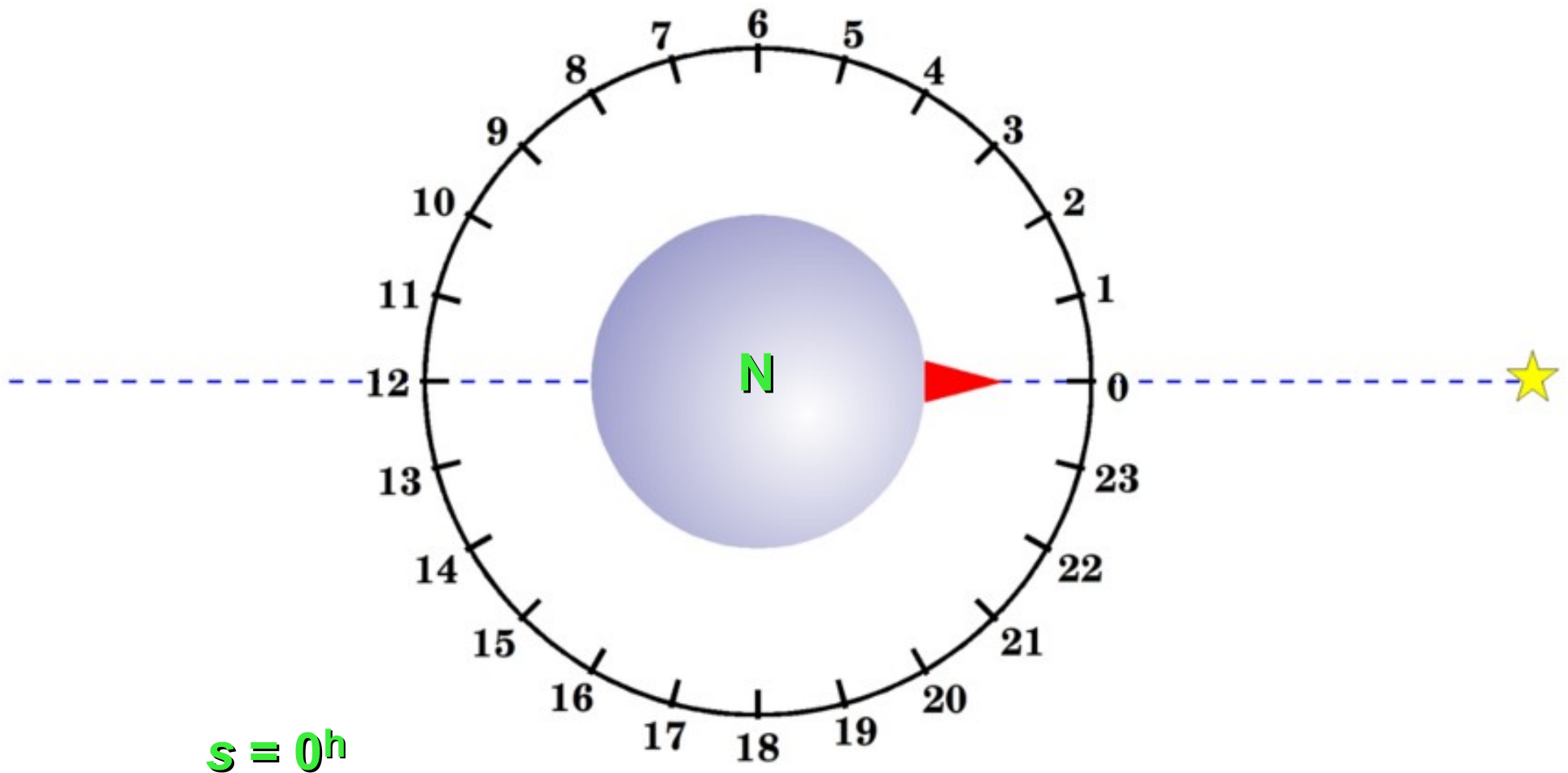

$s = 0^h$

Czemu taka dziwna tarcza?

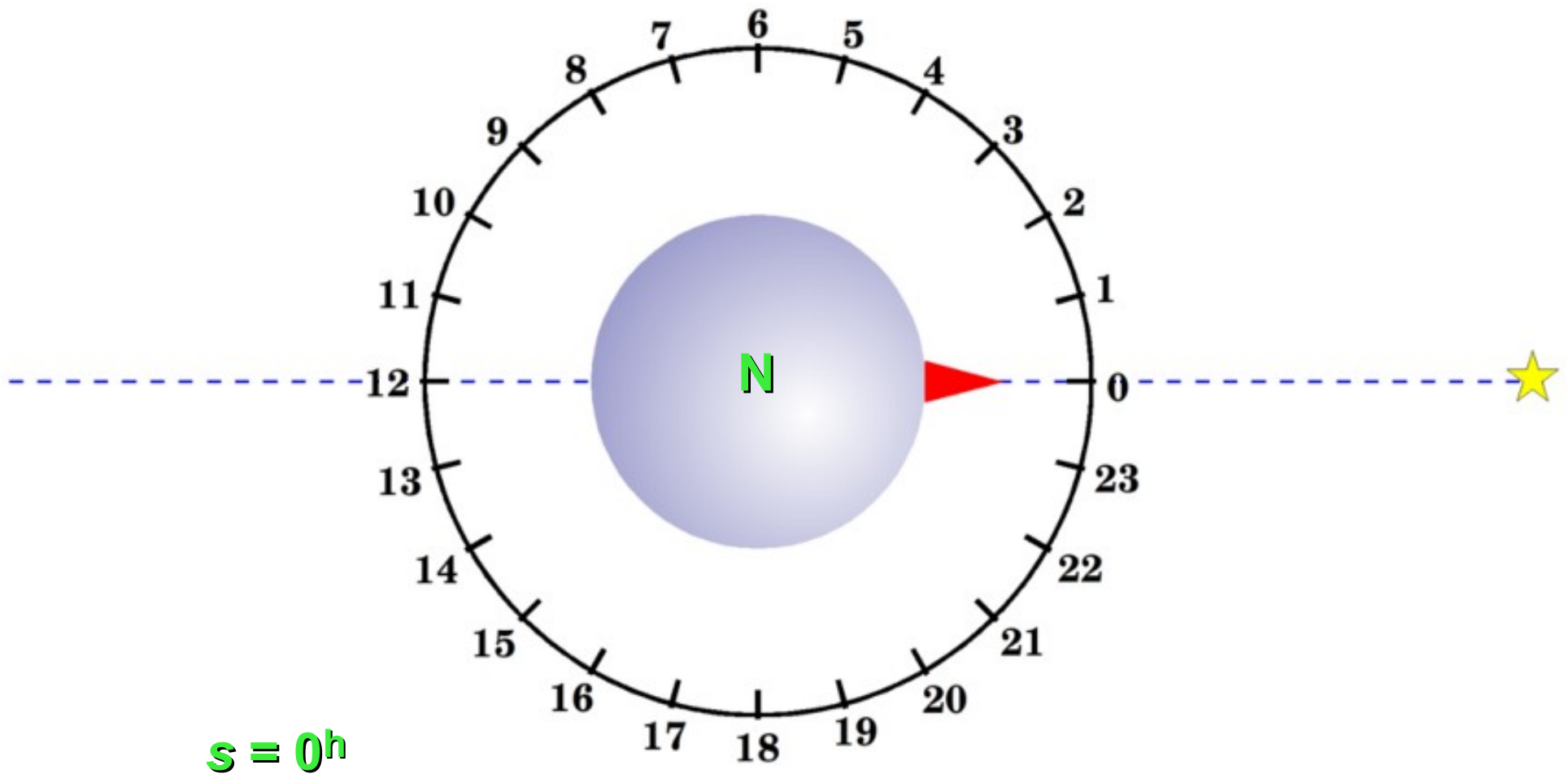

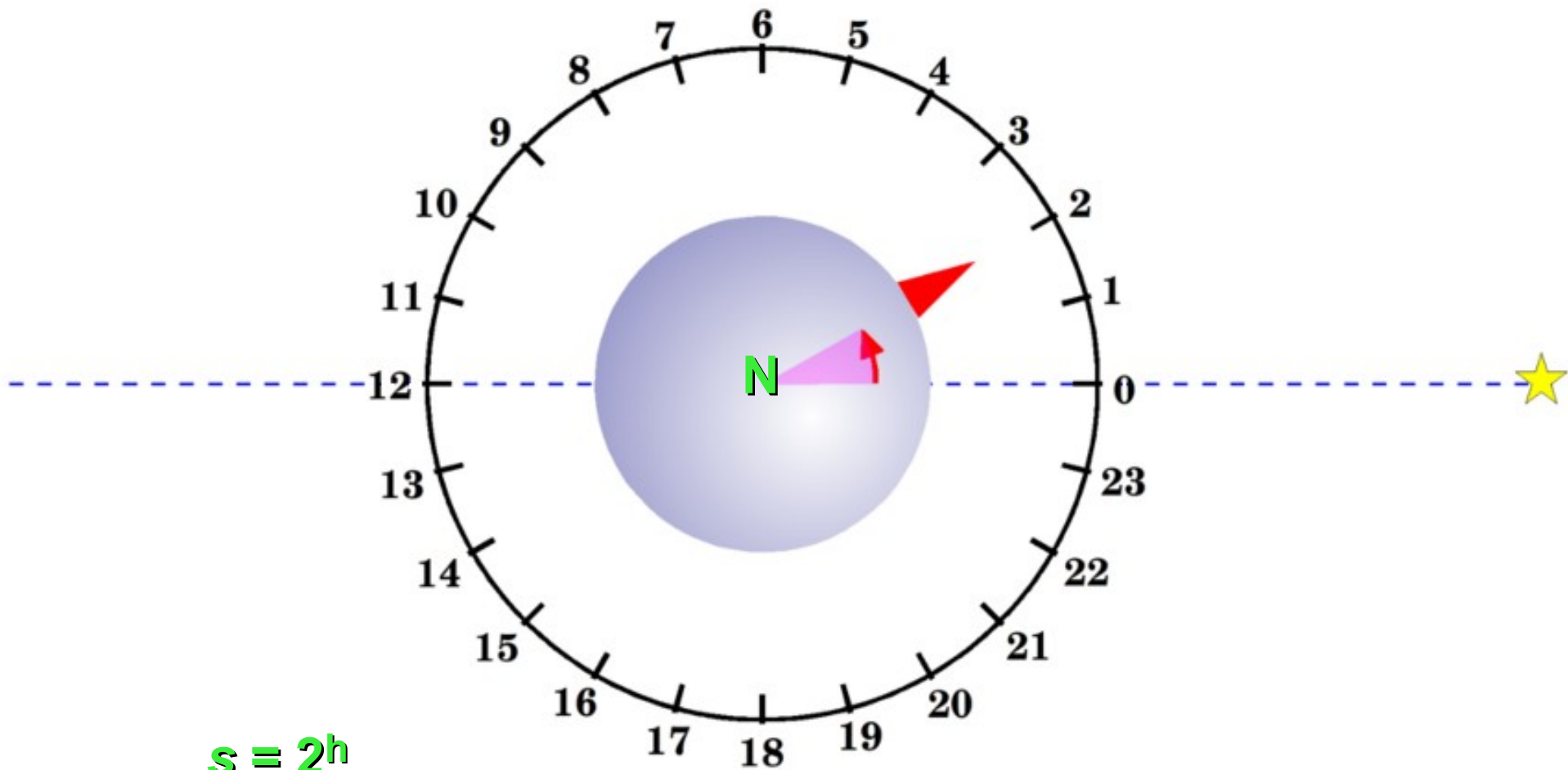
Czemu taka dziwna tarcza? Bo astronomowie mierzą kąty w godzinach...

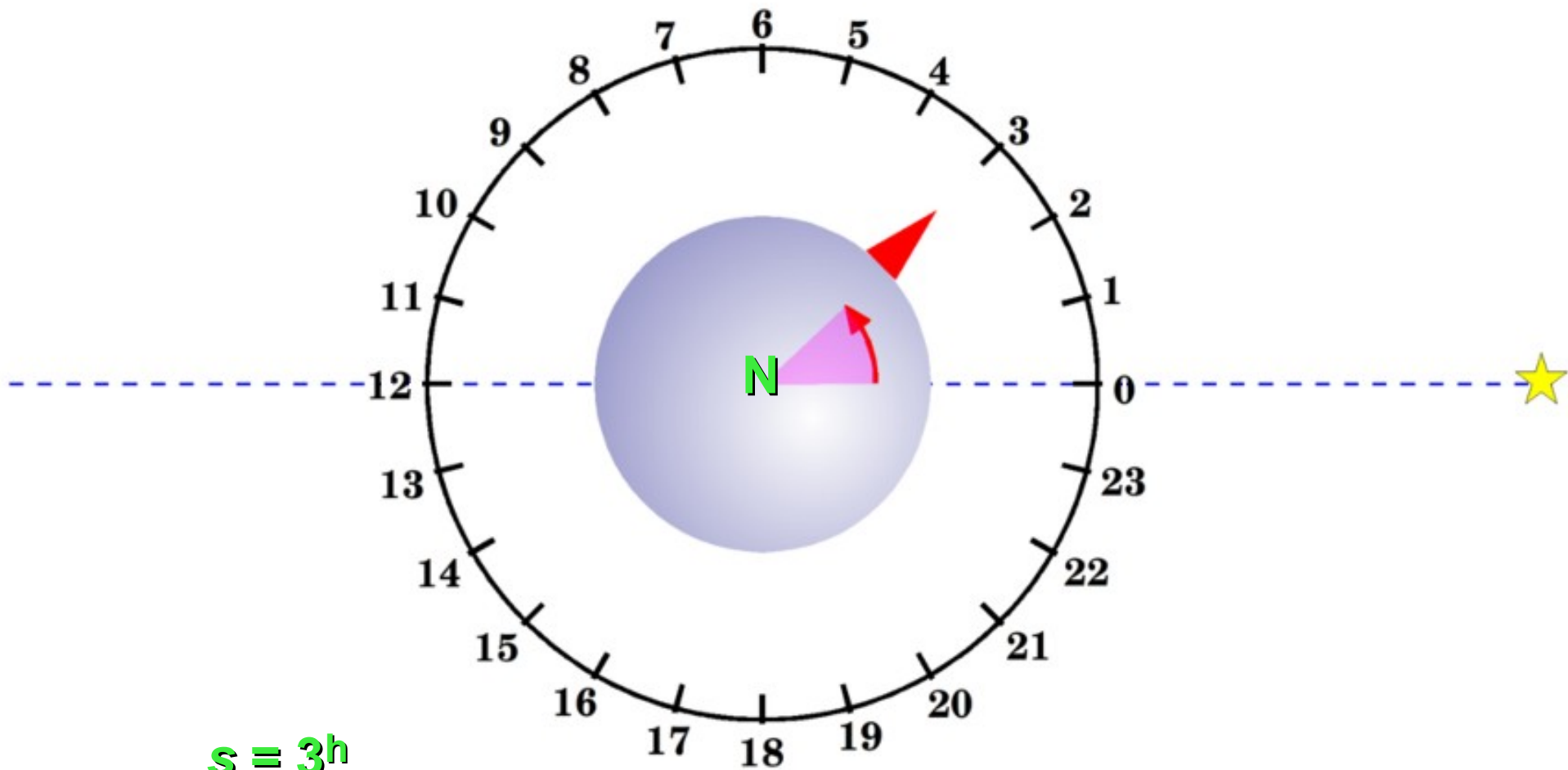
Miara czasowa kątów

- $360^\circ = 24^h$
- $15^\circ = 1^h = 60^m$
- $1^\circ = 4^m$
- $60' = 4^m$
- $15' = 1^m = 60^s$
- $1' = 4^s$
- $60'' = 4^s$
- $15'' = 1^s$

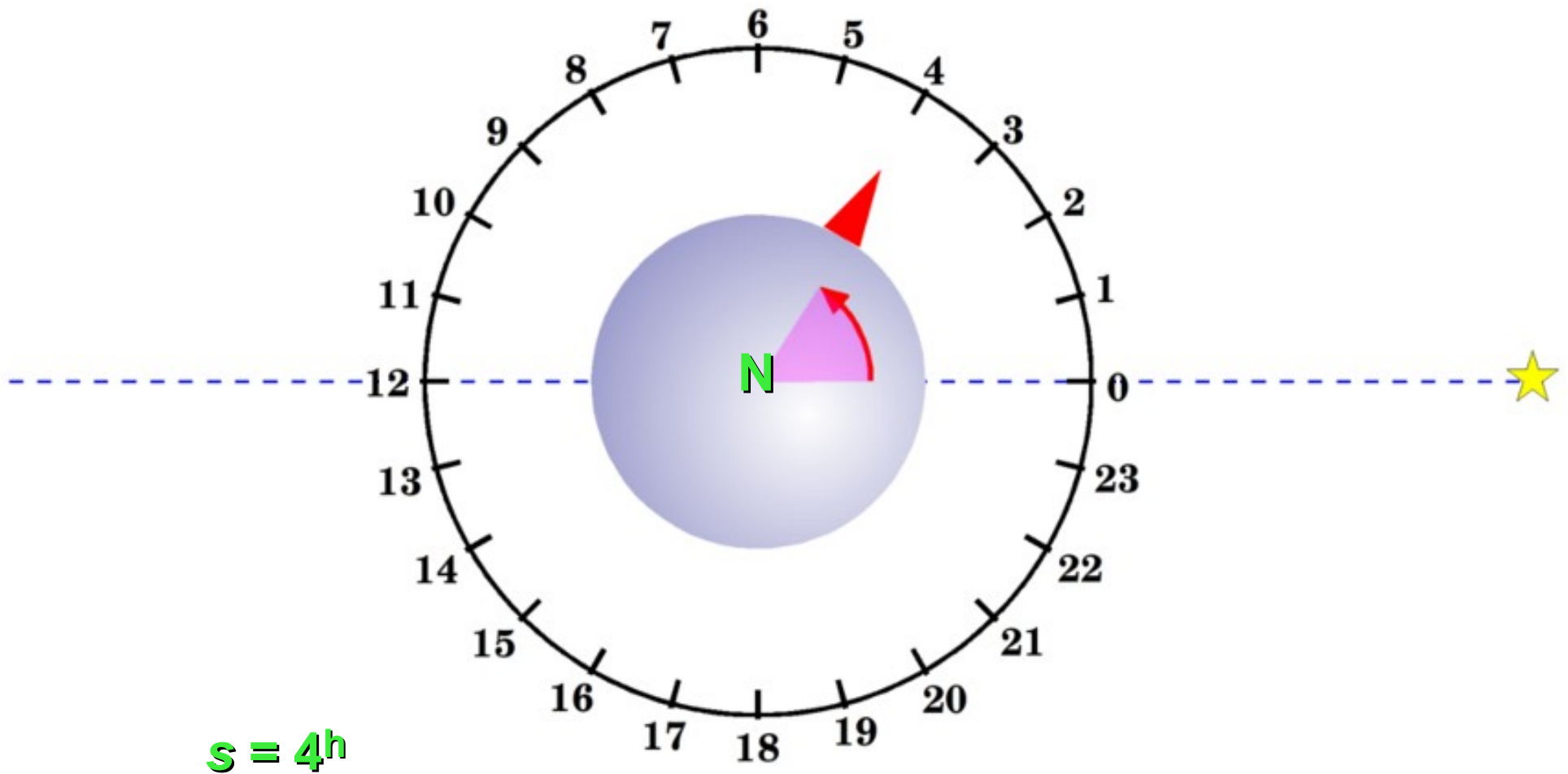

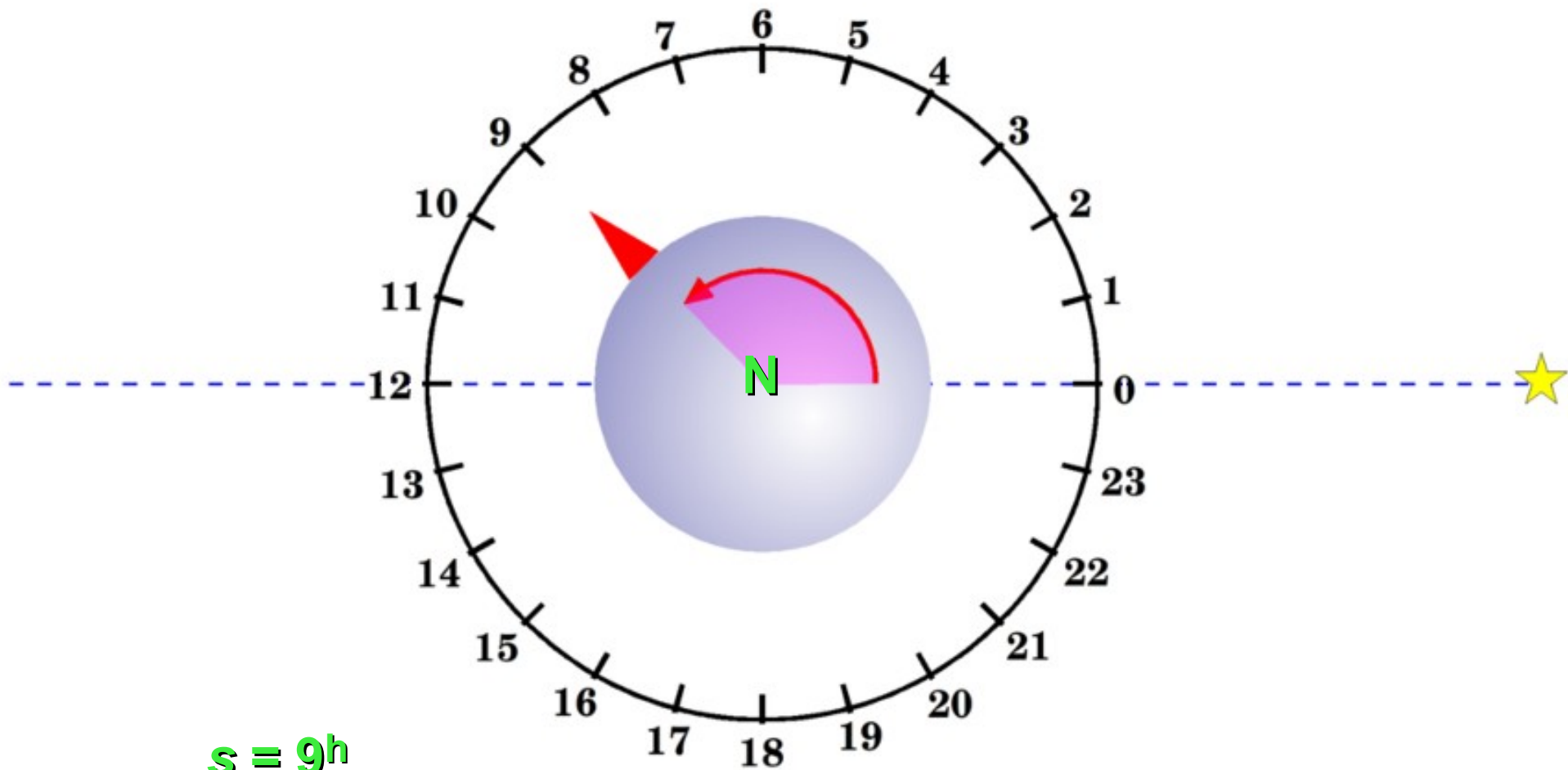

$s = 2h$

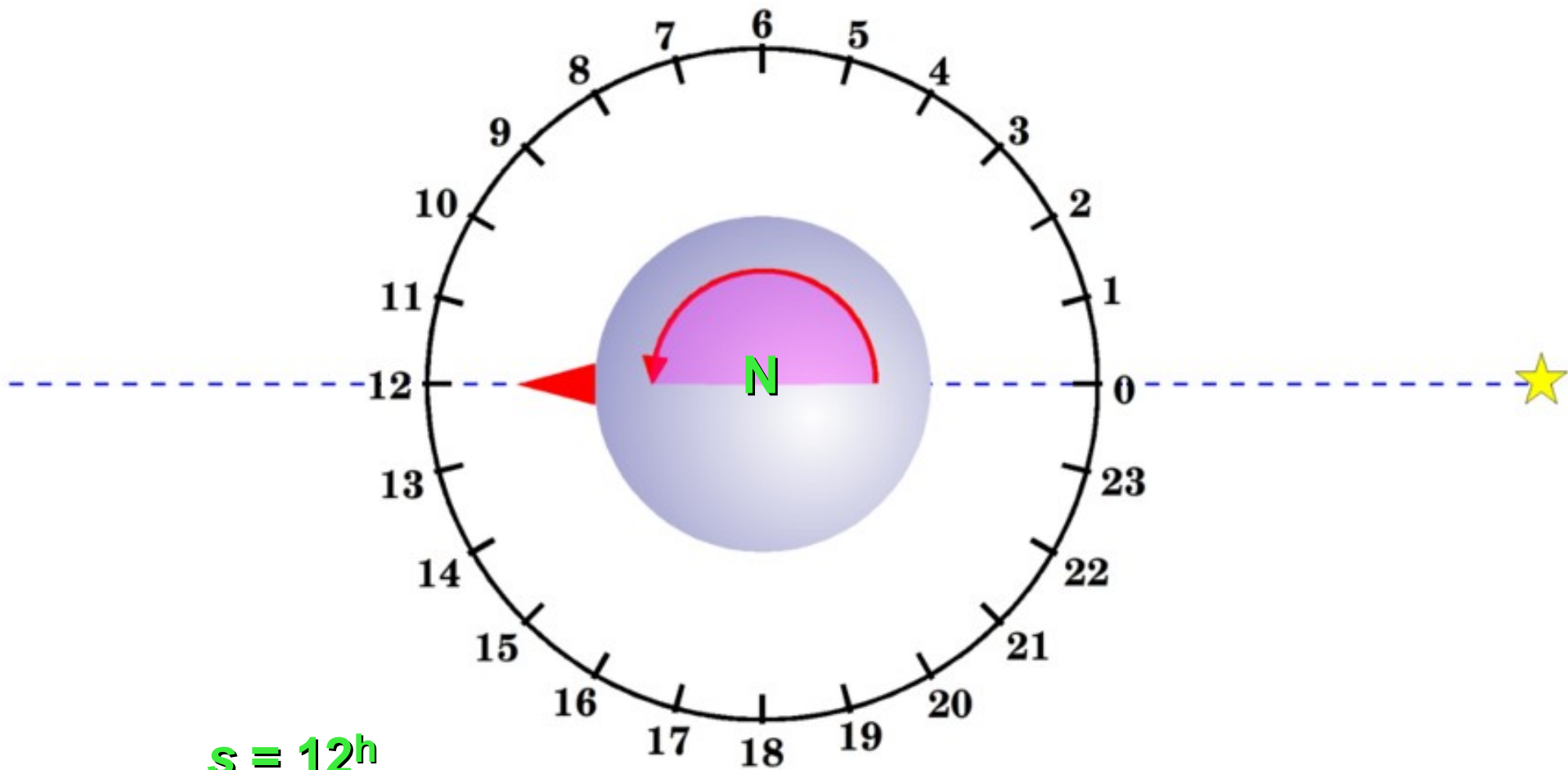

$$s = 3h$$

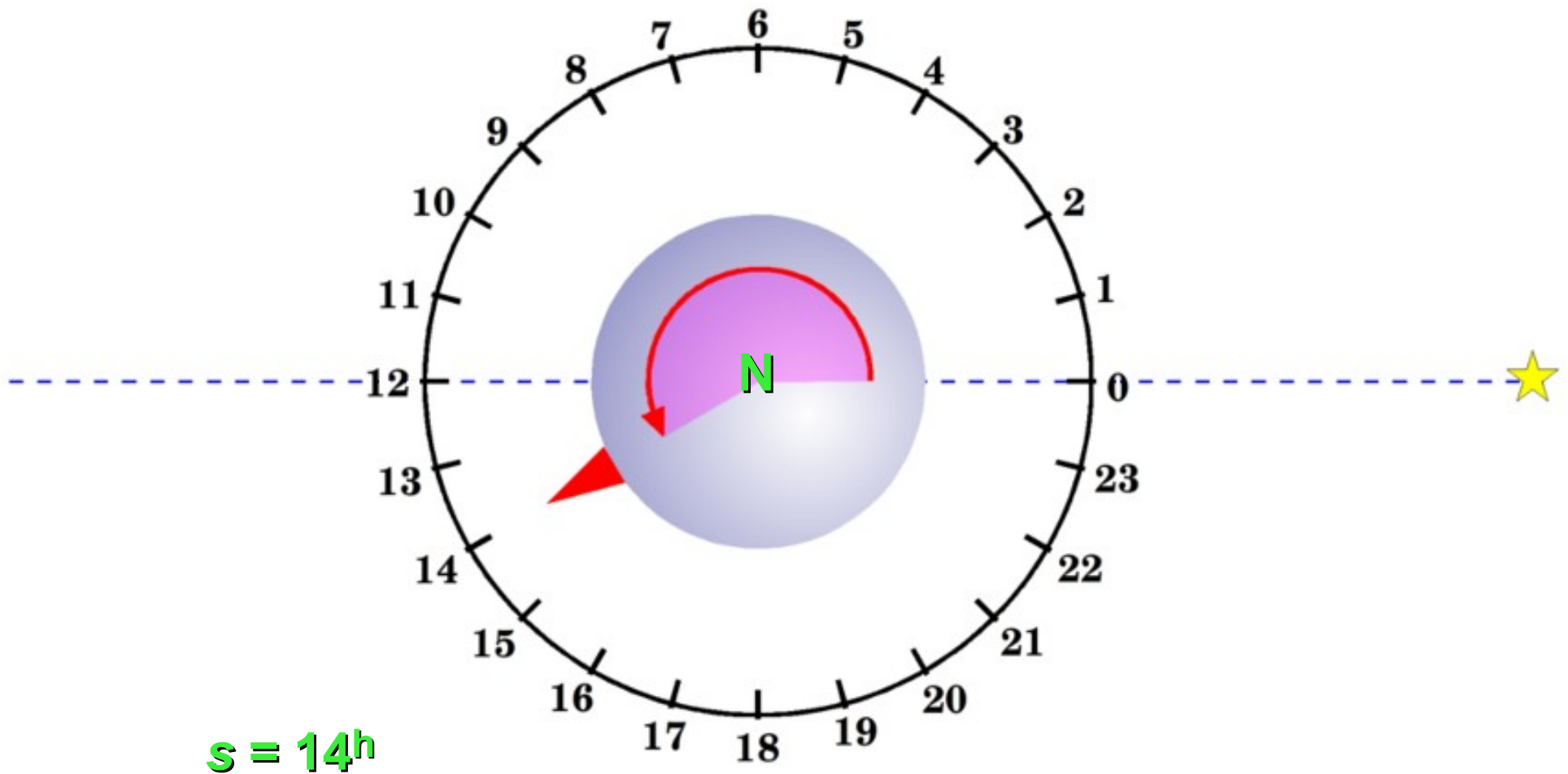

$s = gh$

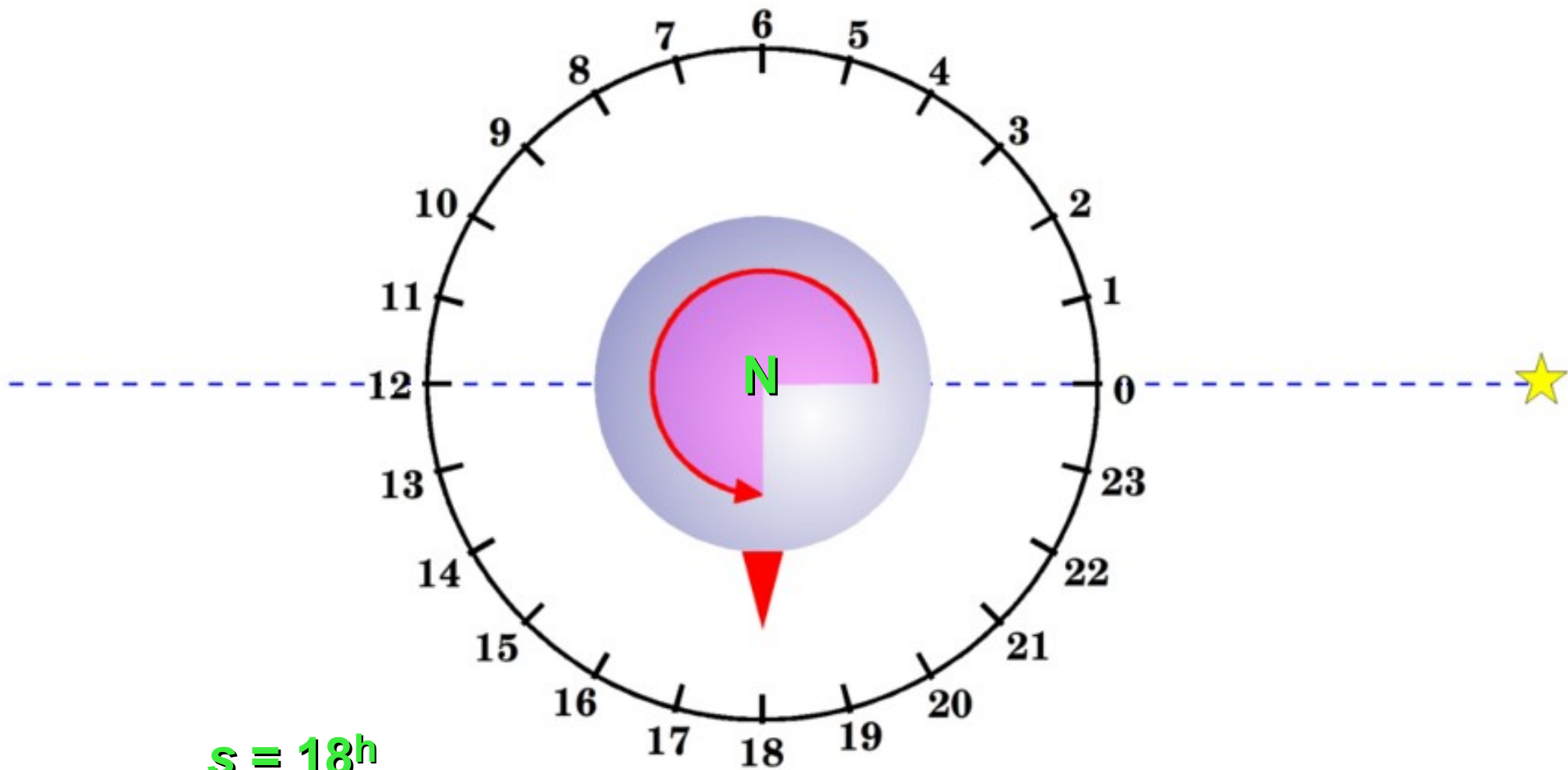

$s = 12^h$

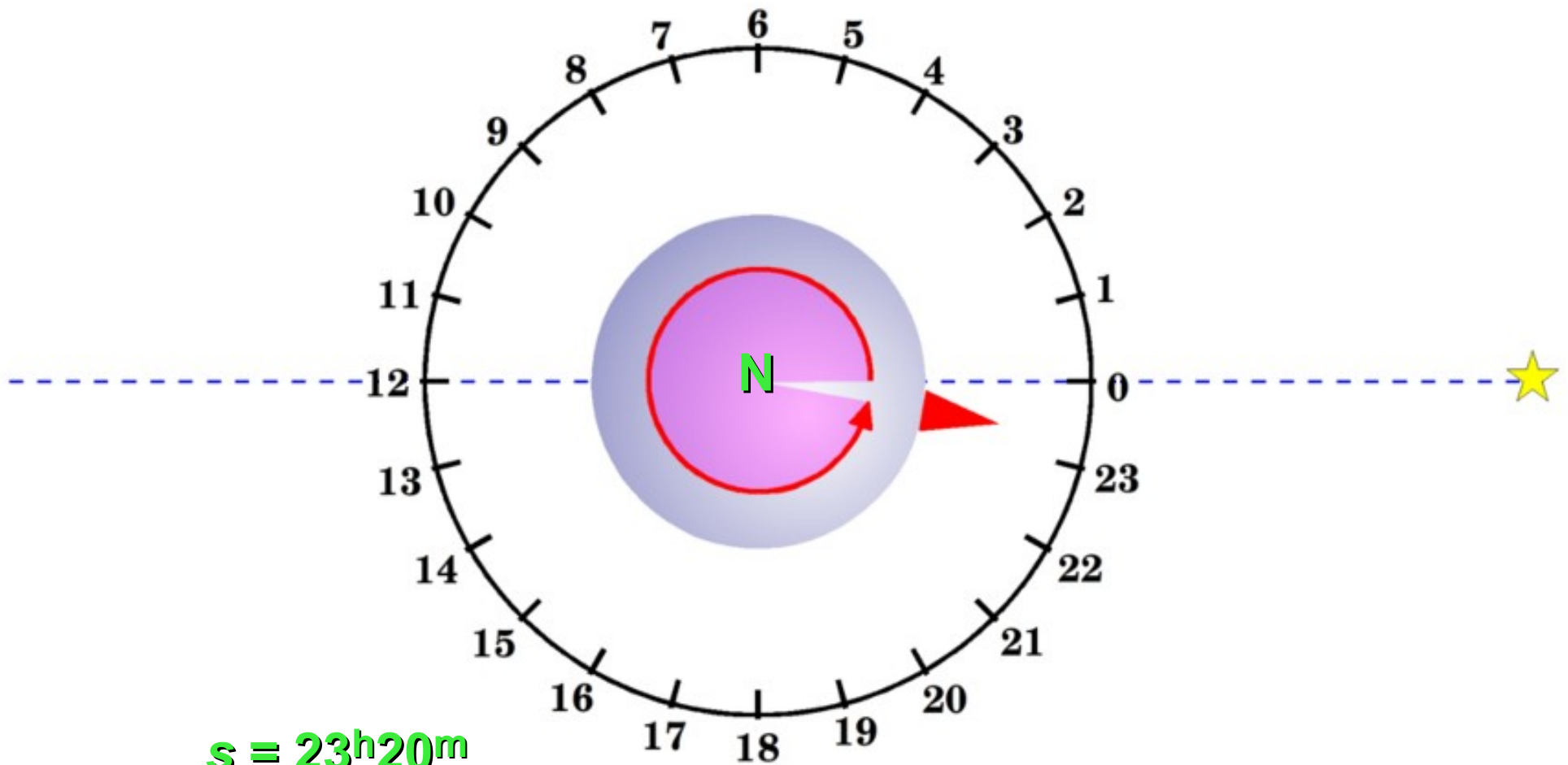

$s = 14^h$

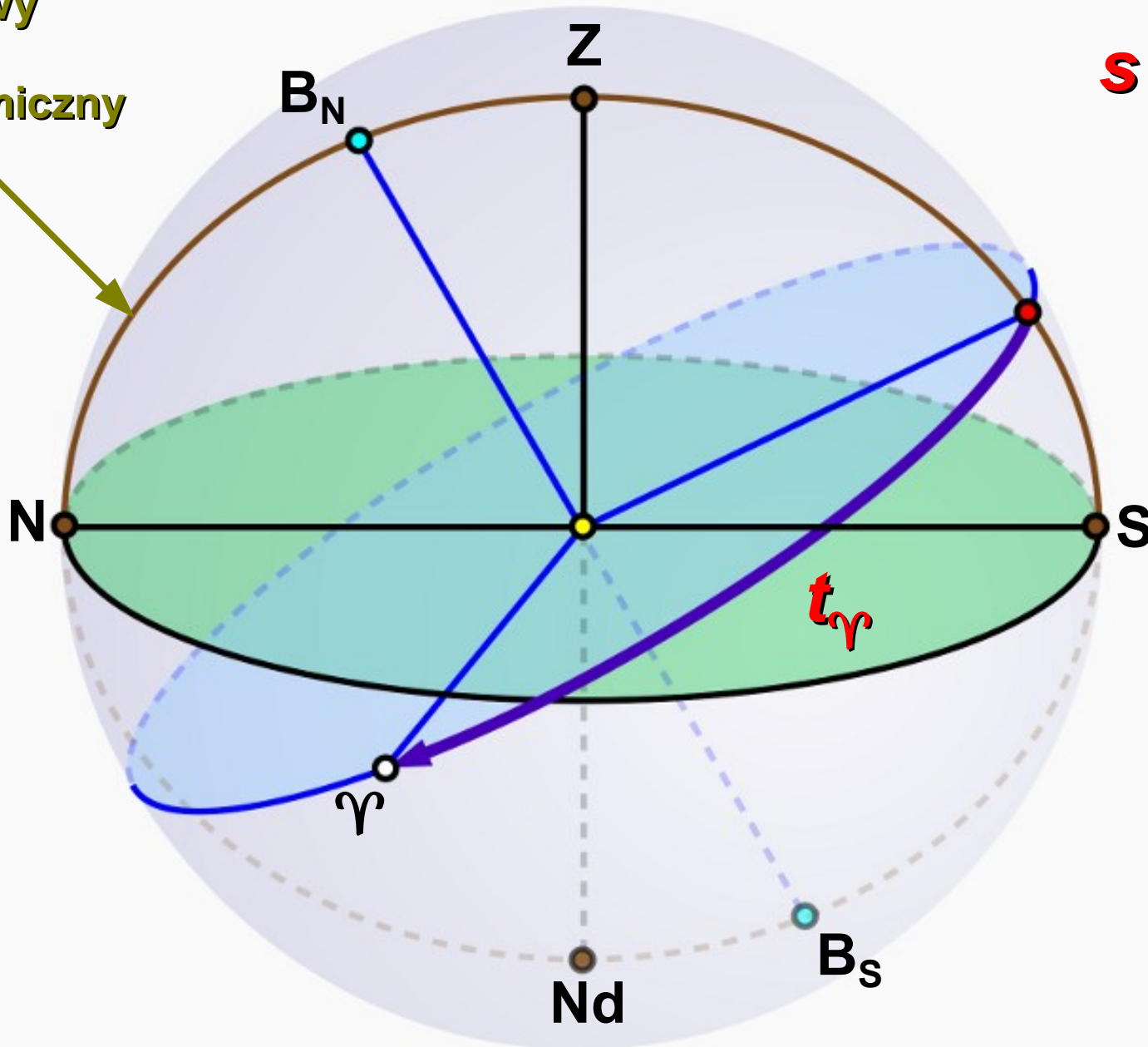

$s = 18^h$

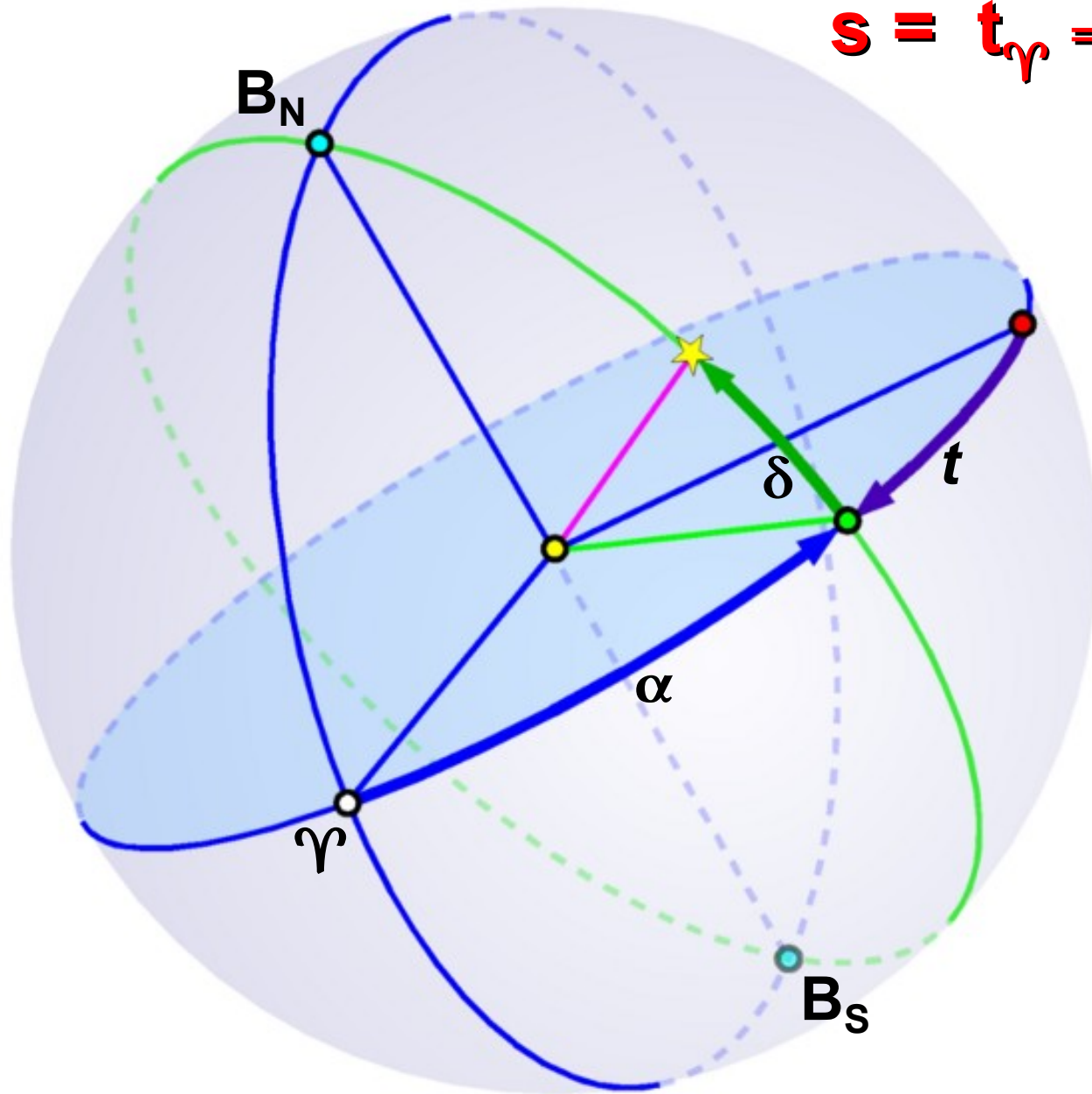
$s = 23^{\text{h}}20^{\text{m}}$

miejscowy
południk
astronomiczny

Definicja: czas gwiazdowy to kąt godzinny punktu Barana

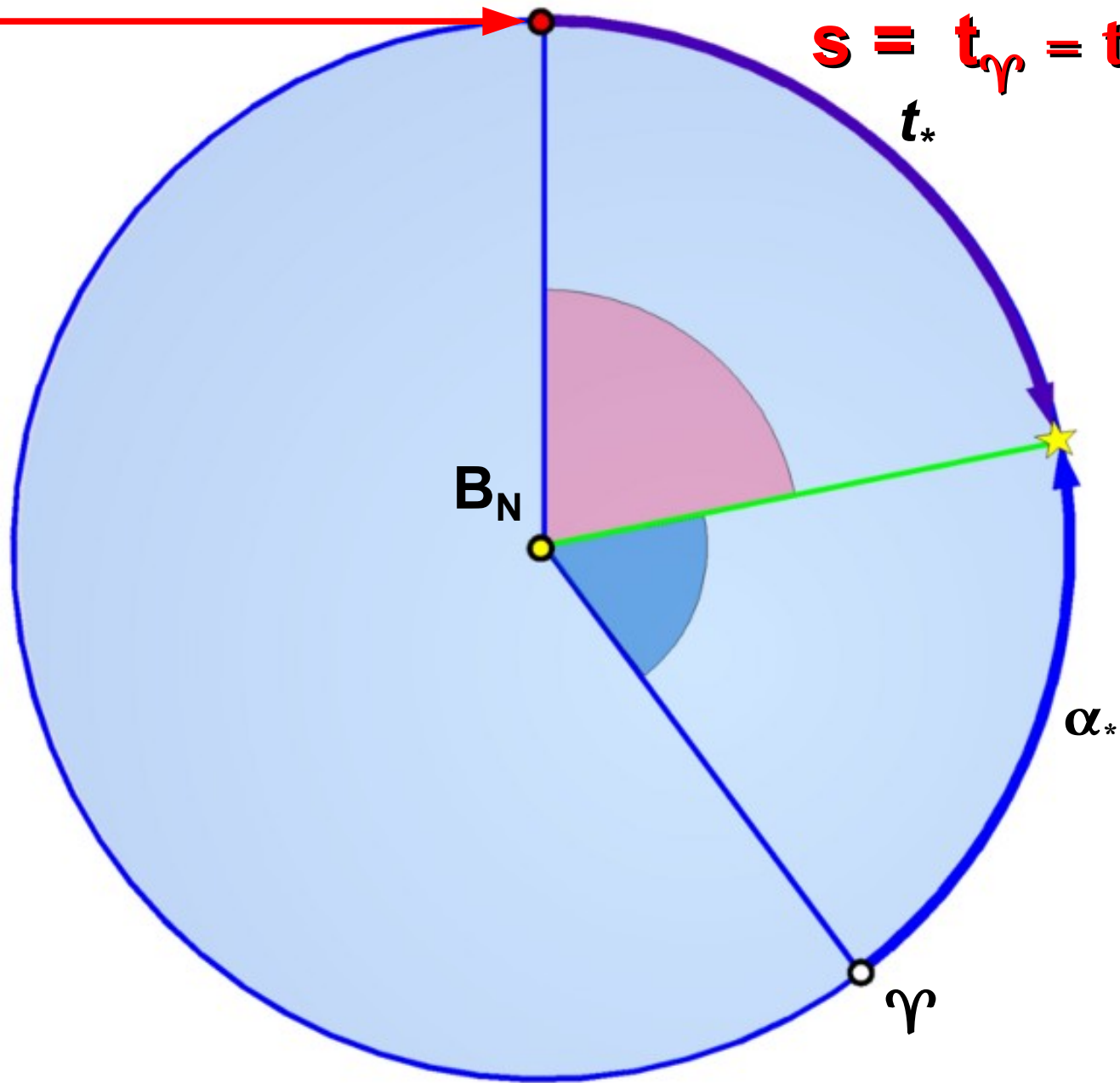
$$\mathbf{s} = \mathbf{t}_\gamma = \mathbf{t}_* + \boldsymbol{\alpha}_*$$

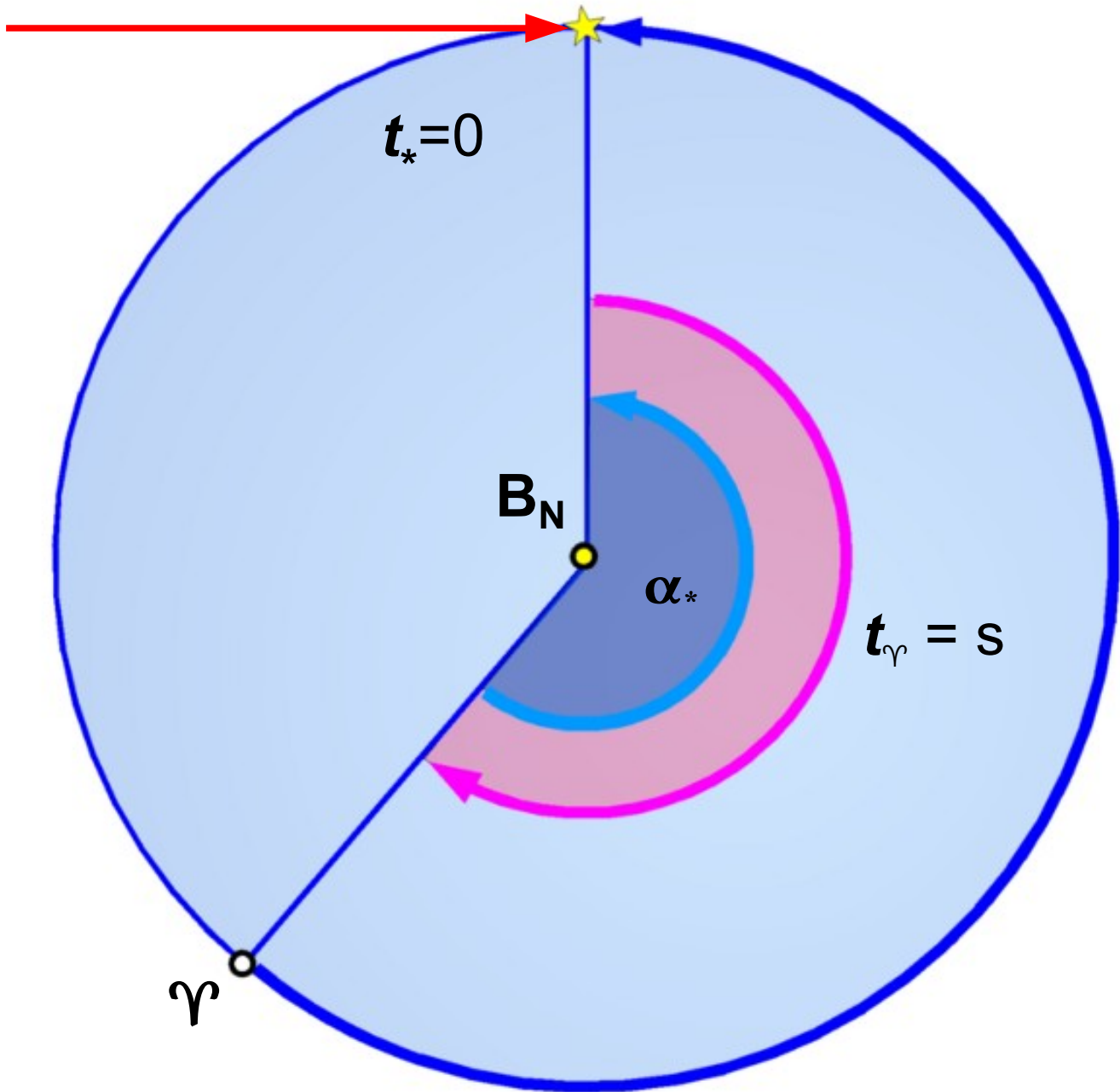
punkt
górowania
na równiku

$$s = t_\gamma = t_* + \alpha_*$$

punkt
górowania
na równiku

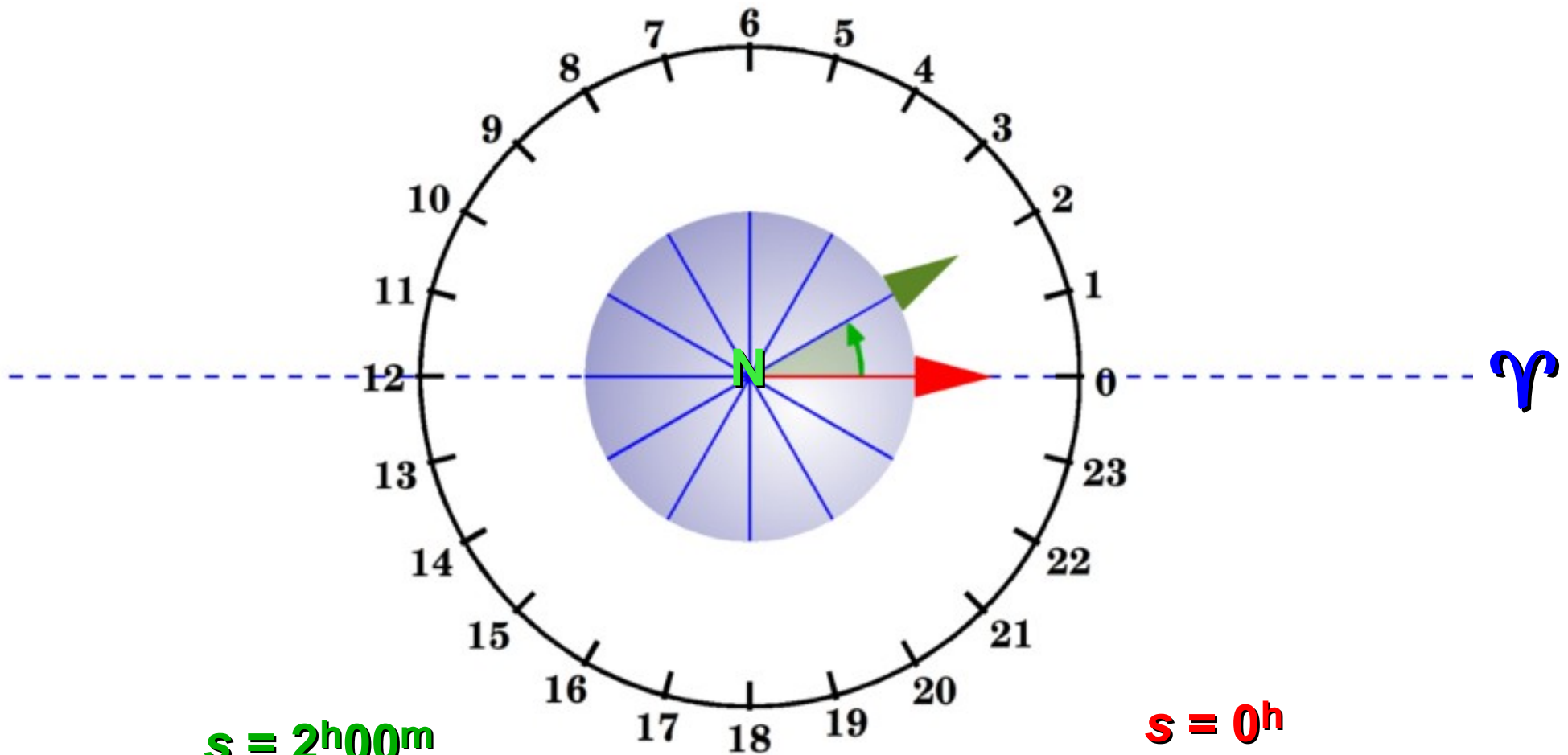
Czas gwiazdowy (t_γ) jest zawsze równy rektascensji gwiazd górujących!

Czas gwiazdowy jest czasem miejscowym

to znaczy, że w miejscach o różnej długości geograficznej jest różny czas gwiazdowy.

Równy czas gwiazdowy mają tylko miejsca na tym samym południku geograficznym.

$$\lambda_E = 30^\circ = 2^h$$

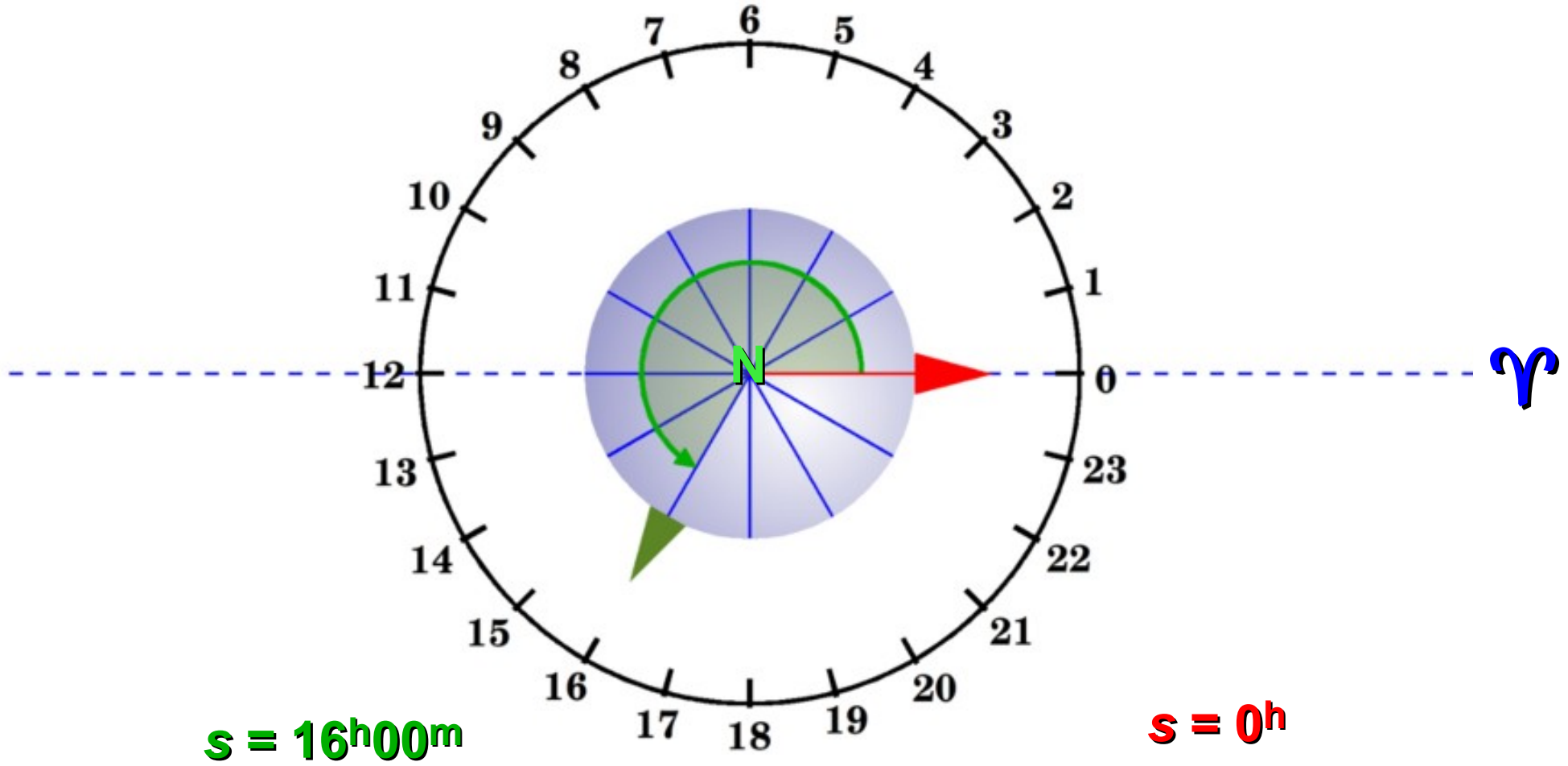

$$s = 2^h00^m$$

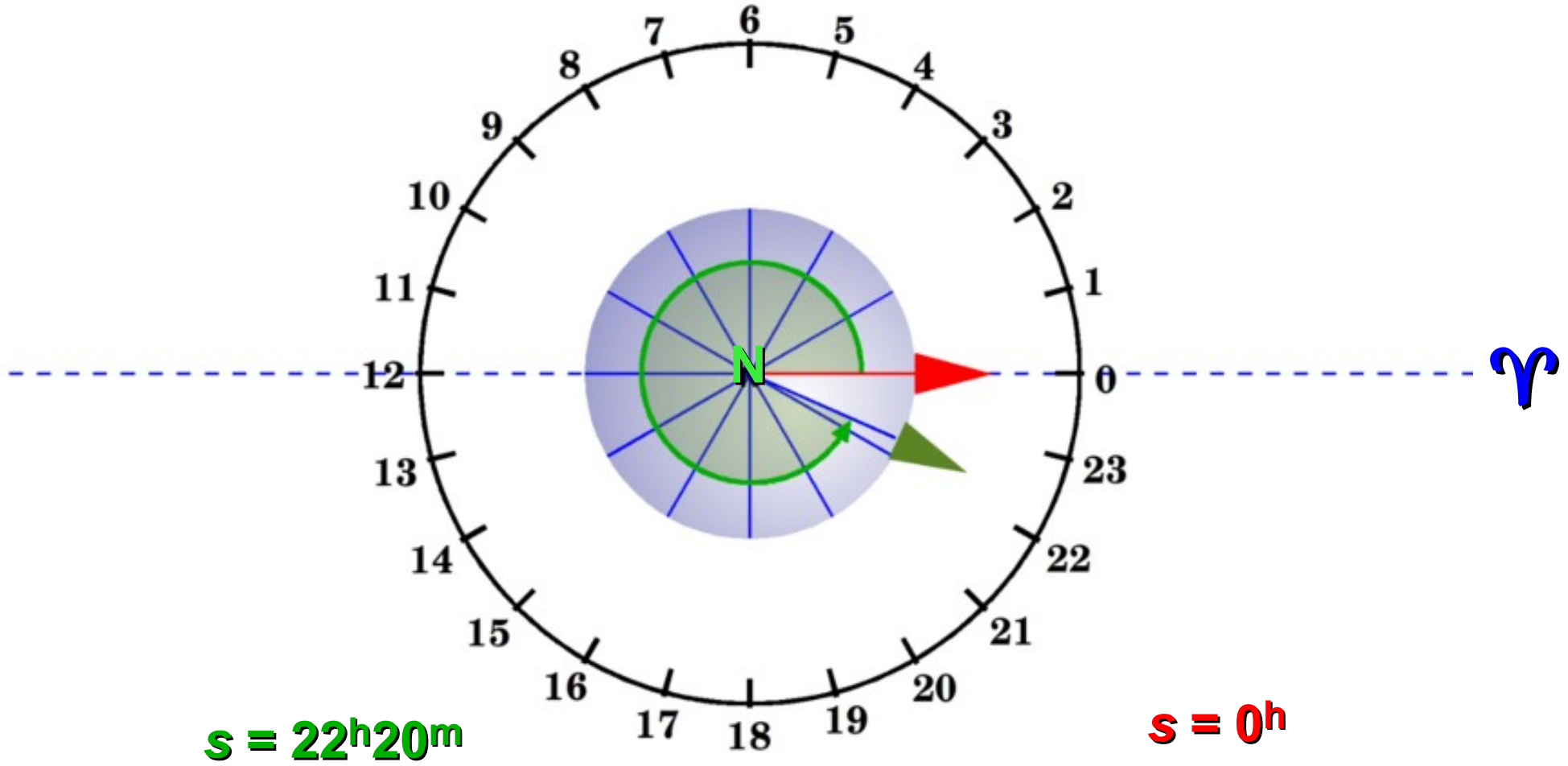
$s = 0^h$
(czas gwiazdowy
na południku 0)

$\lambda_E = 240^\circ = 16^{\text{h}}00^{\text{m}}$

$\lambda_E = 335^\circ = 22^h 20^m$

$s = 22^h 20^m$

$s = 0^h$

Pomiar kąta godzinowego dowolnej gwiazdy o znanej rektascensji jest pomiarem czasu gwiazdowego.

W szczególności może to być obserwacja górowania gwiazdy – wtedy jej kąt godziny wynosi zero a czas gwiazdowy jest równy jej rektascensji.

Czas słoneczny prawdziwy

Słońce

Ziemia

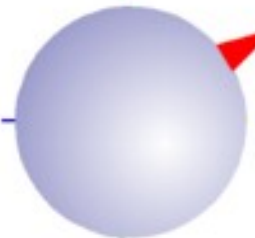
orbita Ziemi

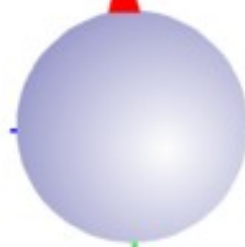

Definicja: czas słoneczny prawdziwy to kąt godzinny środka tarczy Słońca powiększony o 12^h.

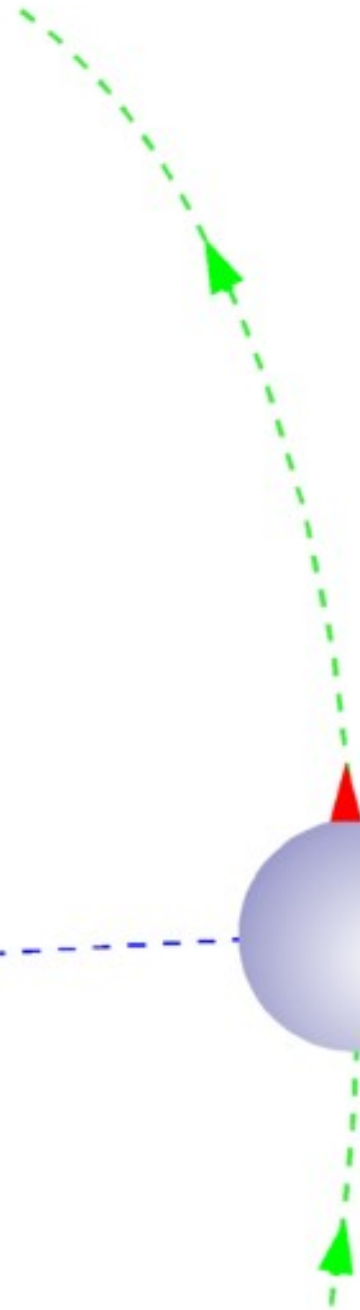
Chodzi o to by początek doby (godzina 0) był o północy.

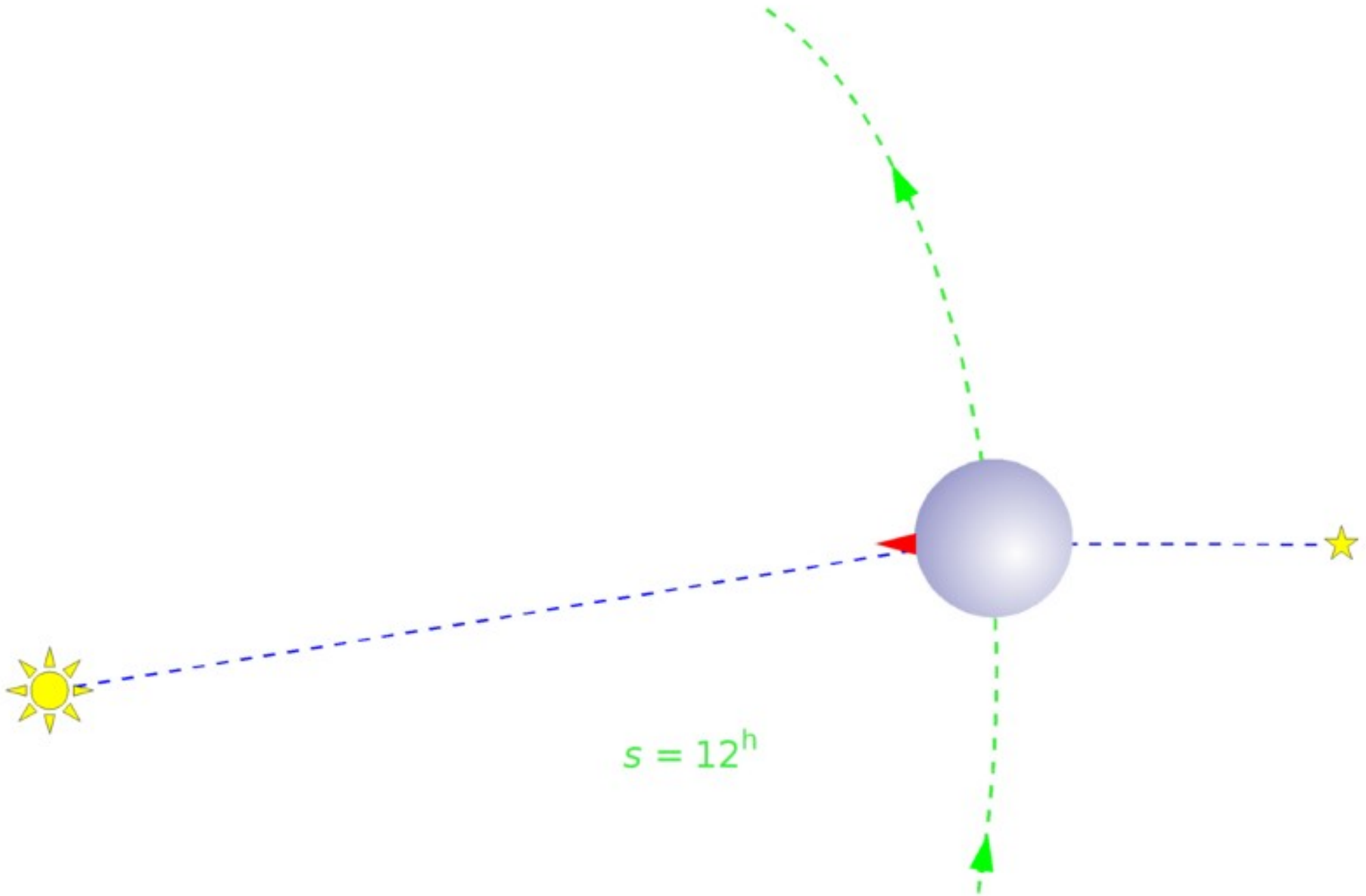

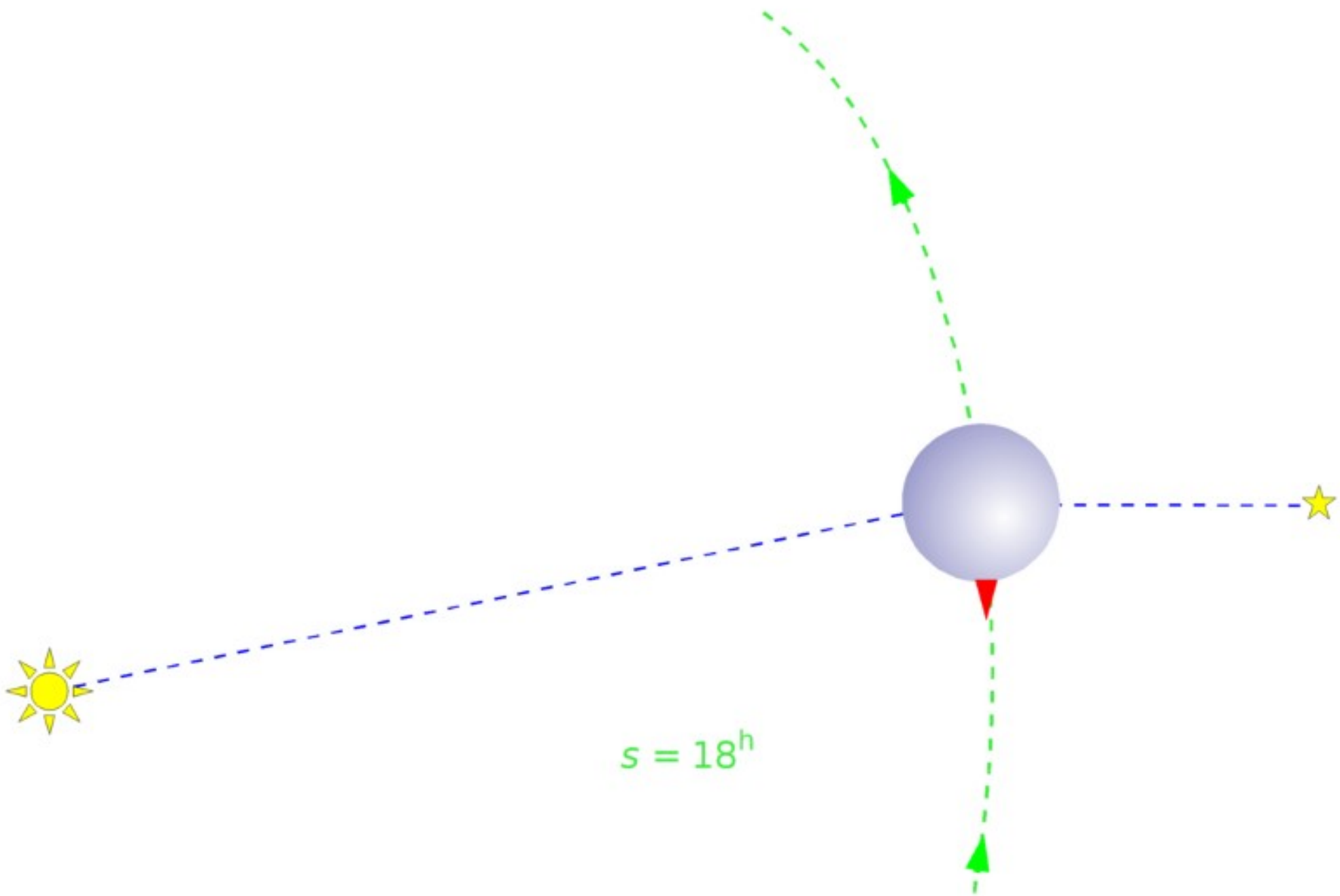
$s = 6^h$

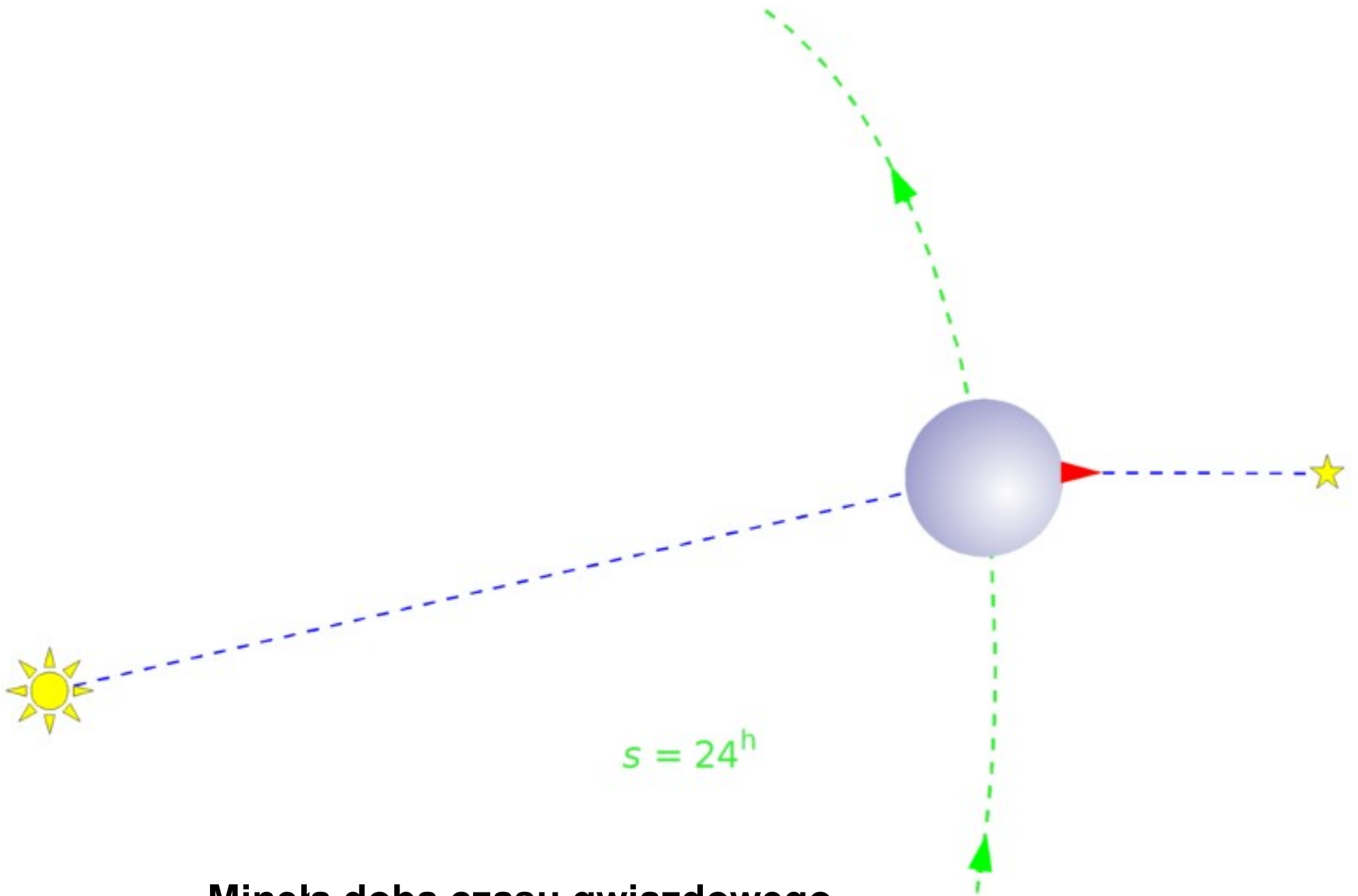

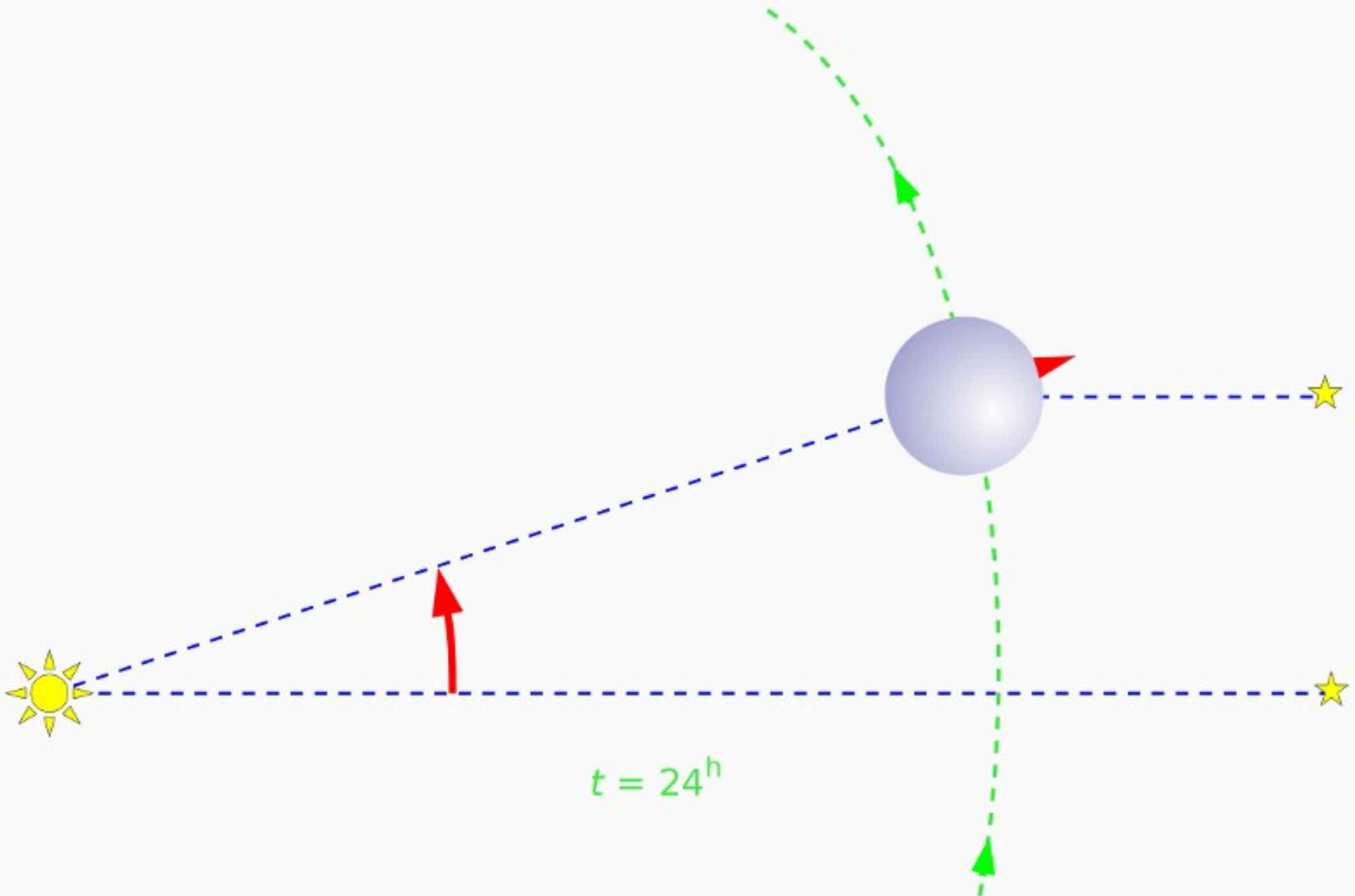
$s = 12^h$

$s = 18^h$

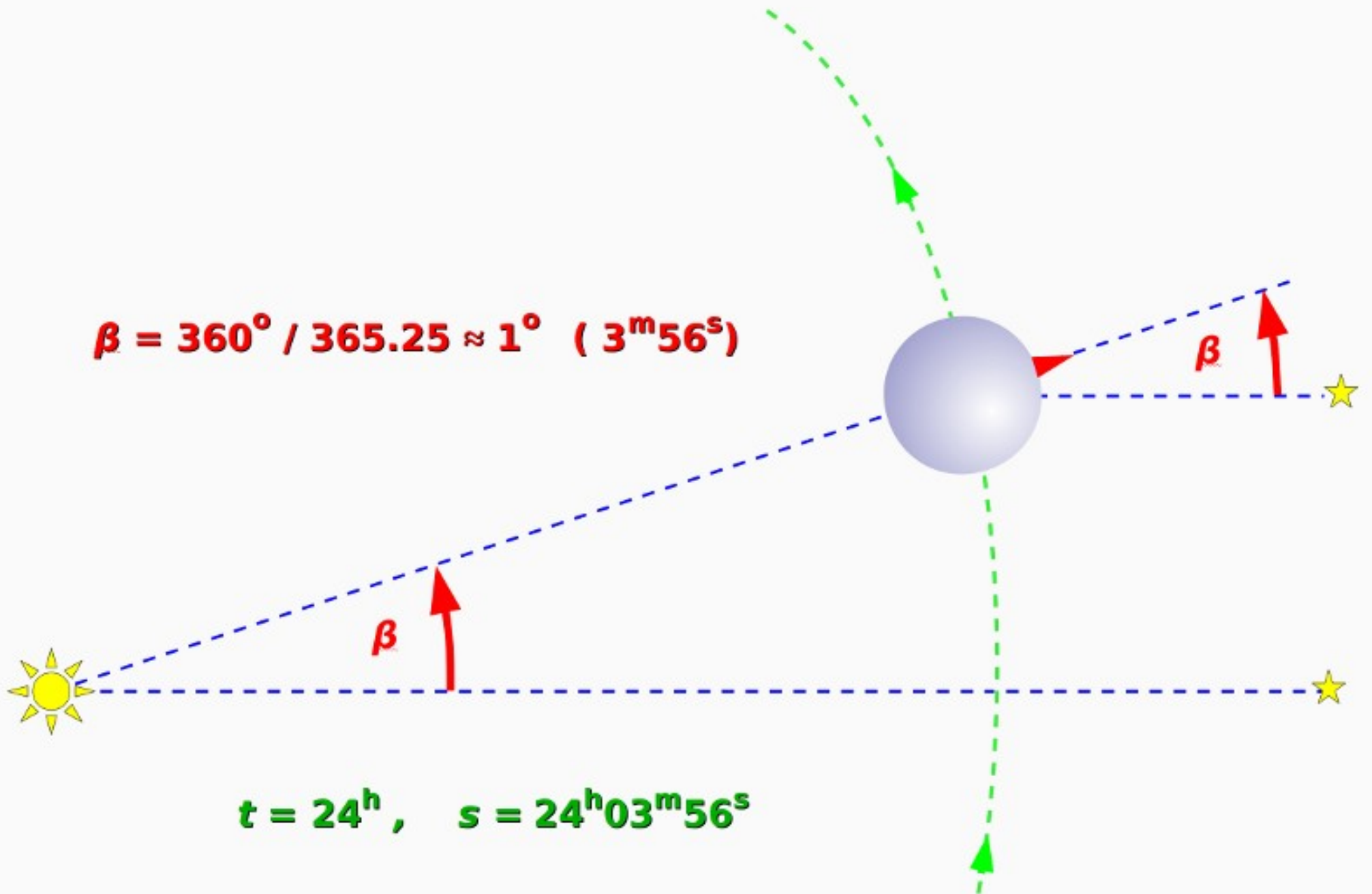

Minęła doba czasu gwiazdowego...

... ale dopiero teraz minęła doba czasu słonecznego...

$$\beta = 360^\circ / 365.25 \approx 1^\circ \quad (3^m 56^s)$$

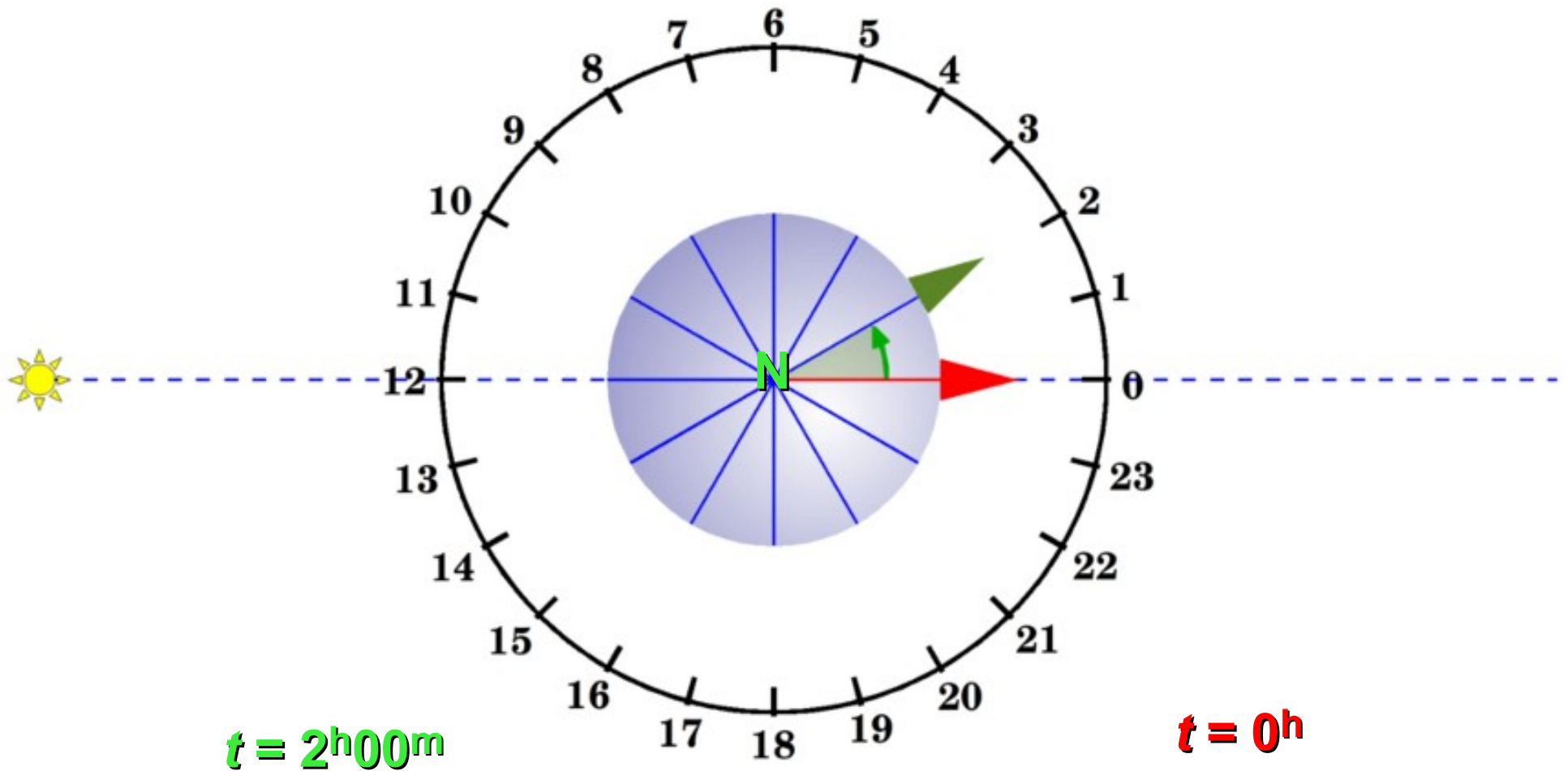

$$t = 24^h, \quad s = 24^h 03^m 56^s$$

**Czas słoneczny prawdziwy
też jest czasem miejscowym.**

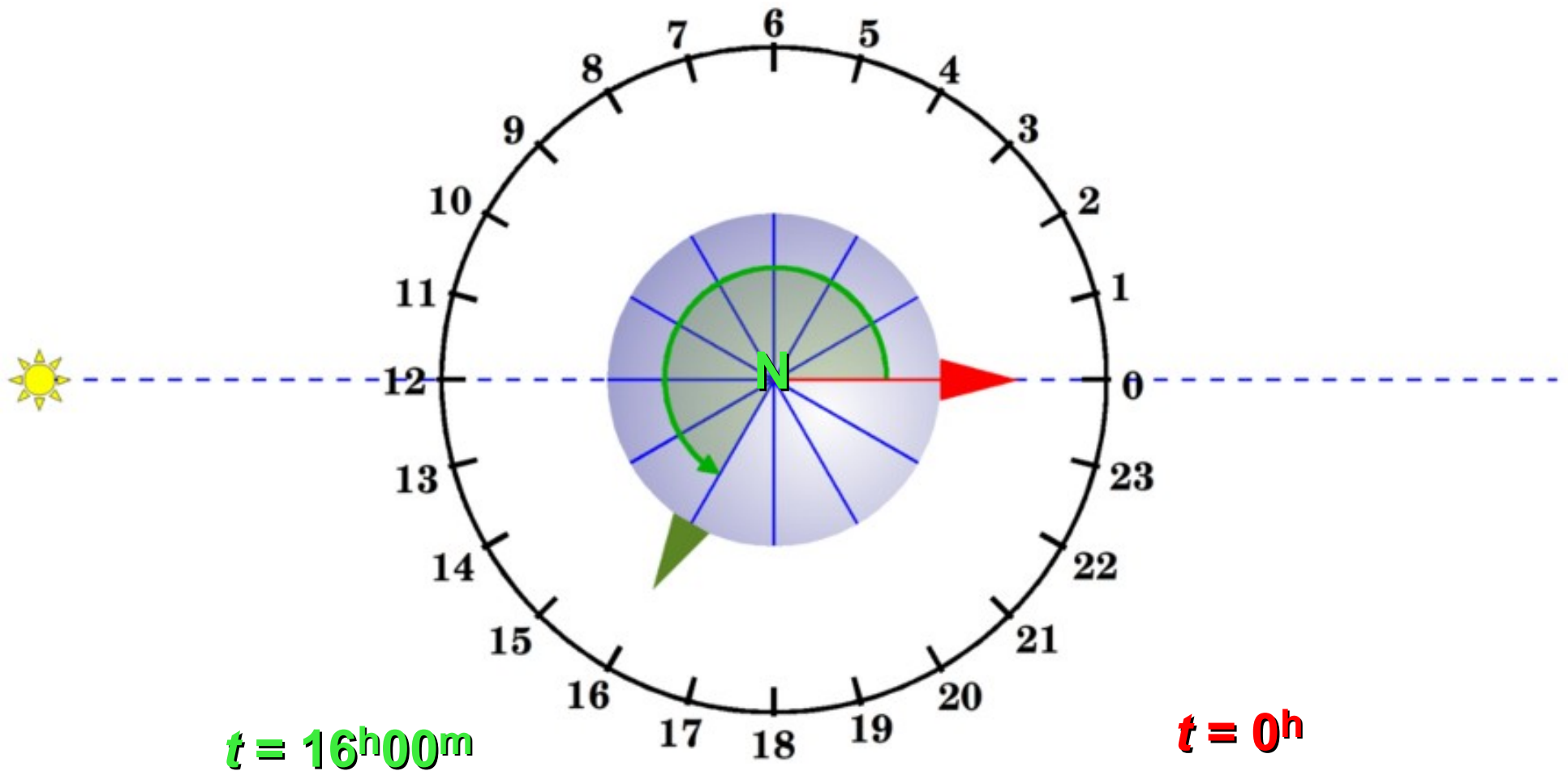
**Wiemy doskonale, że na różnych długościach
geograficznych jest różny czas.**

$$\lambda_E = 30^\circ = 2^h$$

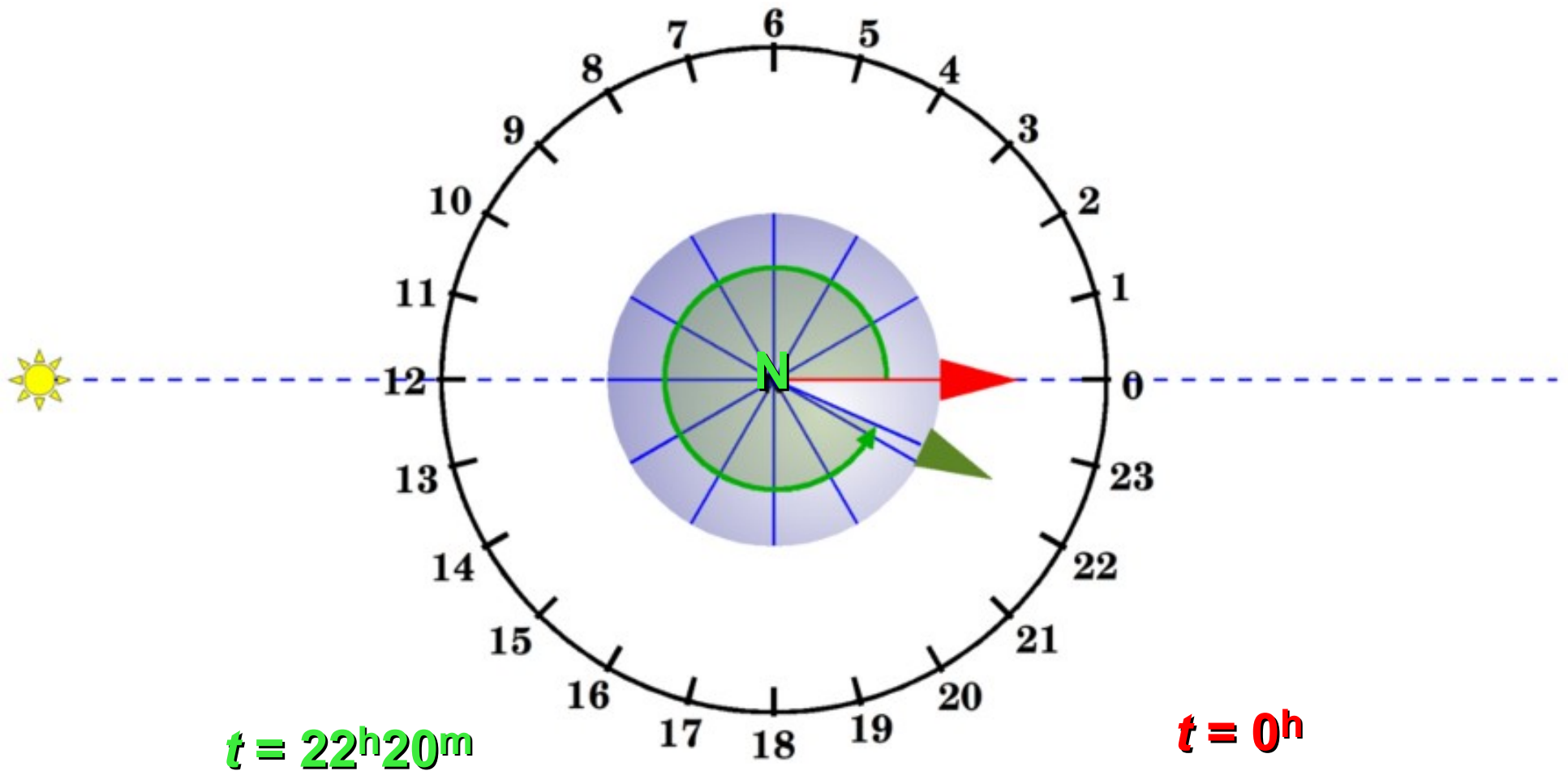

$$\lambda_E = 240^\circ = 16^{\text{h}}00^{\text{m}}$$

$$\lambda_E = 335^\circ = 22^{\text{h}}20^{\text{m}}$$

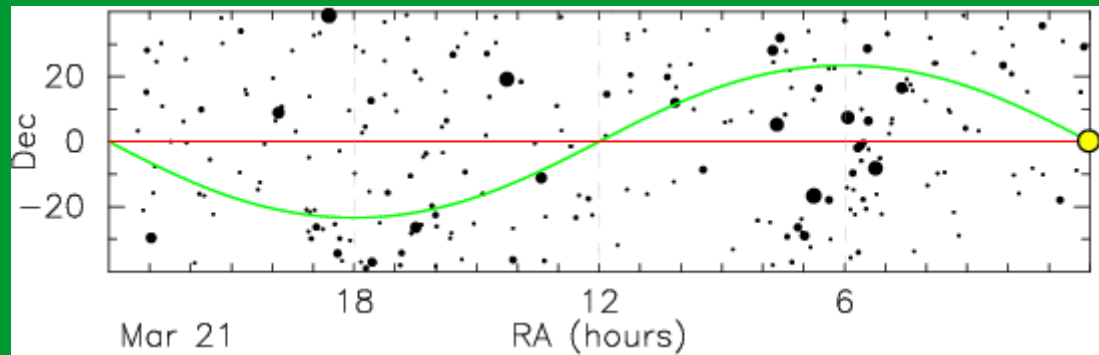
Czas słoneczny prawdziwy

też umiemy mierzyć...

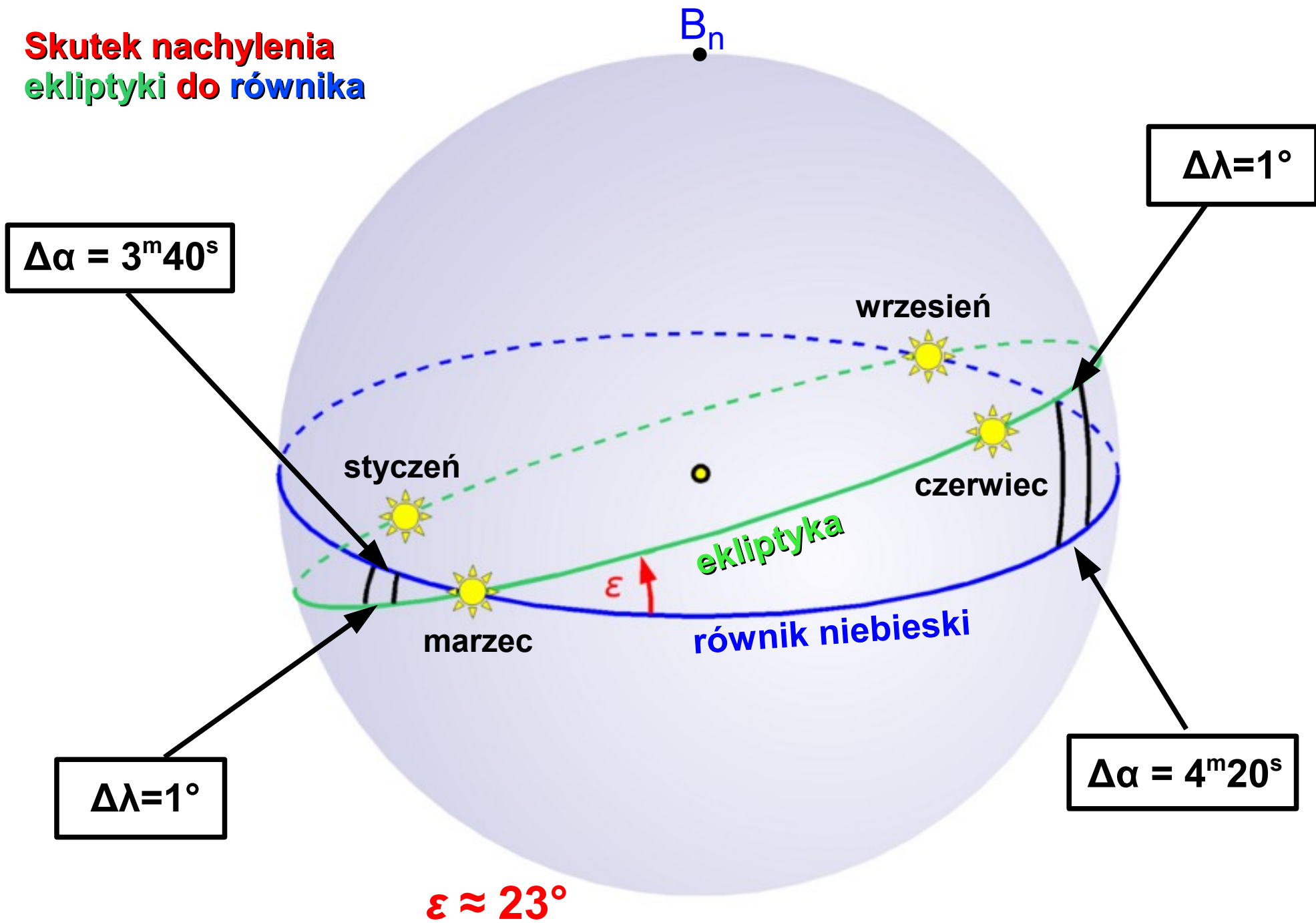
**Na skutek ruchu orbitalnego Ziemi
Słońce zmienia swoją pozycję na tle
gwiazd nierównomiernie.**

**Rektascensja Słońca rośnie
niejednostajnie tak więc
czas słoneczny prawdziwy jest czasem
niejednostajnym!**

http://www.dur.ac.uk/john.lucey/users/solar_year.gif

**Skutek nachylenia
ekliptyki do równika**

$\Delta\alpha = 3^m 40^s$

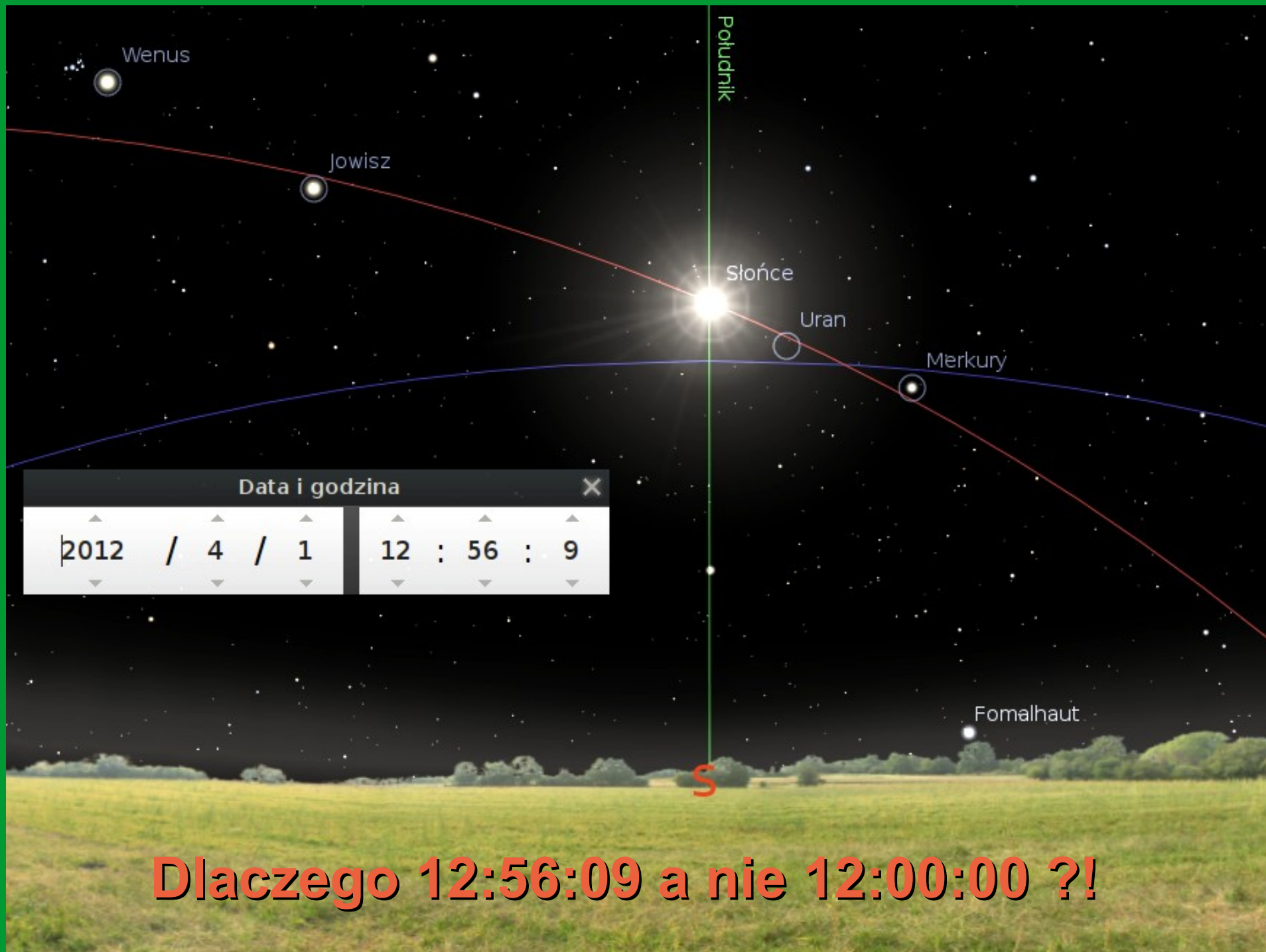
$\Delta\lambda = 1^\circ$

$\Delta\lambda = 1^\circ$

$\Delta\alpha = 4^m 20^s$

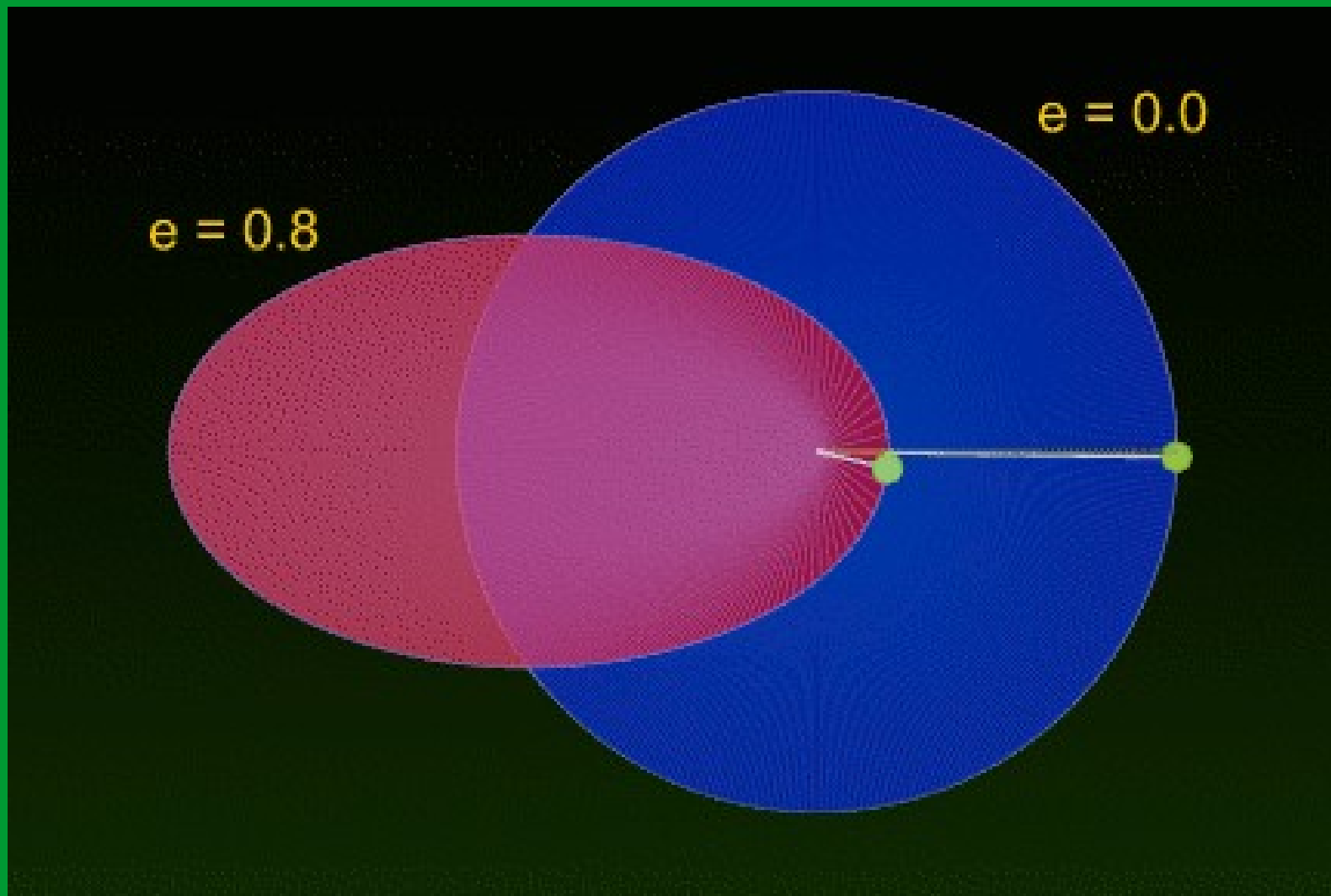
$\epsilon \approx 23^\circ$

Dlaczego 12:56:09 a nie 12:00:00 ?!

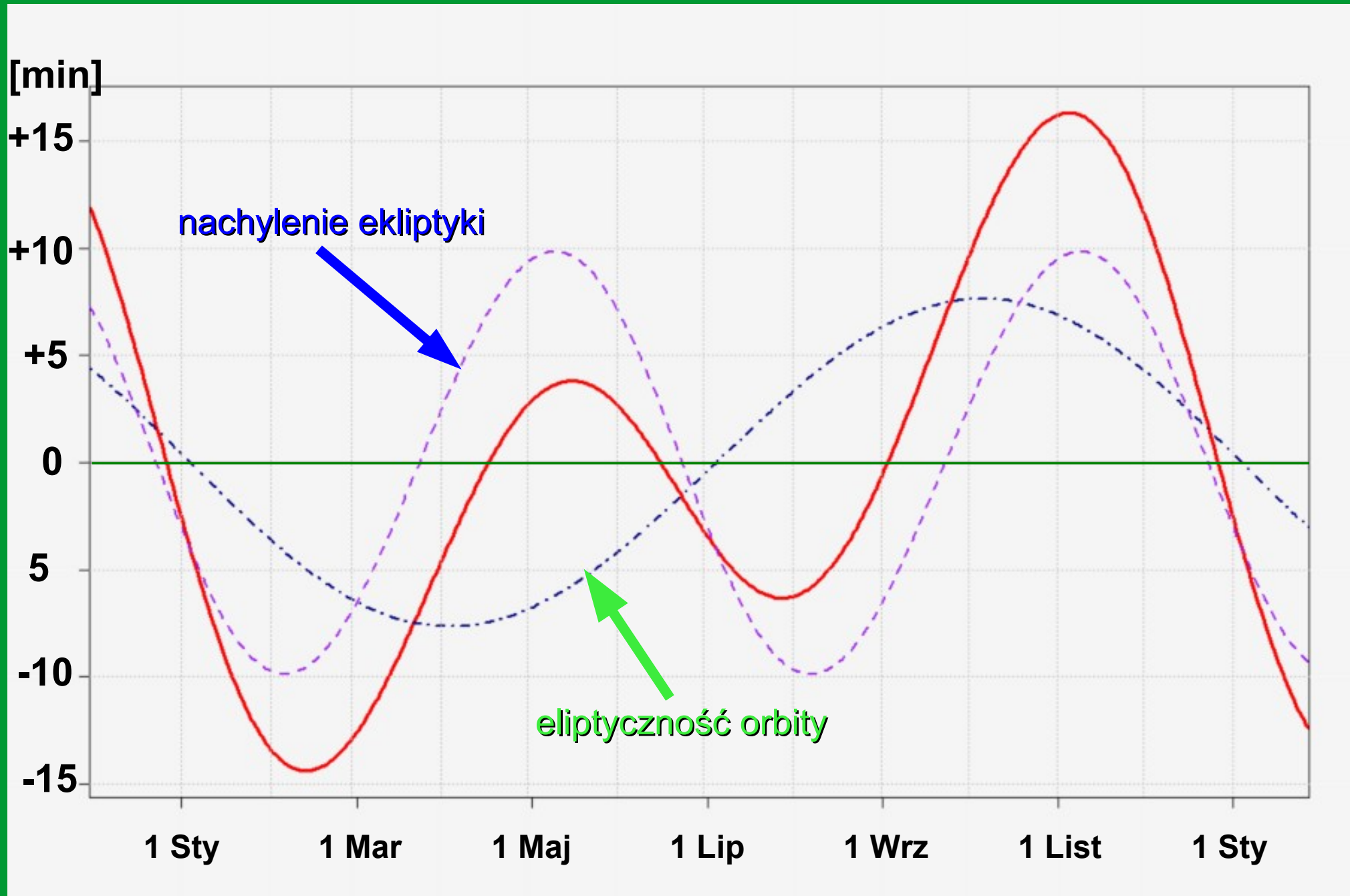

By Garry R. Osgood

Ziemia przechodzi przez peryhelium ok. 4 stycznia
a przez aphelium ok. 5 lipca.

Równanie czasu ($\Delta T = \text{prawdziwy} - \text{średni}$)

Czas a długość geograficzna.

Autor: Sean Baker,

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/Northern_Hemisphere_LamAz.png

południk zerowy

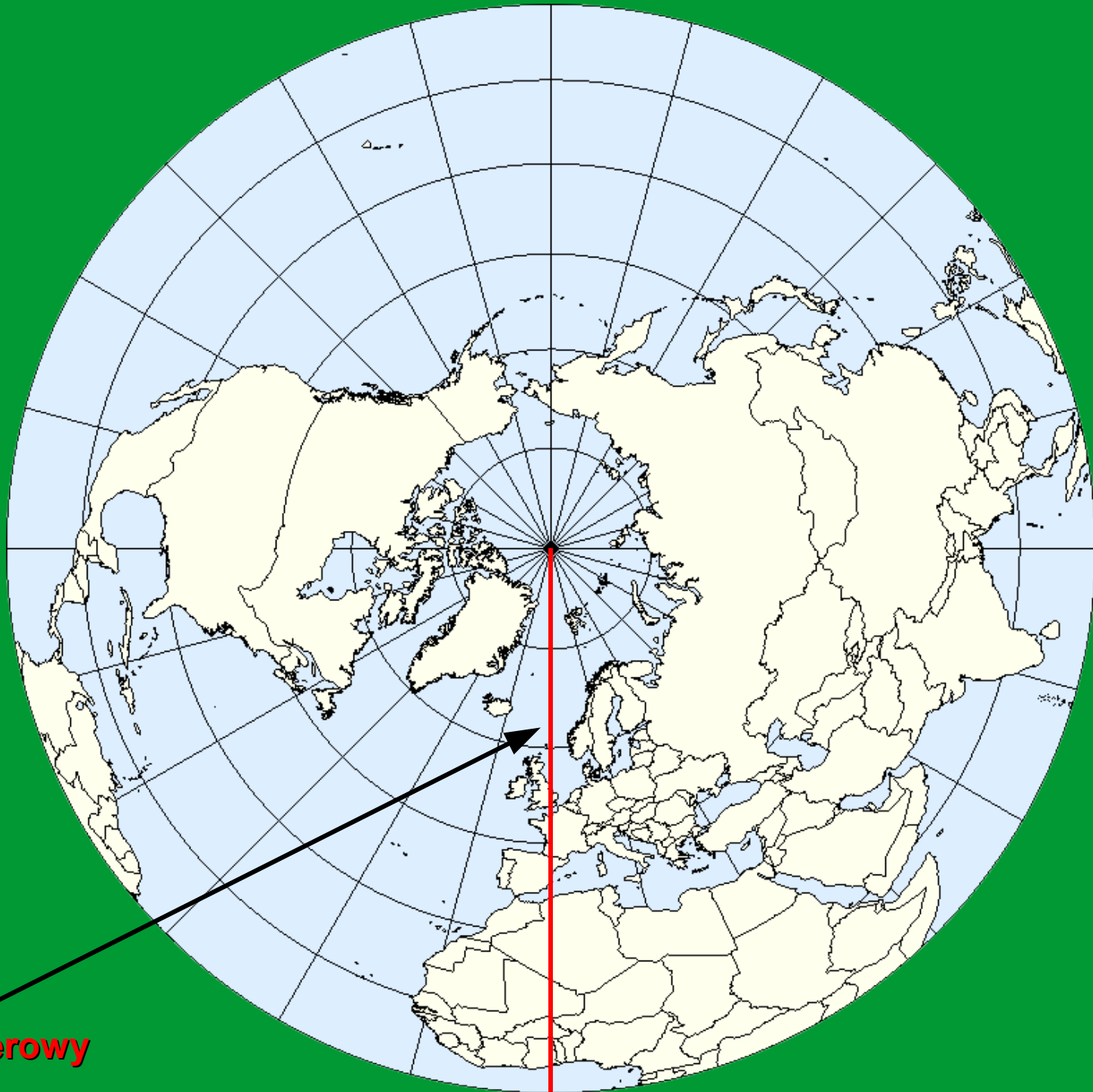

fot. Takasunrise0921

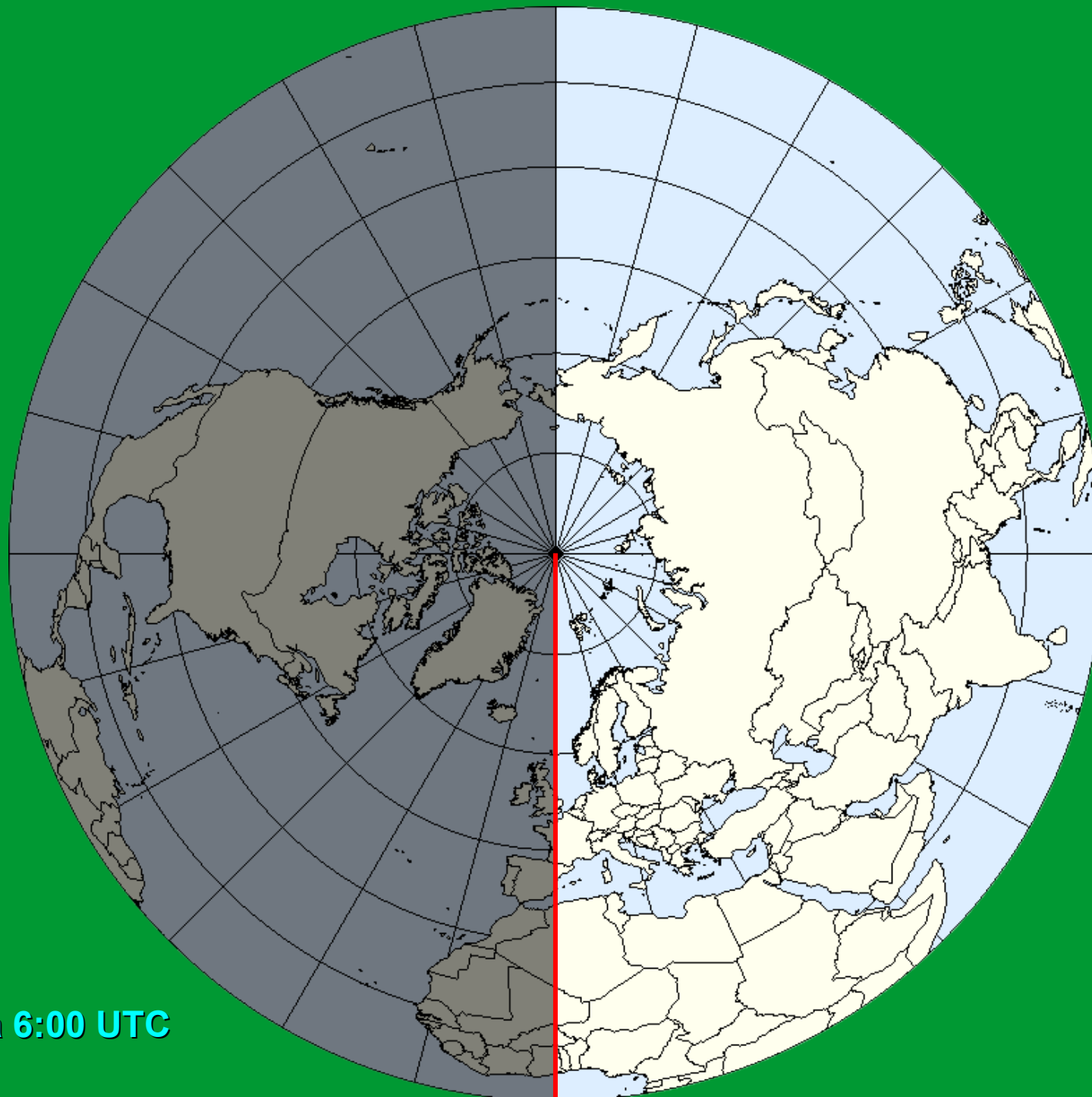

fot. Zlatko Krastev

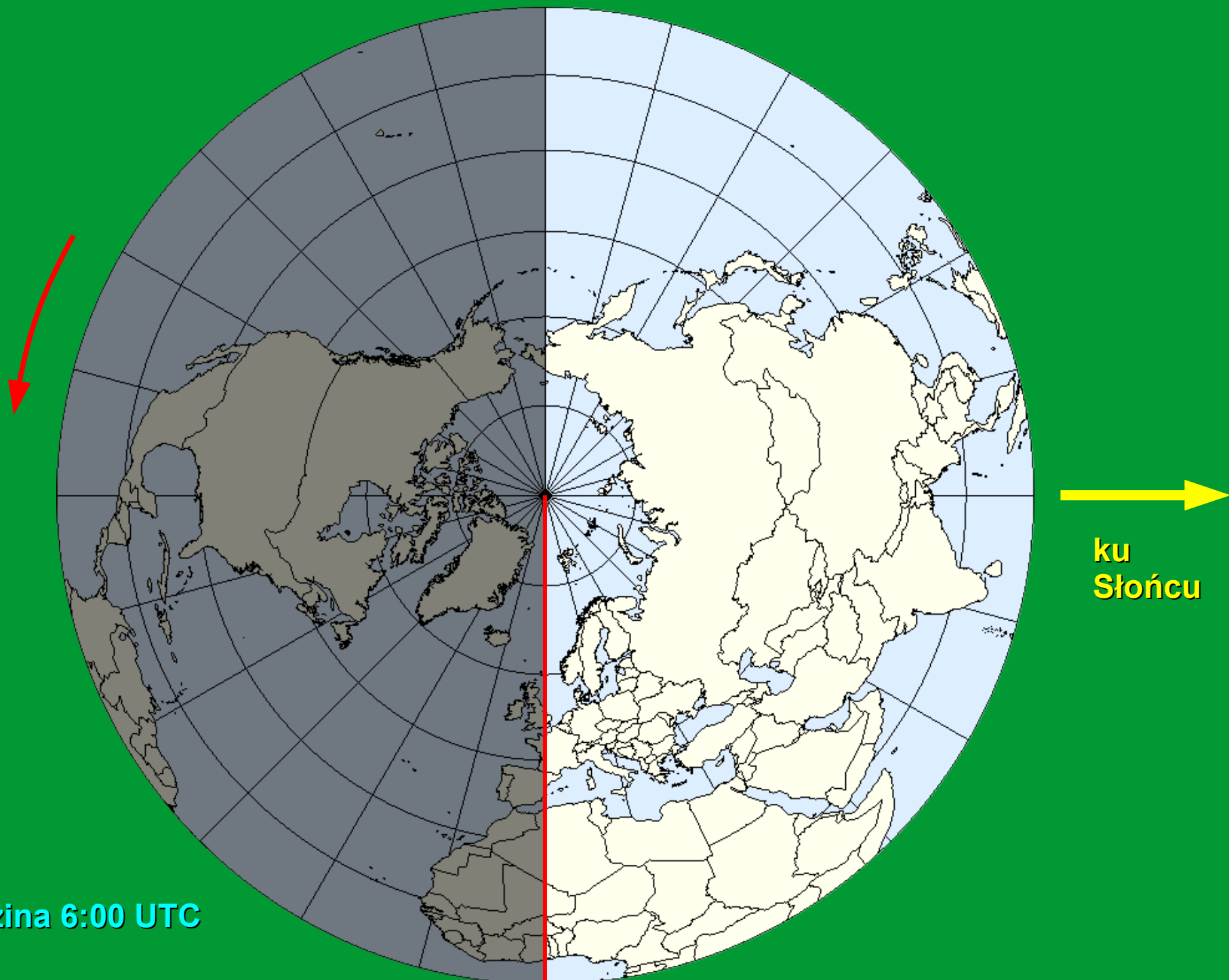
południk zerowy

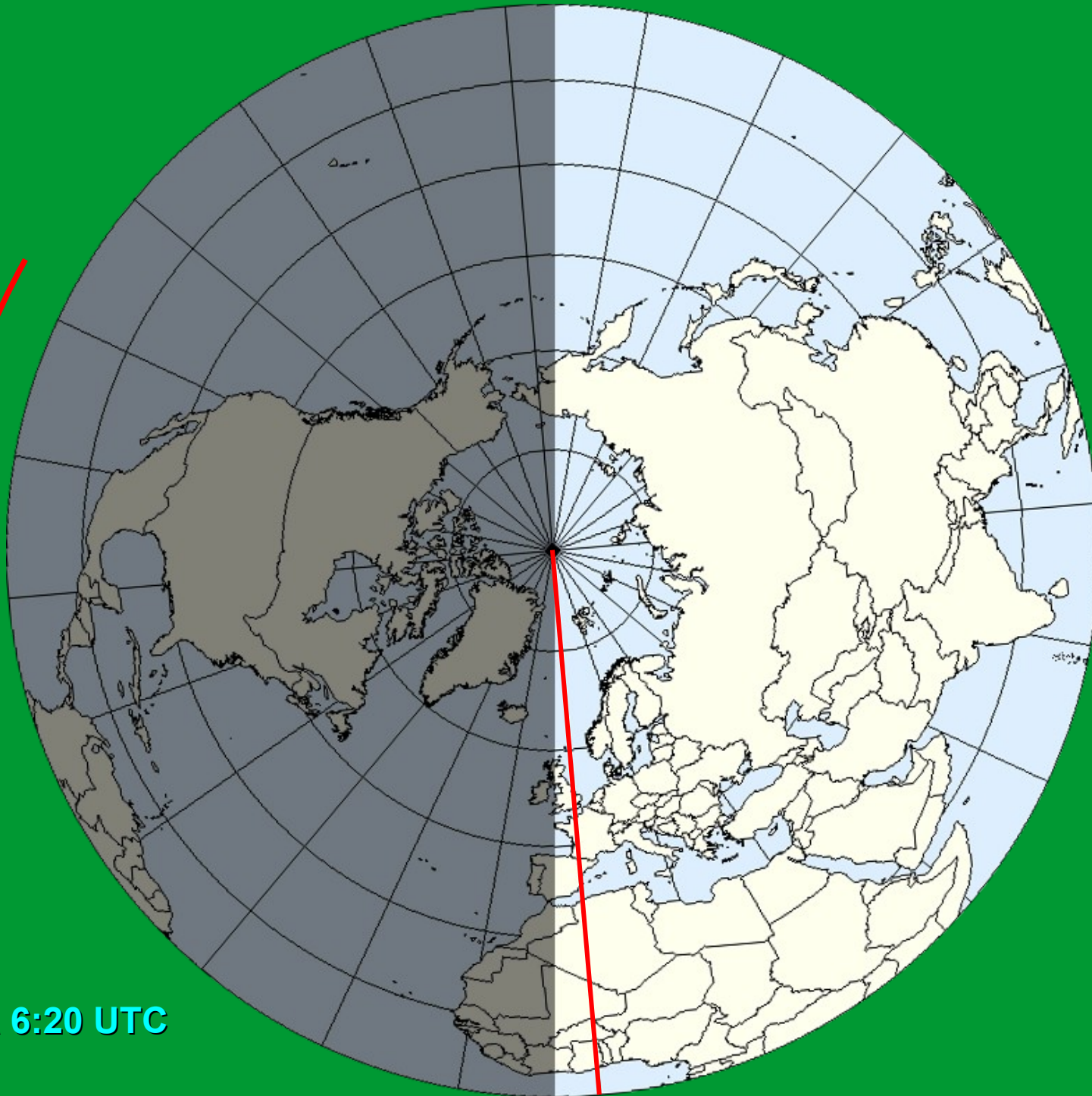
godzina 6:00 UTC

Dla uproszczenia rysunek wykonano dla dnia równonocy wiosennej lub jesiennej.

godzina 6:00 UTC

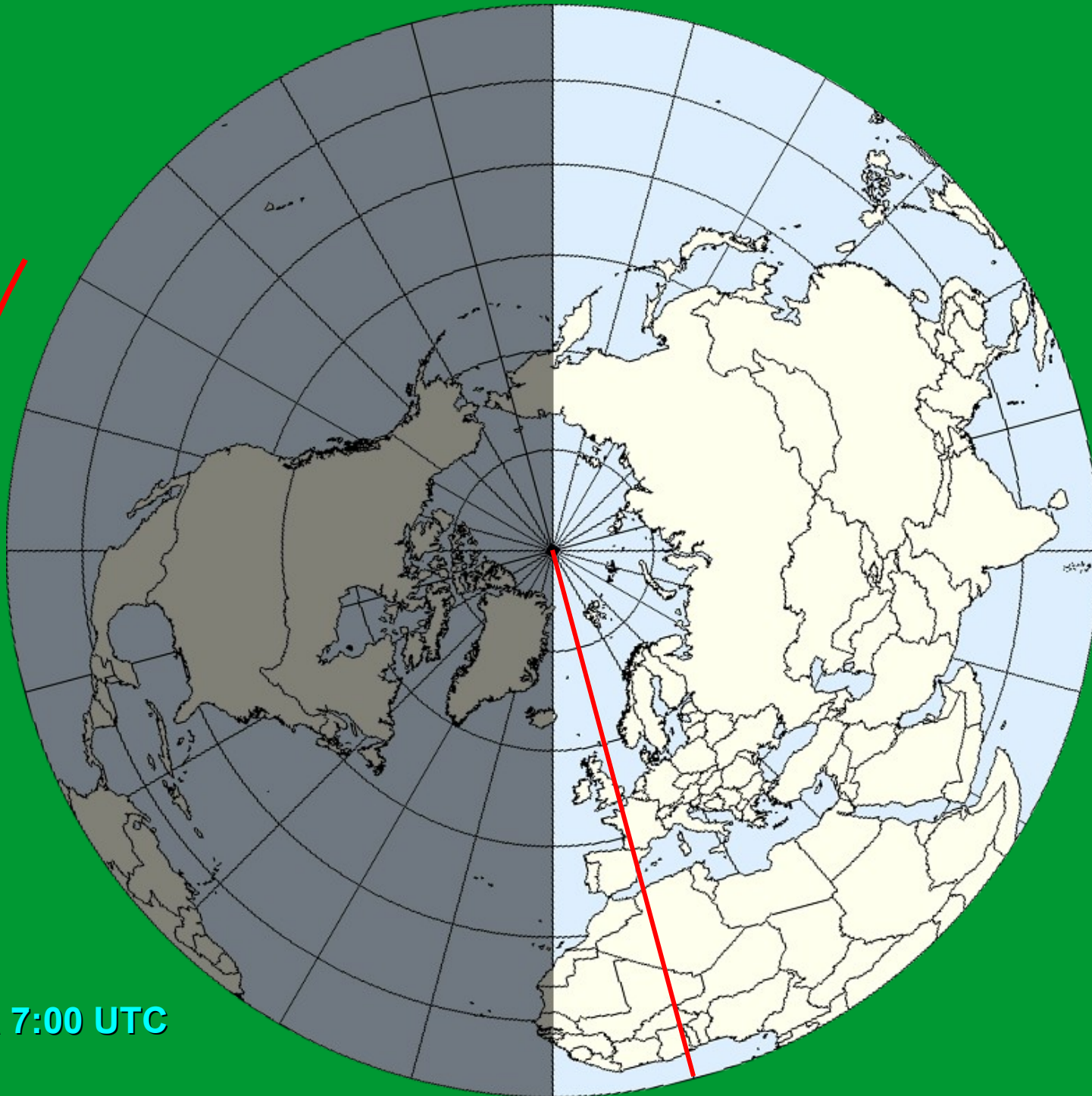
ku
Słońcu

ku
Słońcu

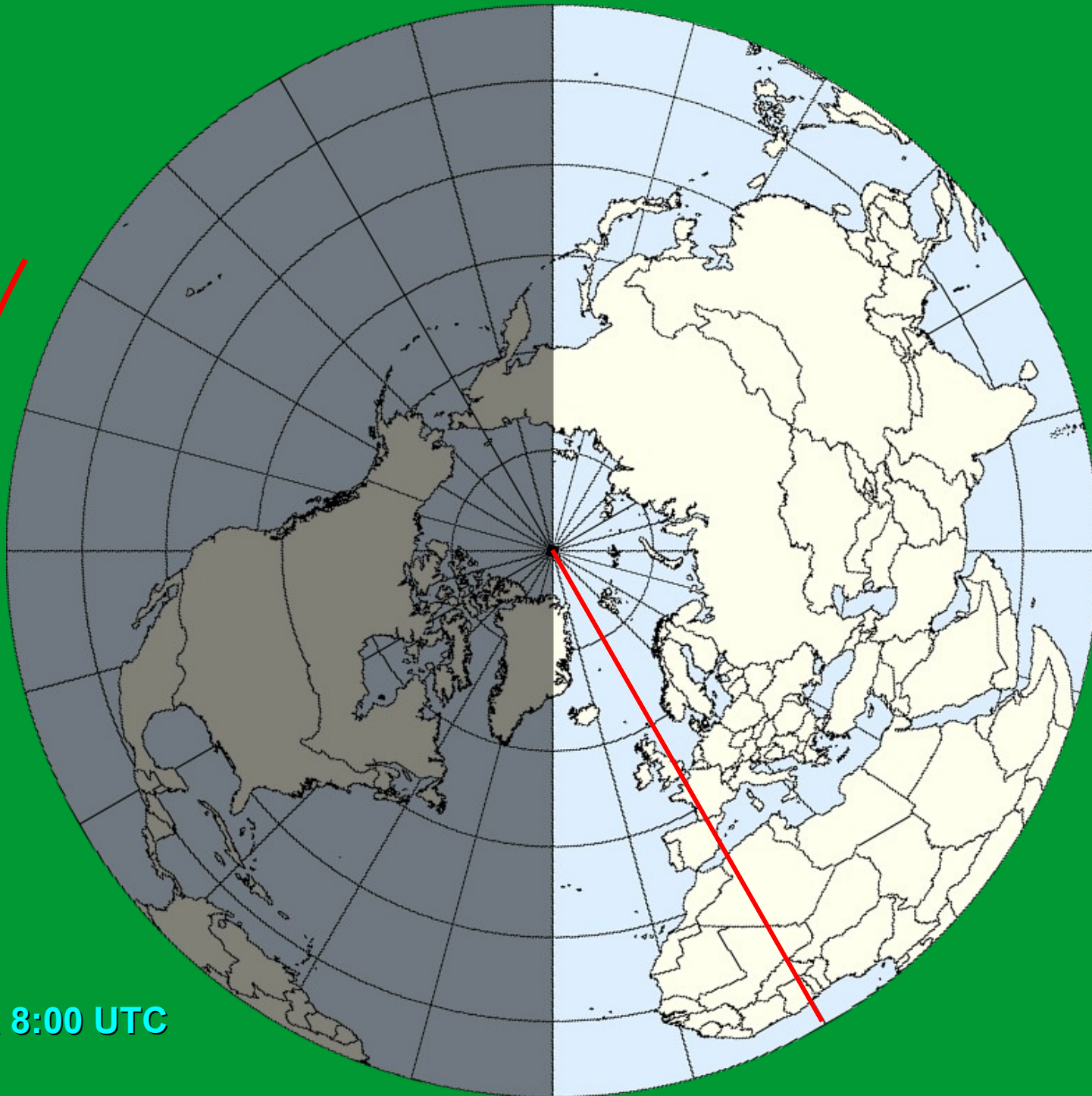
godzina 6:20 UTC

ku
Słońcu

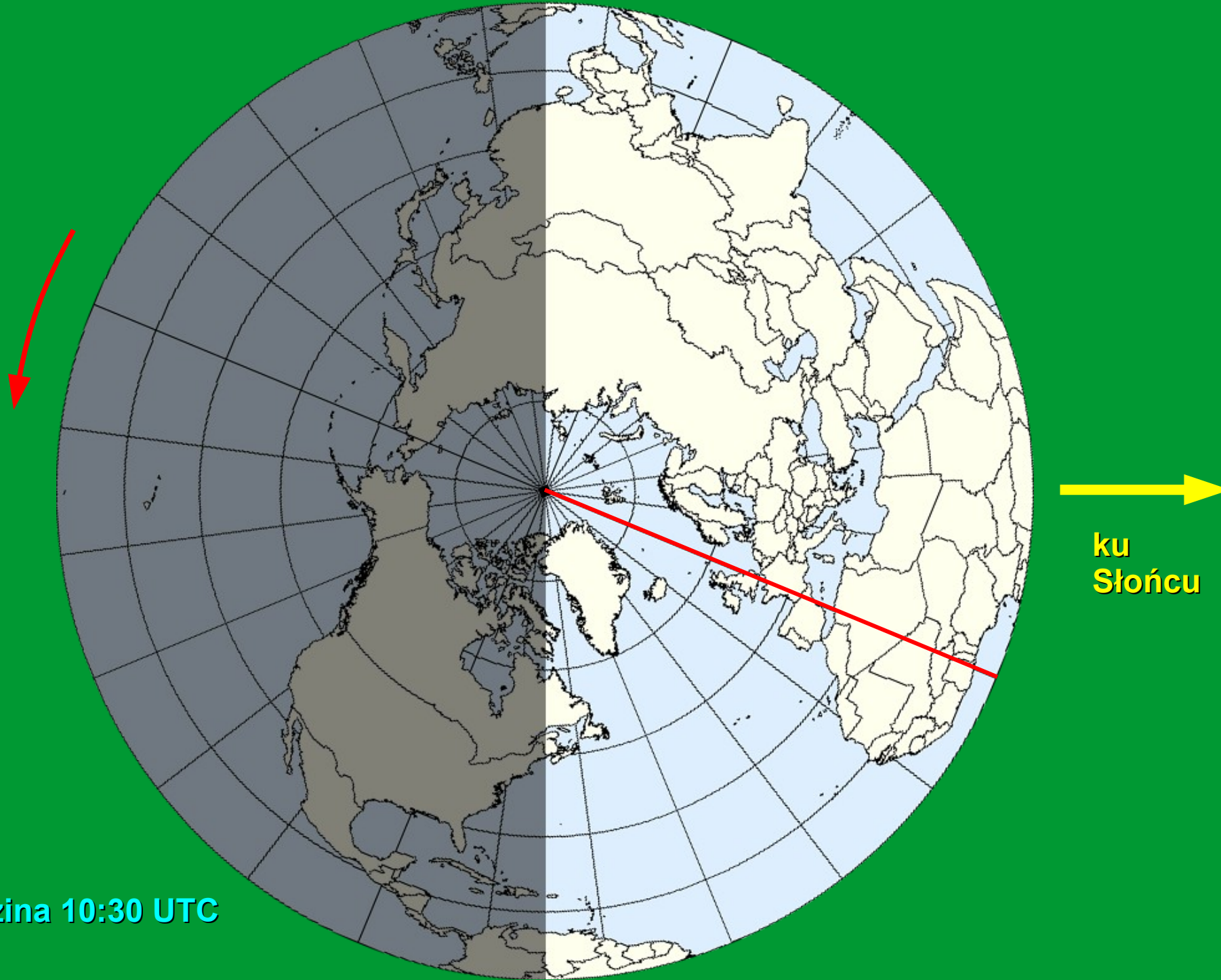
godzina 7:00 UTC

ku
Słońcu

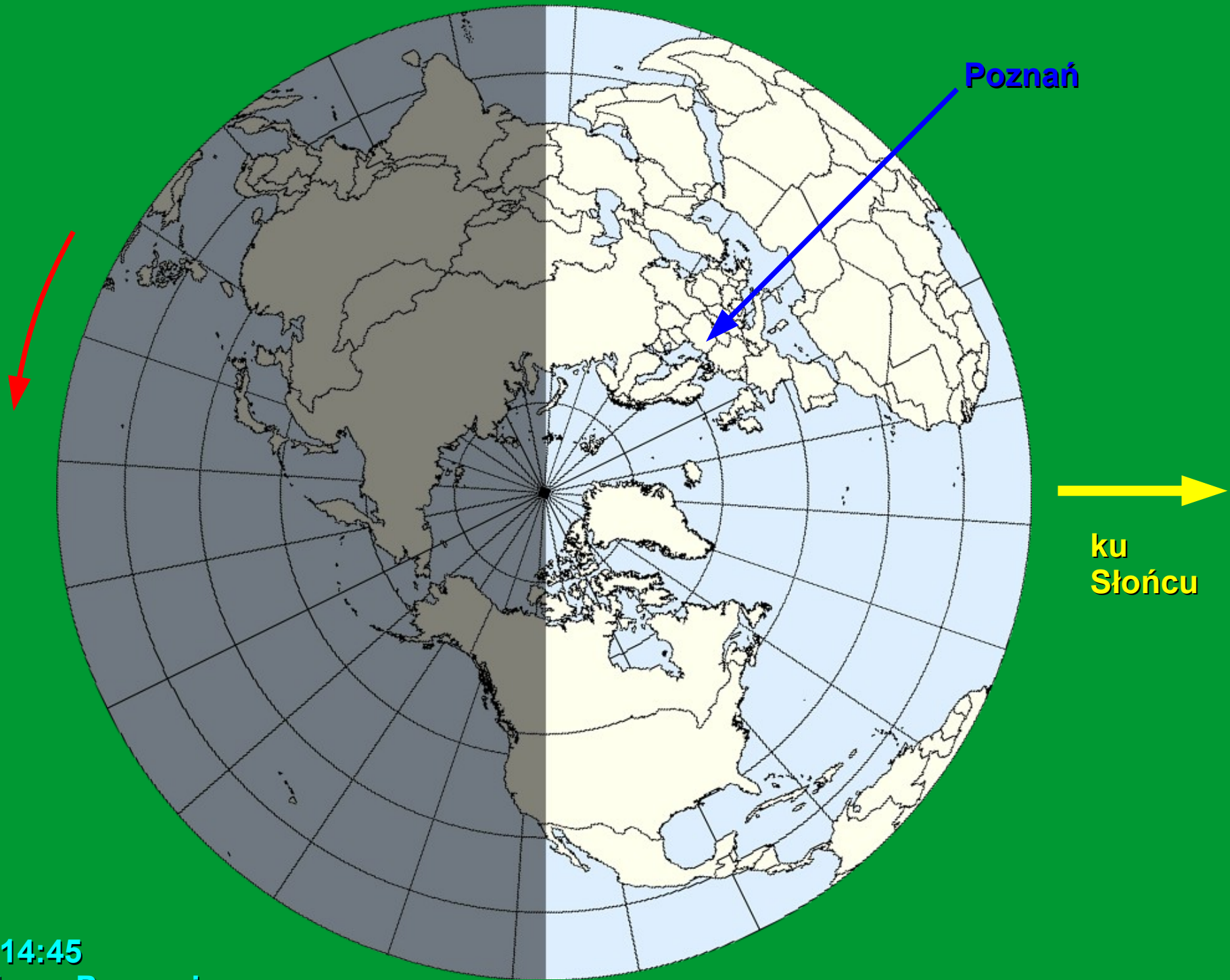
godzina 8:00 UTC

godzina 10:30 UTC

ku
Słońcu

Poznań

ku
Słońcu

Godzina 14:45
na zegarku w Poznaniu

czas zimowy !

Tokio, 22:45

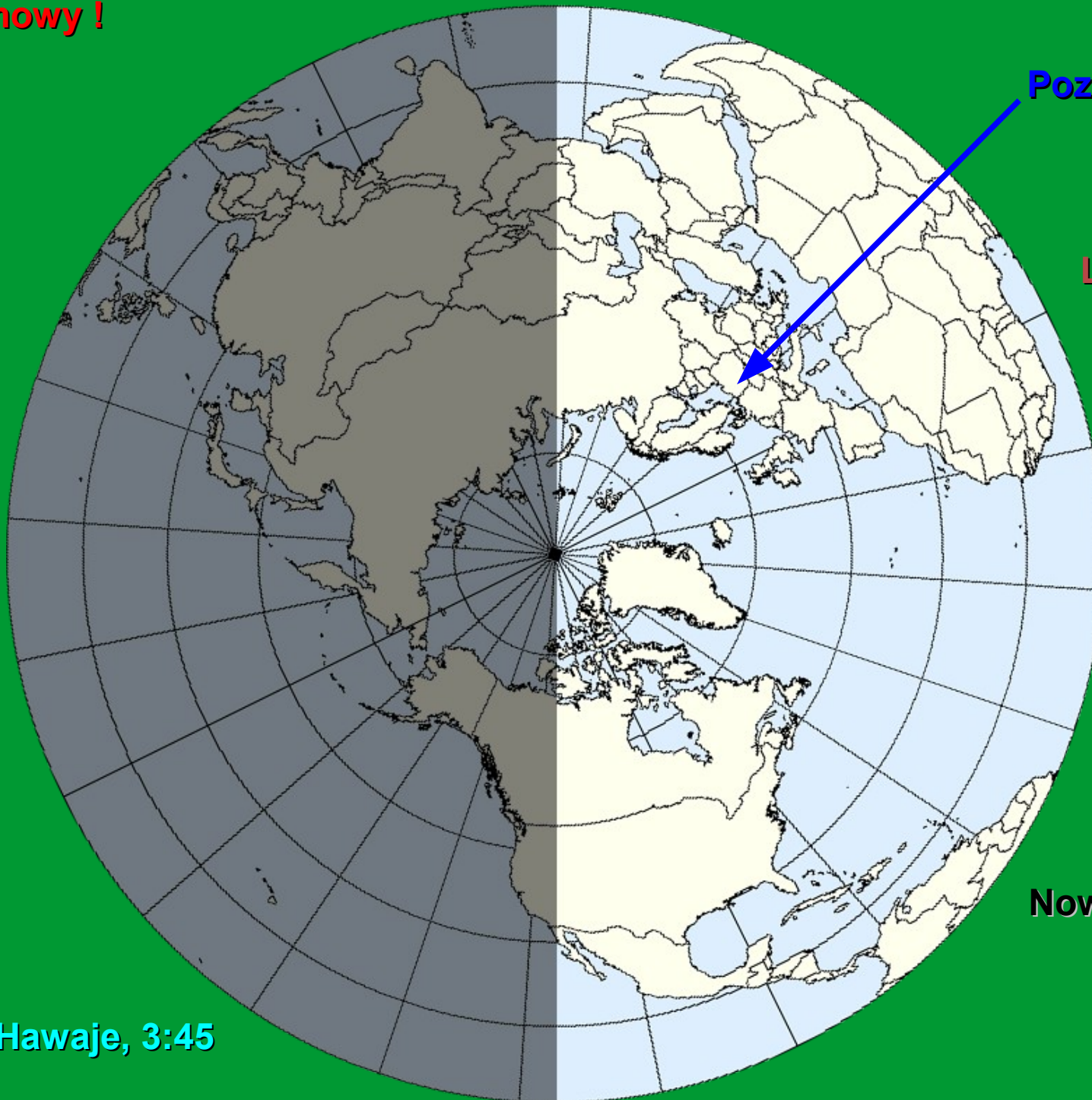
Hawaje, 3:45

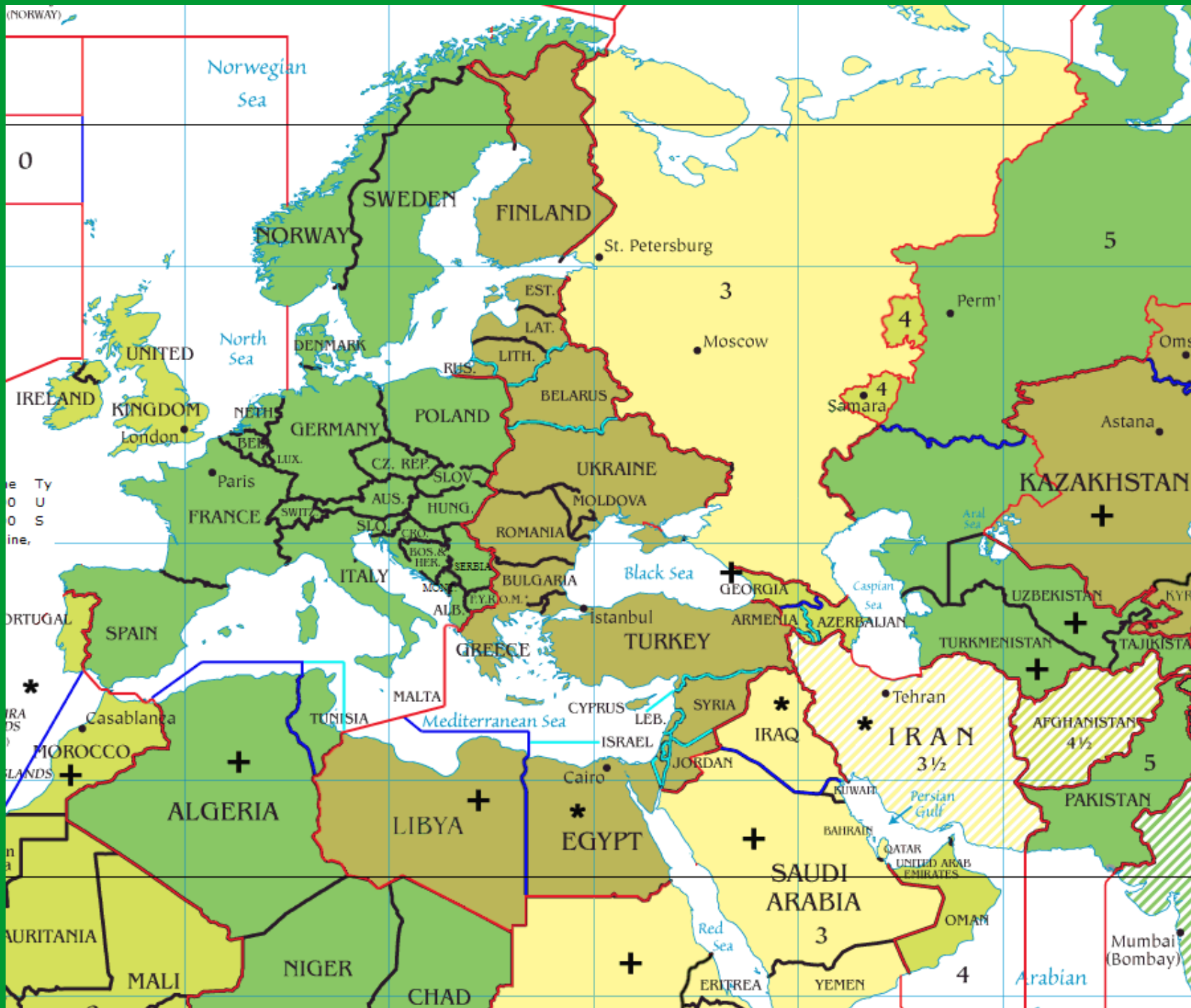
Poznań, 14:45

Londyn, 13:45

Nowy Jork, 9:45

**ku
Słońcu**

Legend

- Political Boundary
- Standard (Winter) Time Zone Boundary
- One side of a blue line observes DST, while the other side does not
- DST Rule Boundary
- * DST-Observing Region
- + Explicit Mark for Non-DST-Observing Regions

DST Legend

Date of the Month

Fr1 = First Friday

SuL = Last Sunday

15 = the 15th

Su $\geq$ 9 = First Sunday after the 9th

Type of Time

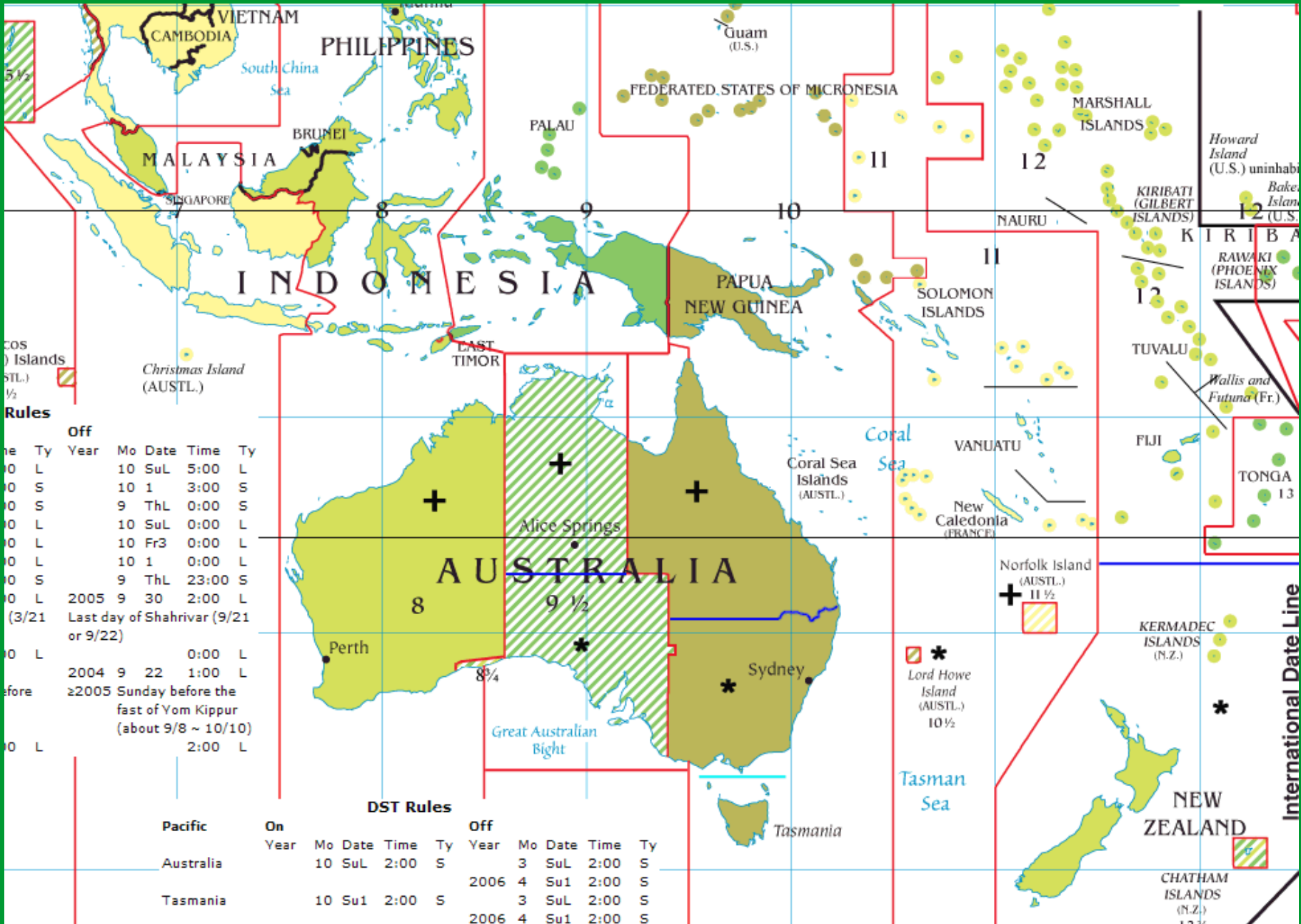
L = Local (Wall Clock Time)

S = Standard (Winter Time)

U = UTC (a.k.a. GMT)

Rules

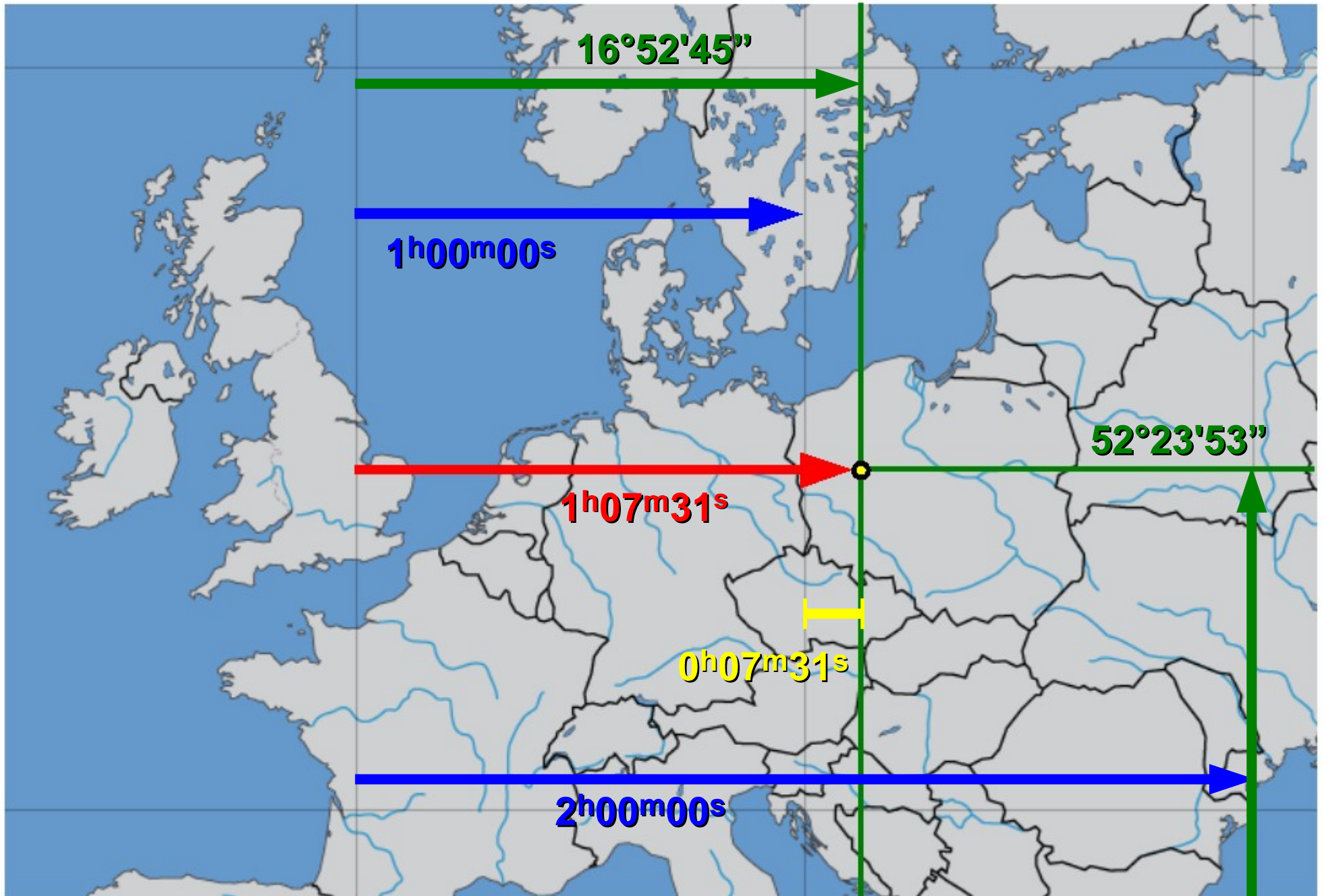
Off	Year	Mo	Date	Time	Ty
0 L	10	Su	1	5:00	L
0 S	10	1		3:00	S
0 S	9	Th	L	0:00	S
0 L	10	Su	L	0:00	L
0 L	10	Fr	3	0:00	L
0 L	10	1		0:00	L
0 S	9	Th	L	23:00	S
0 L	2005	9	30	2:00	L
(3/21 Last day of Shahrivar (9/21 or 9/22))					
0 L				0:00	L
before	≥2005	Sunday	before the fast of Yom Kippur (about 9/8 ~ 10/10)	1:00	L
0 L				2:00	L

DST Rules

Pacific	On	Year	Mo	Date	Time	Ty	Off	Year	Mo	Date	Time	Ty	
Australia		10	Su	1	2:00	S		3	Su	L	2:00	S	
Tasmania		10	Su	1	2:00	S		2006	4	Su	1	2:00	S
								2006	3	Su	L	2:00	S
								2006	4	Su	1	2:00	S

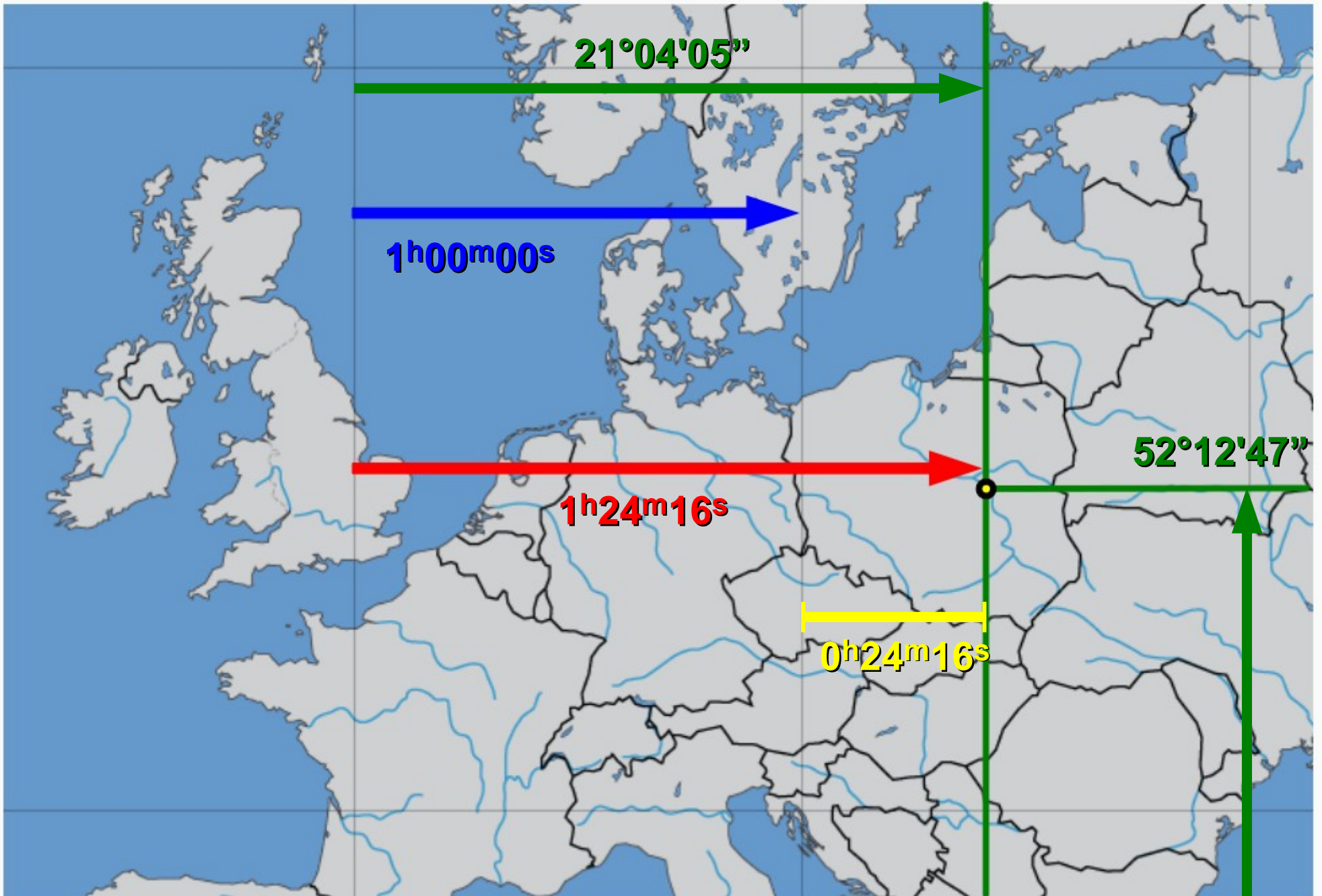
Czas letni i zimowy

- W Polsce utrzymywana jest ostatnio praktyka wprowadzania czasu letniego nad ranem w ostatnią niedzielę marca i odwoływania nad ranem w ostatnią niedzielę października.
- W roku 2015 czas letni (wschodnio-europejski) wprowadzony został dnia 29 marca o godzinie 2:00 czasu środkowo-europejskiego (1:00 czasu uniwersalnego - UT) poprzez przestawienie wskazówek zegarów z godziny 2:00 na godzinę 3:00.
- Odwołanie czasu letniego - powrót do zimowego (środkowo-europejskiego) - odbyło się dnia 25 października o godzinie 3:00 czasu letniego (wschodnio-europejskiego) poprzez cofnięcie wskazówek na godzinę 2:00.
- Tego dnia czas pomiędzy godzinami 2:00 i 3:00 nowego czasu oznacza się poprzez dodanie litery a po numerze godziny (np godz. 2a minut 25).
- W roku 2016 będzie to 27 marca i 30 października.

Obserwatorium astronomiczne UAM w Poznaniu

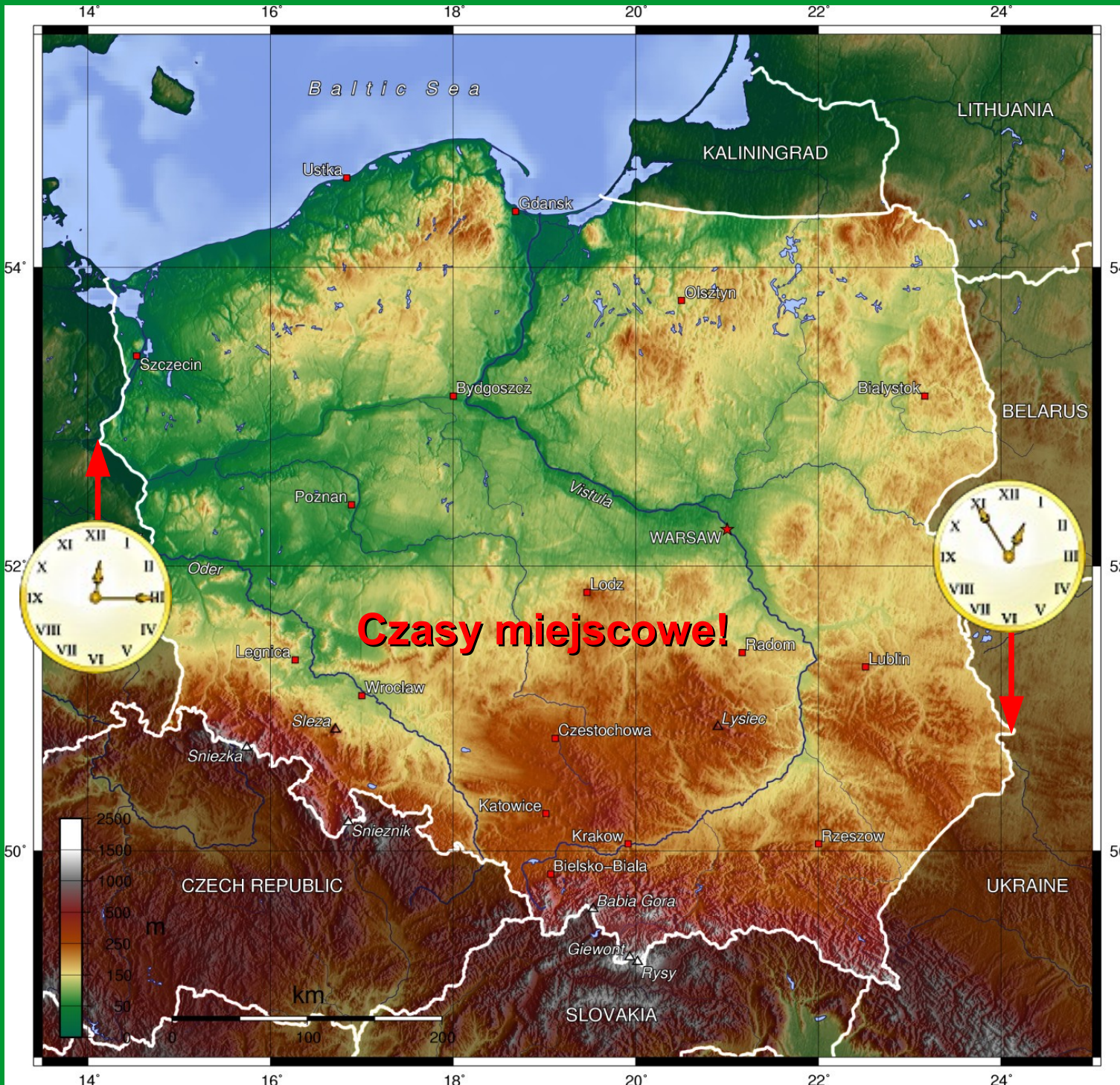
CBK PAN w Warszawie

Długość geograficzna:

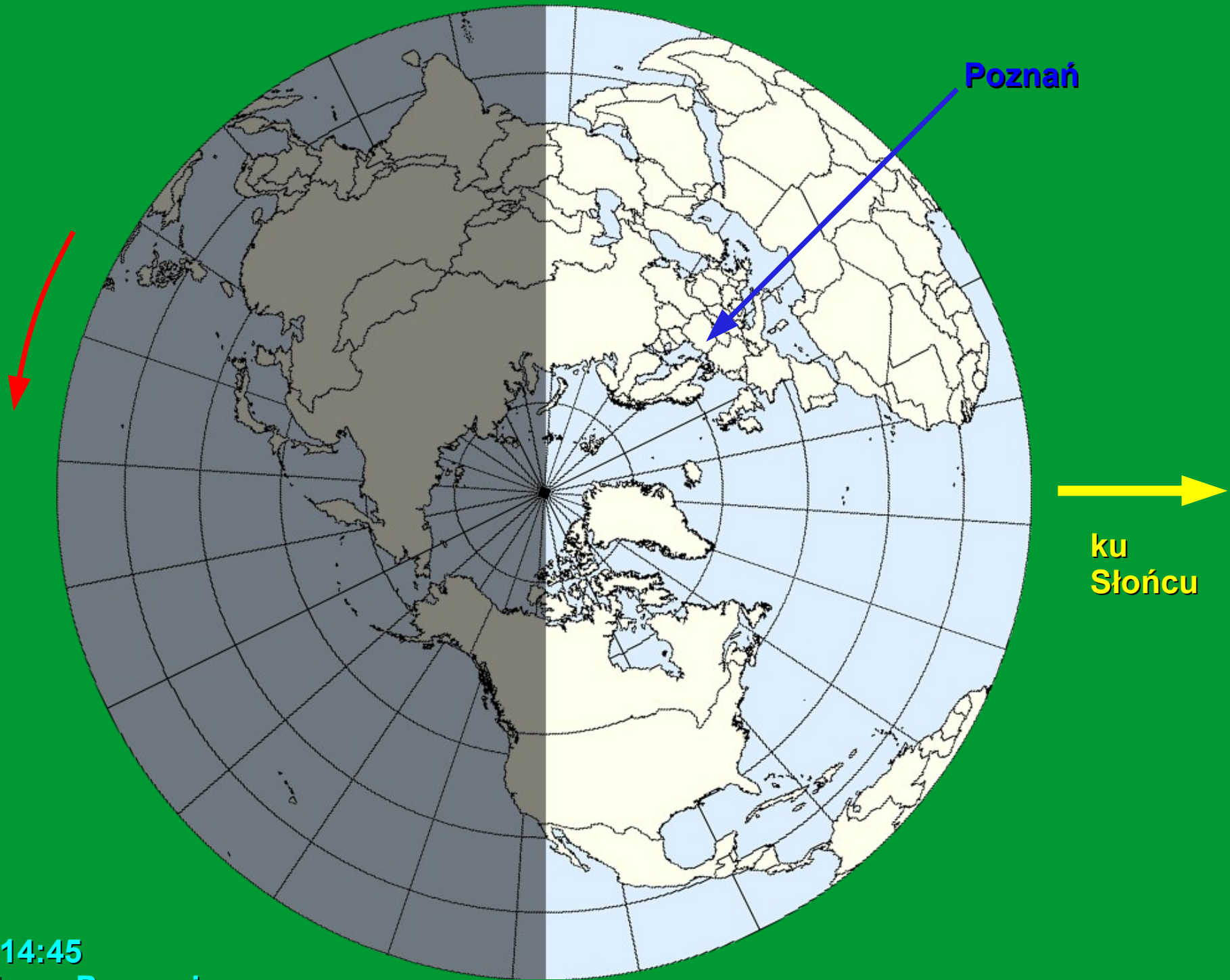
- tej sali: $16^{\circ} 52' 28.8''$
- mojego domu na Dębcu: $16^{\circ} 54' 32.4''$
- różnica $0^{\circ} 02' 3.4''$ oznacza różnicę czasów lokalnych:

8.23 sekundy !

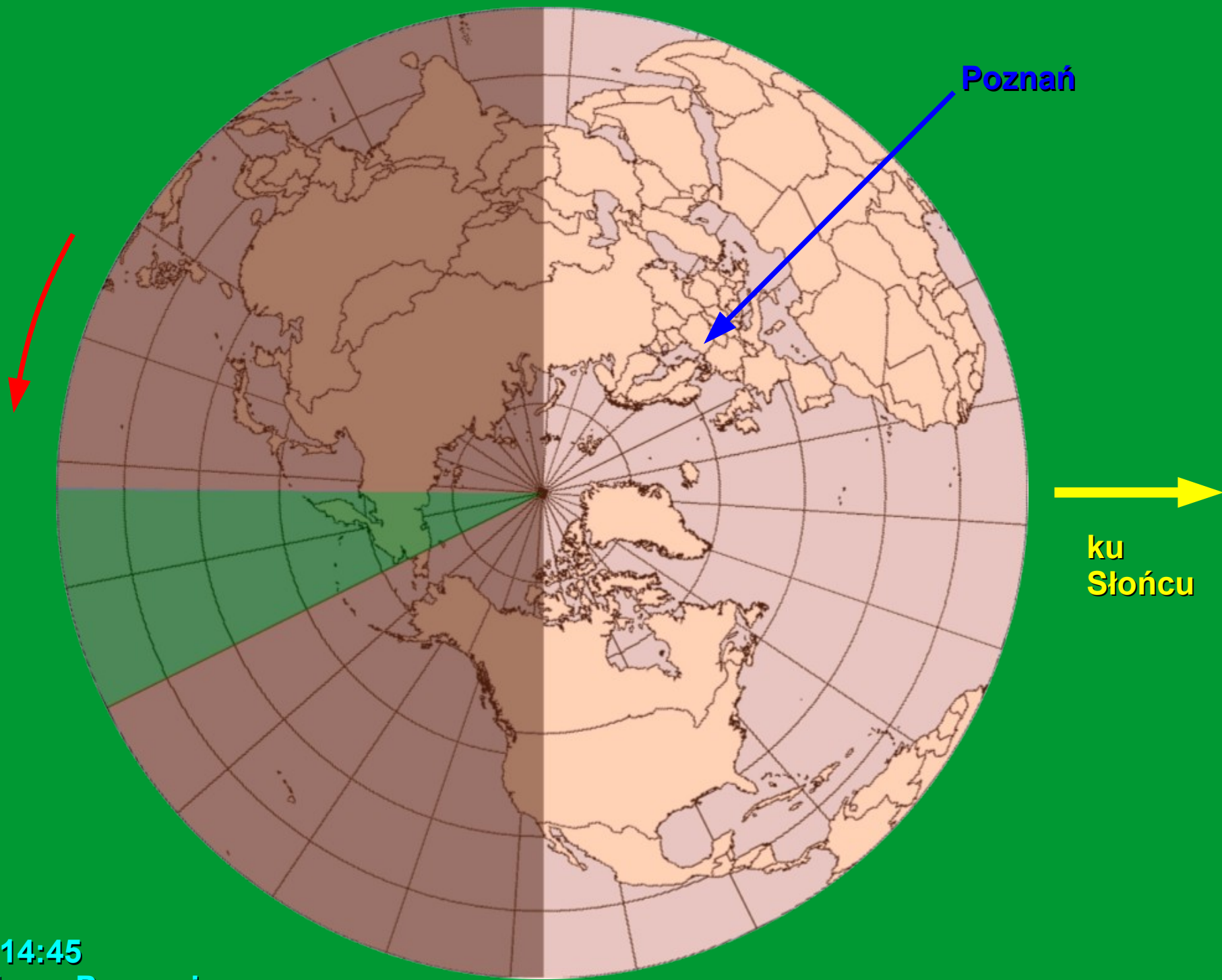

Poznań

ku
Słońcu

Godzina 14:45
na zegarku w Poznaniu

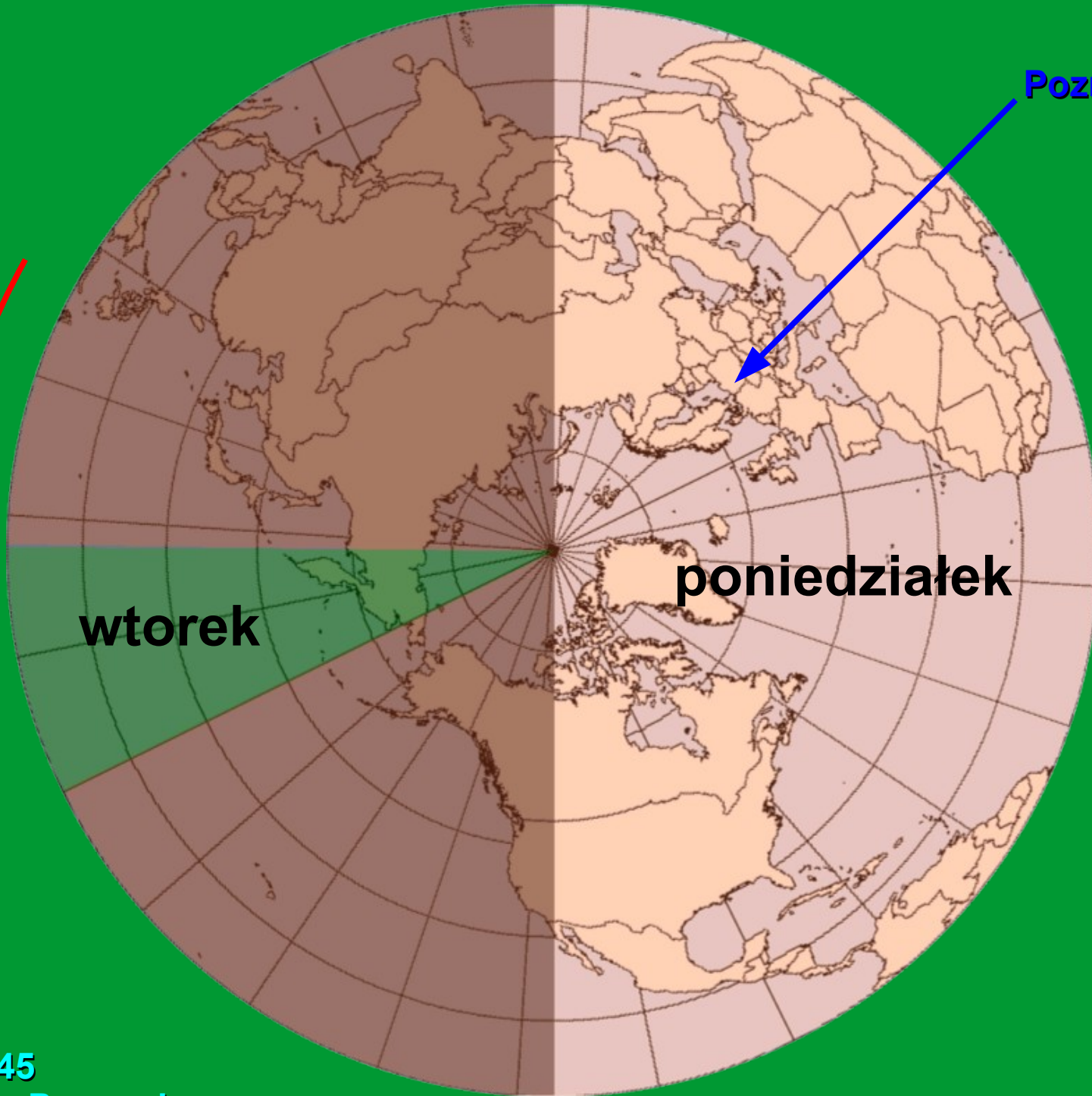

Poznań

ku
Słońcu

Godzina 14:45
na zegarku w Poznaniu

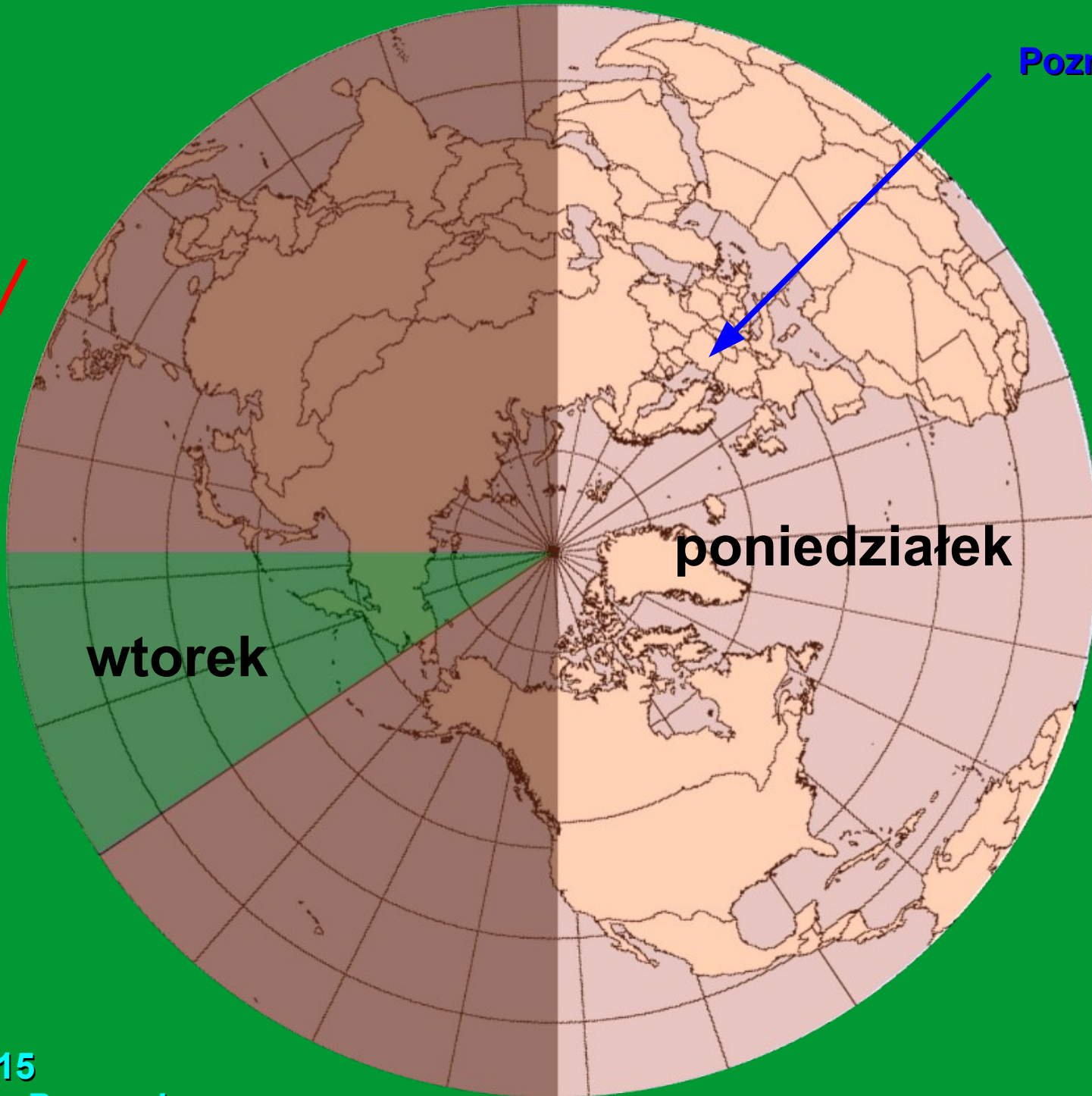
Poznań

wtorek

poniedziałek

ku
Słońcu

Godzina 14:45
na zegarku w Poznaniu

Poznań

poniedziałek

wtorek

ku
Słońcu

Godzina 15:15
na zegarku w Poznaniu

czas zimowy !

Linia zmiany daty

Poznań, 13:00

poniedziałek

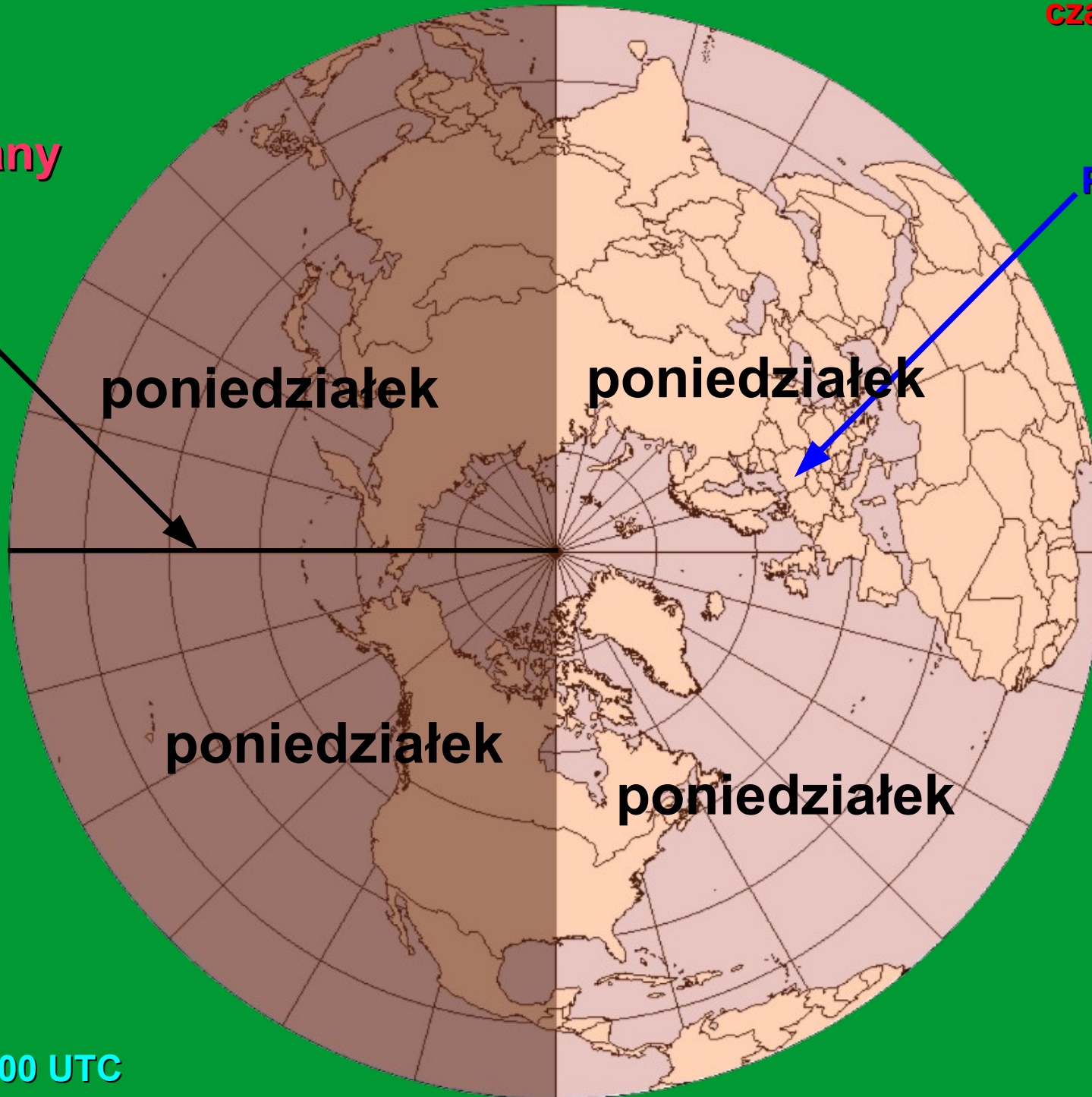
poniedziałek

poniedziałek

poniedziałek

ku Słońcu

Godzina 12:00 UTC

Linia zmiany daty

Poznań, 15:15

poniedziałek

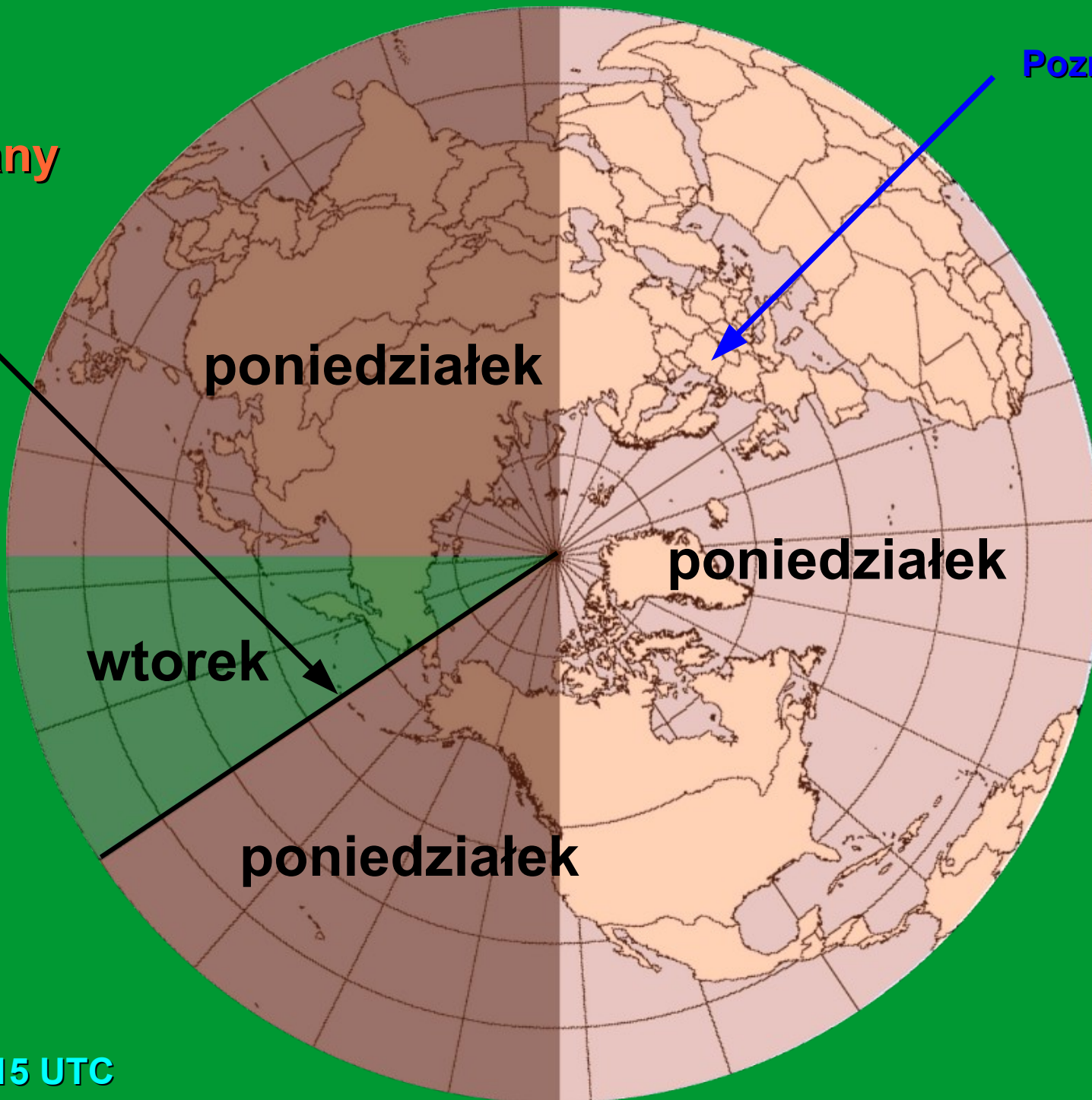
poniedziałek

wtorek

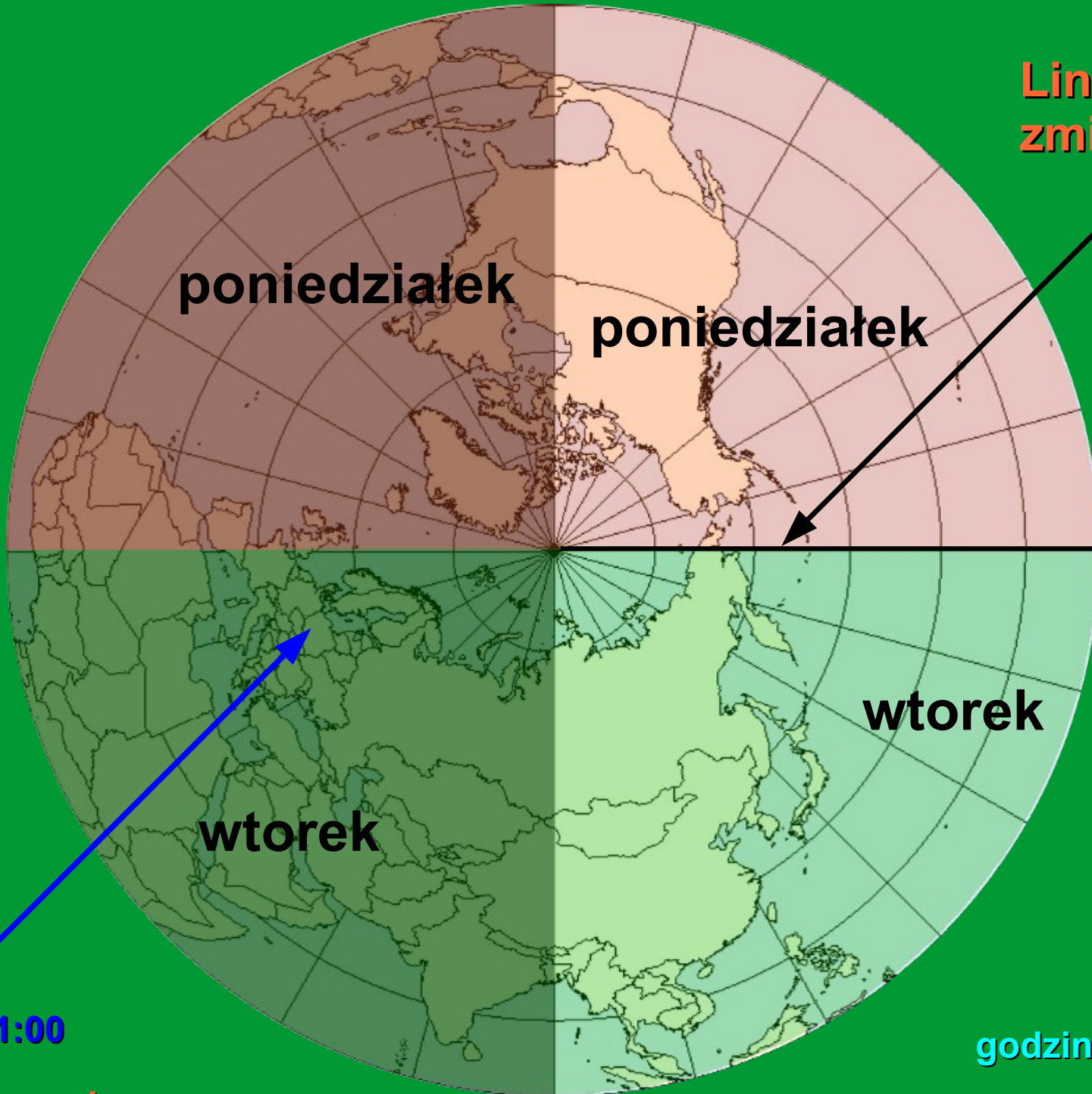
poniedziałek

ku Słońcu

godzina 14:15 UTC

Linia zmiany daty

poniedziałek

poniedziałek

wtorek

wtorek

ku Słońcu

Poznań, 01:00

godzina 00:00 UTC

czas zimowy !

południk zerowy

Linia zmiany daty

poniedziałek

poniedziałek

ku Słońcu

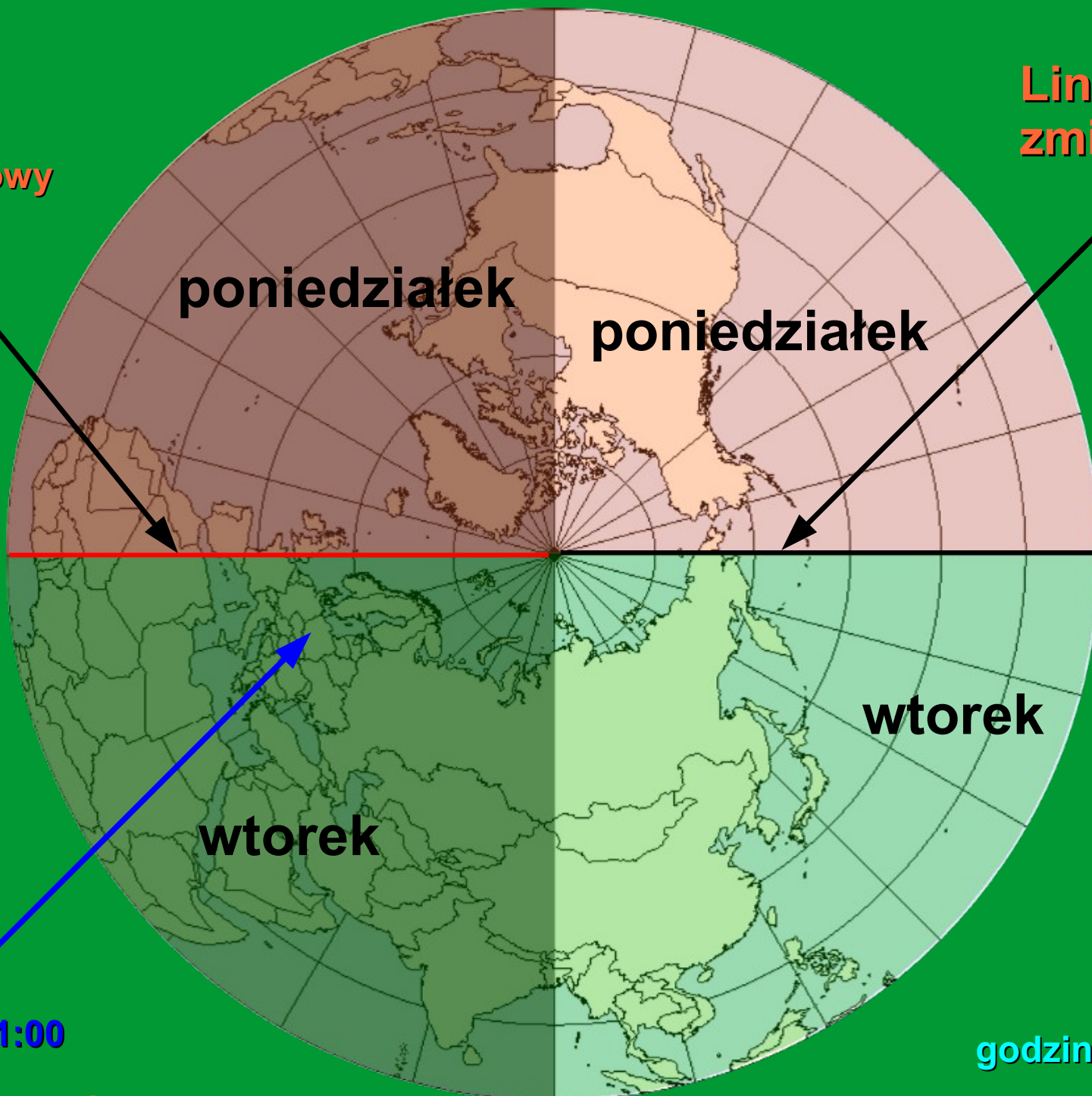
wtorek

wtorek

Poznań, 01:00

godzina 00:00 UTC

czas zimowy !

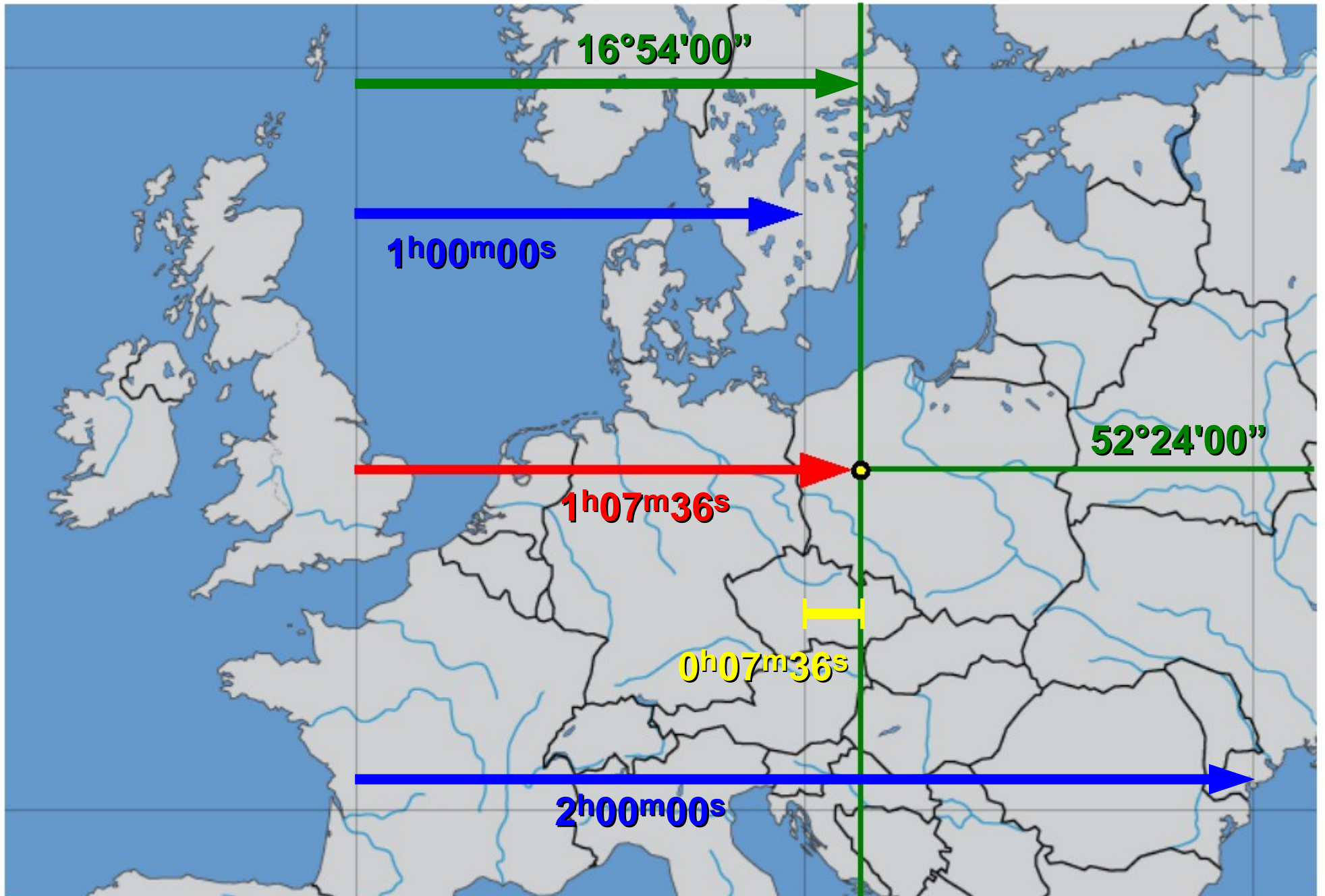

Wróćmy do pytania:

**czemu 1 kwietnia 2012
w prawdziwe słoneczne
południe zegarki wskazywały**

12:56:09

Poznań w Stellarium: okolice parku Wilsona

$$\begin{array}{r} 12:56:09 \\ - 1:00:00 \\ + 0:07:36 \end{array}$$

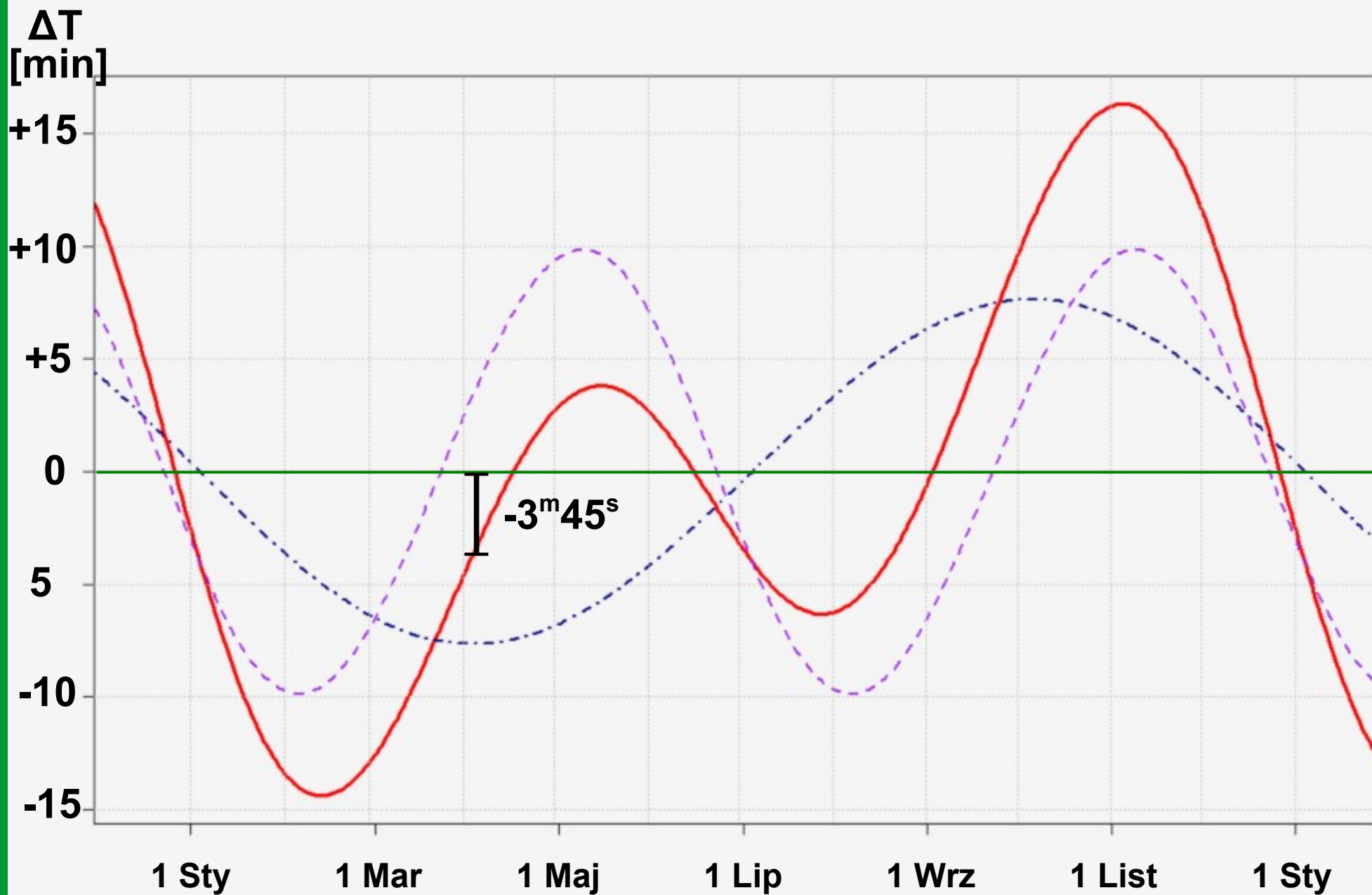
12:03:45

$$\begin{array}{r} 12:56:09 \\ - 1:00:00 \\ + 0:07:36 \\ \hline \end{array}$$

12:03:45

**Czyli tyle wynosił średni czas słoneczny
gdy Słońce było najwyżej na niebie.**

Równanie czasu (prawdziwy = ΔT + średni)

12:03:45
- 0:03:45

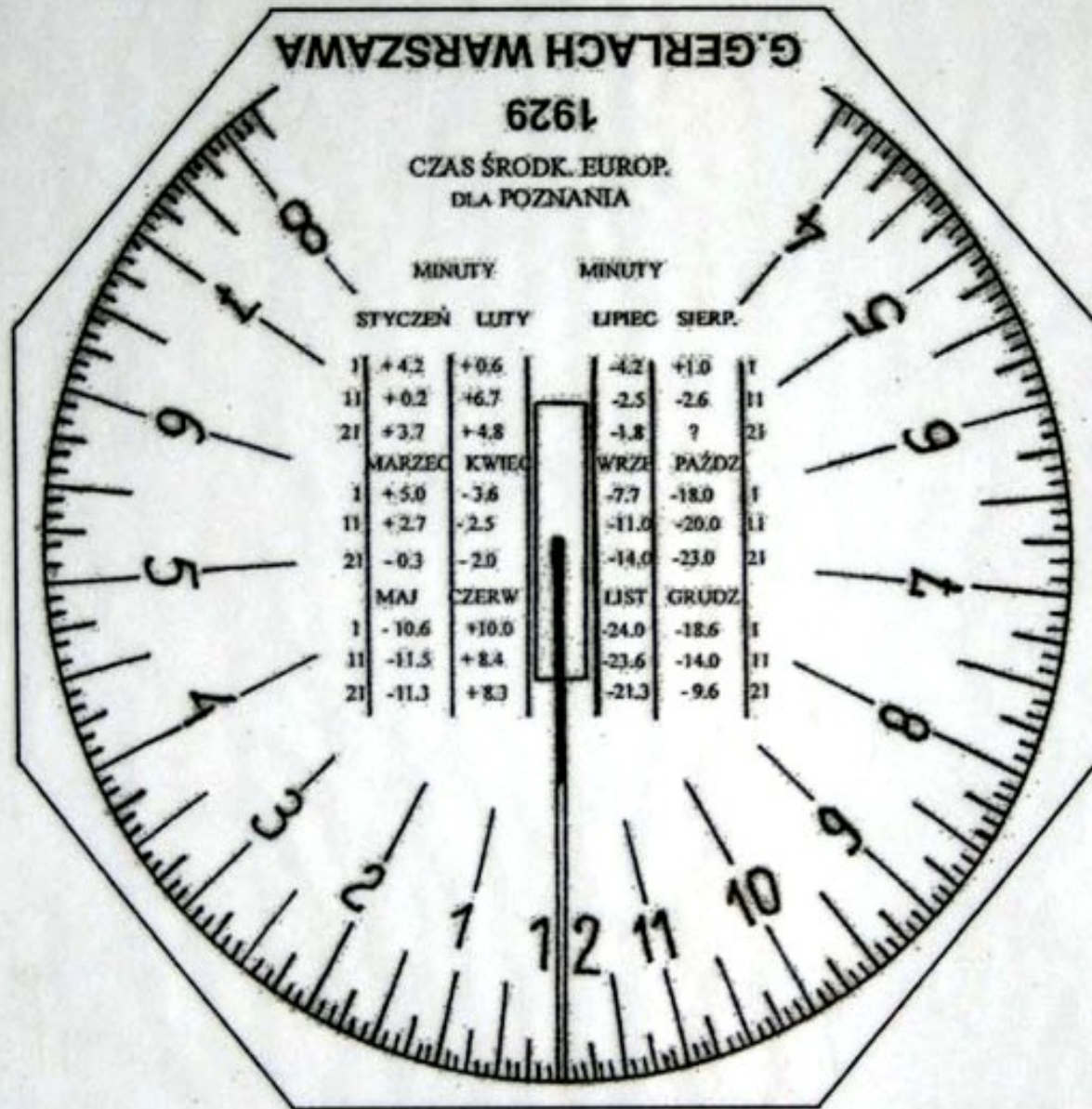

12:00:00

Zatem gdy Słońce stało w południku 1 kwietnia 2012 na zegarkach mieliśmy godzinę 12:56:09 strefowego, średniego czasu słonecznego (z poprawką na czas letni).

W tym samym momencie prawdziwy czas słoneczny wynosił 12:00:00 jak należało się spodziewać.

Tarcza zegara słonecznego sprzed Palmiarni

